

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 3

МАРТ 1923

ГОД. XL

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I.

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Њ. В. Краља од 14 фебруара ове године постављен је :

у Земалском Музеју у Сарајеву :

за кустоса у V чиновничком разреду, Виктор Апфелбек, кустос истог Музеја.

ОДЛИКОВАЊА

Указом Његовог Величанства Краља од 27 фебруара ове године одликован је :

орденом Светог Саве I реда :

Јосиф Холчек, књижевник из Прага.

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

— 1300 РЕДОВНИ САСТАНАК ОД 12 МАЈА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни : председник г. д-р Богдан Гавриловић, потпредседник г. Лазар Кнежевић, чланови : г. г. д-р Чедо Митровић, д-р Александар Велић, д-р Влад. Ђоровић, д-р Влад. Радојевић, д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Милан Карић, Димитрије Соколовић, и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Г. г. Кнежевић и Тричковић усмено реферирашу о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења : да имају квалификација : Николај Орлов, за сундента под уговором ; Михаил Глушченко, за привременог учитеља вештина ;

да немају квалификација : Варвара Орлова, Прокопије Шереметјев, Олимпијада Петрова, Јелисавета Иванова и Вадим Миловидов ;

да д-р Маго Николић може постати професор, ако положи општи део професорског испита и одржи практично предавање ; и

да д-р Анте Попарић може бити реактивиран.

II Г. г. Протић и Соколовић усмено реферирашу о молбама учитеља основних школа за пензију и реактивирање.

Саслушавши, Савет је мишљења: да треба ставити у пензију: Павла Пете, Јанка Породића, Ану Вираћ (отпустити је, ако нема 10 година службе); Воршику Винклер, Миру Котник, Ибрахима Горића, Ивана Језовска, Хелену Сивковић, Милана Симића, Леополда Шербанска, Јосипину Шлајпах, Јосефину Кит, Јелисавету Југ и Лепосаву Јовановић; и да Олгу Новиковићеву не треба реактивирати.

III Г. д-р Чед. Митровић усмено реферирше о кривцима учитеља основних школа, које су му упућене на размотрење.

Саслушавши, Савет је мишљења: да Меланију Путникову не треба отпустити, али да њеног саучесника Косту Ранисављевића треба казнити; и да Була Кулундић треба да остане у служби.

IV Прочтано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 6971 од 11 ов. мес., који тражи, да Савет одреди тројицу својих чланова у комисију за дефинитивну редакцију законског нацрта о средњим школама.

Савет одређује: свога председника г. д-р Богдана Гавриловића, чланове: г. г. д-р Чед. Митровића и Павла Стевановића, и сем њих, у овој комисији има да учествује и Саветски Одбор, који је израдио нацрт (г. г. д-р Александар Белић, Миливоје Симић, Мирко Поповић и Јеремија Живановић).

Овим је састанак завршен.

— 1301 РЕДОВНИ САСТАНАК ОД 18 МАЈА 1922. ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, п.председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Александар Белић, Владимир Радојевић, д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Милан Карић, Димитрије Соколовић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Председник саопштава, да је Г. Министру Просвете доставио одлуку Савета о комисији за дефинитивну редакцију законског нацрта о средњим школама, али да је Г. Министар одлучио, да у ту комисију могу ући само три члана Савета.

Саслушавши, Савет после дуже расправе решава:

„Главни Просветни Савет је на претходној седници својој изабрао као своје делегате у поменутој комисији г. г. д-р Богдана Гавриловића, д-р Чед. Митровића и Павла Стевановића, сматрајући, да ће у исту комисију ући и они чланови Савета, који су радили сам законски нацрт.

„Како они, међутим, према одлуци Г. Министра Просвете нису ушли у комисију, то Савет, налазећи да они треба првенствено да буду у тој комисији, мења своју ранију одлуку у толико, што на место г. г. д-р Митровића и Стевановића одређује г. г. Мирка Поповића и Јеремију Живановића“.

II Читају се молбе по чл. 72 и 77 закона о средњим школама.

Савет је мишљења: да професори г. г. Милић Сретеновић и Михаило Поповић треба и даље да остану у служби, а да се г. Милану Вијатовићу, учитељу вештина, може дати назив професора.

III Председник саопштава писмо г. Драг. Обрадовића, да се не може примити прегледа и оцене *Рачунице* од професора г. Анд. Матића, као и писмо г. Миладина Шеварлића, да нема времена за преглед *Геометрије* од професора г. Ристе Карљковића.

Савет прима знању и одлучује: да се на место г. г. Обрадовића и Шеварлића, за преглед и оцену ових уџбеника умоли г-ђица Маљвина Гогоћева, професор женске учит. школе.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 6810 од 8 ов. мес., с представком испитне комисије за руске избеглице у Београду, да се одреди изасланик Мин. Просвете који би присуствовао испитима код те комисије и званично потврђивао сведочанства, која комисија издаје испитаним кандидатима.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Савет је мишљења да кандидате — Русе, који желе своје средњошколско образовање испитом да потврде, треба упућивати руско-српској гимназији у Београду, да тамо полагају испите, а не пред овом комисијом која је приватна и неслужбена.

V Читају се реферати комисије за оцену квалификација наставника средњих школа у Војводини.

Саслушавши, Савет је мишљења: да Александар Јорговић и Милан Мазалин могу бити постављени за професоре, а Драгутин Петерел за професора под уговором ако положи допуски испит из националне групе предмета и средњошколске администрације.

Тим поводом Савет одлучује, да се Г. Министру предложи, да и титуларни професори научних предмета с факултетском спремом у Србији треба да добију сва права и положај професора.

Овим је састанак завршен.

— 1302 РЕДОВНИ САСТАВАК ОД 1 ЈУНА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, потпредседник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Влад. Ђоровић, Влад. Радојевић, д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Љуб. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Дим. Соколовић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 22215 од 11 пр. мес. који пита, да ли треба допустити отварање и трећег разреда више основне школе у местима где таквих школа има, а која су удаљена од центара и саобраћајних средстава.

Савет је мишљења, да у таквим местима треба отворати продужне школе и за њих прописати програм с одступањима која ће одговарати потребама дотичног места, но с тим, да ученици тих продужних школа не могу прелазити у гимназију.

II Председник чита писмо, које му је упутио шеф американке мисије у Србији г. Ридер, у ствари стечаја за уџбеник хигијене у народним школама, и у којем г. Ридер моли да рукопис хигијене који на стечају буде усвојен, буде одобрен од Министарства Просвете као уџбеник.

Савет одлучује: да се Савет потпуно слаже с намером и с гледиштем Американке Мисије, да је стечајна комисија отпочела рад на прегледу рукописа, и кад буде свршила Савет ће саопштити резултат Мисији.

III Председник саопштава, да су комисије за преглед уџбеника приватног издања у основним школама поднеле своје реферате, и то за ове предмете: веронауку, земљопис, за уџбенике на немачком језику и за уџбенике на мађарском језику.

Савет одлучује: да се умоли г. Протић, да прочита реферате и њихову садржину достави на наредном састанку.

IV Читају се реферати г.г. Срет. Ацића и др. Нед. Дивца о књизи Воћке, воће и воћарство, од г. Драг. Лапчевића.

Саслушавши, Савет је мишљења, да ову књигу треба откупити и препоручити.

Овим је састанак завршен.

— 1303 РЕДОВНИ САСТАВАК, ОД 3 ЈУЛА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Влад. Ђоровић, Владимир Радојевић, Јеремија Живановић, Љуб. Протић, Мирко Поповић, Дим. Соколовић и Милутин Станковић. Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитани су и примљени записници 1299, 1300, 1301 и 1302 састанка.

д*

II Г. Љуб. Протић саопштава садржину реферата о прегледу уџбеника приватног издања за веронауку, у основним школама. (в. 1302 записник, под III). — Реферат гласи: да сви ови уџбеници привременог издања у основним школама, који су раније већ били прегледани и одобрени, могу остати у употреби још једну школску годину.

Саслушавши, Савет је мишљења: да се сви ови предложени уџбеници за веронауку могу одобрити, али само за једну школску годину;

да и други уџбеници у основној школи, који су упућени на преглед одређеним комисијама, и буду одобрени, могу остати у употреби само једну школску годину; и

пешто Цокрајанске Управе нису послате на преглед све уџбенике народних школа, поново, да то учине, а ако се то не може из каквих разлога учинити, замолити Г. Министра да изређење, да се преглед изврши код покрајинских Управа.

Овим је састанак завршен.

— 1304 редовни састанак од 4 јула 1922 године —

Присутни: председник г. др Богдан Гавриловић, председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. др Чед. Митровић, др Никола Вулић, др Влад. Ђоровић, Влад. Радојевић, др Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Љуб. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Дим. Соколовић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Г. Љуб. Протић саопштава садржину реферата о прегледу уџбеника прив. издања у основним школама, и то: за земљопис, уџбенике на немачком језику и уџбенике на мађарском језику.

Саслушавши, Савет решава: да се усвоји реферат г.г. Цветића и др. Рајчића о уџбеницима за земљопис; и

да се усвоје и реферати о уџбеницима на немачком и мађарском језику, но с тим, да би у школама где има деле немачких родитеља требало увести као читанку немачки превод српских народних песама.

III Председник саопштава писмо г-ђице Миљине Гогићеве, да због одласка из Београда не може да се прими прегледа *Геометрије* г. Ристе Карљковића и *Рачунице* г. Андрије Матића (в. 1301 записник, под III.)

Савет прима знању и одлучује, да се на место г-ђице Гогићеве умоли г. Миљивоје Добросављевић, проф. III београдске гимназије.

IV Чита се молба г. Стџв. Чутурица, да му се одреди награда за прештампавање државног издања његовог *Буквара*.

Савет одлучује, да г. Протић прегледа извештај Државне Штампарије и предложи величину процента.

V Чита се реферат г. г. Драг. Поповића, Свет. Максимовића и Вујице Петковића о *Науци Хришћанској* за III и IV разред осн. школе, од г. Влад. К. Петровића, учитеља.

Савет усваја реферат и даје мишљење: да се овај уџбеник може привремено употребљавати у основним школама.

Референтима издати по 200 динара хонорара.

VI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ПБр. 2130 од 25 пр. мес., с молбом г. Борисава Станковића, књижевника, да се његова књига *Сешка Злаша* откупи за поклањање ученицима и препоручи за школске књижице.

Према усменој реферату г. др. Влад. Ђоровића, Савет је мишљења, да се ова књига може препоручити.

VII Председник предлаже, да се учини представка Г. Министру Просвете, да одреди награду свима члановима комисија, које су израдиле нацрте нових закона о средњим, гра-

ђанским и народним школама, као и одређеним члановима комисија за преглед уџбеника приватног издања у народним школама.

Савет усваја предлог.

VIII Г. д-р Чед Митровић усмено реферирше о кривници Тихомира Јерemiћа и Илије Поповића, учитеља у Ѓвјалану, који су оптужени суду за дело из § 104. крив. закона.

Савет усваја реферат г. д-р Митровића: да се сачека судска пресуда, а од просветног инспектора и школског надзорника да се прибави извештај о овој ствари.

Овим је састанак завршен.

— 1305 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 6 ЈУЛА 1922 ГОД. —

Присутни: председник, г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. Лазар Клежевић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Влад. Ђоровић, Влад. Радојевић, д-р Лаза Пенадовић, Јерemiја Живановић, Љуб. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Милан Карић, Дим. Соколовић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Чита се реферат г. г. Љуб. Протића, Дим. Соколовића и М. Станковића о *Рачунаљци* г. Чед. Т. Бушетића, учитеља из Прилепа.

Саслушавши, Савет већином гласова (6:5) решава: да се ова Рачунаљка не може препоручити.

Референтима издати 300 динара хонорара.

II Чита се реферат г. Јована Ђ. Јовановића, школског надзорника за град Београд, да је поново прегледао рукопис *Чишанке са сликама за II разред основне школе* од г. Јована М. Поповића, и да је писац увео све исправке према примедбама из првог реферата.

Саслушавши овај, и поново први реферат, Савет већином гласова (9:3) решава, да се ова *Чишанка* може одобрити као уџбеник приватног издања у народним школама.

III Прочитано је писмо Г. Министра Просвете с молбом Трговачке Агенције у Бечу, да се њено издање учила *Живописњски свеш у сликама* откупи за све народне школе у Краљевини.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Милivoје Симић, Дим. Соколовић и Милутин Станковић, а издавач да положи 300 динара за хонорар.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 7725 од 29 пр. мес., с молбом г. Антонија Браздила, да се и друго издање његове књиге *Гимнастичке игре* одобри за школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену овог издања умоли г. Мирко Поповић, а писац да положи 200 динара за хонорар.

V Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 15563 од 28 пр. мес., с молбом г. Љуб. М. Протића, да се његова прва и друга књига *Педагошких пишања* препоручи за књижнице народних, средњих и стручних школа.

Савет је мишљења, да се ове књиге могу препоручити.

VI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 16419 од 3 ов. мес., с молбом г. Мат. П. Љуђића, учитеља из Београда, да се његов *Атлас Србије, Црне Горе и Војводине* за III разред основних школа, одобри као уџбеник приватног издања.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. д-р Бор. Милојевић, Љуб. Протић и Дим. Пауновић, а аутор да положи 300 динара за хонорар.

VII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 8832 од 21 пр. мес., с молбом књишаре Ст. Кугли у Загребу, да се прва и друга књига *Povjesti Srba, Hrvata i Slovenaca* од г. др. Стјепана Сркуља, препоручи као уџбеник за средње школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. д-р Влад. Ђоровић, д-р Милан Прелог и д-р Петар Карлић, а издавач да положи 600 динара за хонорар.

VIII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 8884 од 22 пр. мес., с молбом г. Драгутина Пеана, професора II гимназије у Загребу, да се његова *Силогистика* одобри као уџбеник за логику у средњим школама.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. др Борислав Лоренц, Никола Поповић и др. Влад. Дворниковић, а писац да положи 300 динара за хонорар.

IX Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 21585 од 10 пр. мес., с молбом Југословенског лекарског друштва, да се његова публикација *Рад III годишњег скупа* откупи за школске књижнице.

Савет је мишљења, да се књига може препоручити књижницама средњих и стручних школа.

X. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ПБр. 3500 од 6. ов. мес., с молбом г. г. Д. Дероко и Бура Трешњеца, да се њихов албум слика *Споменица венчања Њ. В. Краља* откупи и препоручи за школе.

Расмотривши, Савет је мишљења: да ово није школска књига, и излази ван круга књига и издавања, о којима је Савет надлежан да даје своје мишљење.

Овим је састанак завршен.

— 1306 РЕДОВНИ САСТАНАК ОД 8 ЈУЛА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни: Председник г. др Богдан Гавриловић, потпредседник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. др Чед. Митровић, др Никола Вулић, Владимир Радојевић, др Лаза Пенатовић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Милан Карић, Дим. Соколовић и Милутин Станковић.

Секретар: Сл. Миловановић.

I Прочитани су и примљени записници 1304 и 1305 редовног састанка.

II Г. г. Дим. Соколовић чита свој реферат по акту Г. Министра Просвете ОНБр. 14441 од 24 пр. мес. и предлогу школског надзорника и школског одбора округа пиротског, да се огласе за тежа места основне школе у Раковом Дољу, Богдановцу, Ракити, Одоровцу, Звонцима, Шестигабру, Наклештици, Шугрину, Базовику, Вел. Лукањи, Миряновцу и Тополици, тога округа.

Саслушавши, Савет усваја мишљење референта, да све ове школе треба огласити као тежа места.

III Г. г. Кнежевић и Тричковић усмено рефериршу о молбама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења: да имају квалификација:

за професора под уговором: Александар Ошанин;

за супленте: Душан Продановић, Стеван Токин и Светислав Давидовић (у Богословији); за супленте под уговором: Василије Качурић, Фердинанд Амброжевич, Валентин Пјонтковски, Владимир Албицки, Глигорије Хаперски (у тргов. школи), Владислав Војцеховски (у тргов. школи), Константин Какљугин (у тргов. школи);

за привремене учитеље вештина: Срећко Караман (кад поднесе доказе да је свршио нижу средњу школу), Косара Дамњановићева, Константин Матејев (ако зна српски), Василиј Кузеник; за хонорарне наставнике: Дмитрије Кукљин, Никола Максимов, Борђе Кузлин, Јевгенија Полакова, Тимофеј Семерников и Станислав Лајтман;

да немају квалификација: Марија Касабова (не зна српски), Никола Дјакев (не зна српски), Николај Кулинками (не зна српски), Леонид Шалајев, Марта Шопов-Верковић (поднеда неверене документе), Већеслав Маргаритов (нема документа), и Макс Рап (не зна српски);

да Мата Петровић не може постати професор, док не положи испит; и

да се Јован Миодраговић, професор у пензији, може реактивирати.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 7241 од 5 пр. мес., с молбом Благоја Павловића, бив. пешад. поручника, да се према средњој школи одреди ранг подофицирској школи с положеним официрским испитом.

Према усменом реферату г. г. Кнежевића и Тричковића, Савет је мишљења, да се поднегуте квалификације не могу изједначити са средњом школом.

У Н И В Е Р З И Т Е Т С К А Б И Б Л И О Т Е К А

V Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 6969 од 20 пр. мес., о молбама Ванђела Хумберга, да му се допусти приватно полагање испита из VII разреда гимназије, пошто је шест разреда свршио у Конији (Мала Азија).

Према мишљењу г.г. Кнежевића и Тричковића Савет решава: да се молбоцу може допустити полагање овог испита, пошто претходно положи националну групу из нижих разреда.

VI Г.г. Протаћ и Соколовић усмено рефериршу о молбама учитеља основ. школа, за пензију, реактивирање и постављење.

Саслушавши, Савет је мишљења: да треба ставити у пензију: Марију Албанеза. Милку Гајић, Иванку Бауле-Ивановић, Драгињу Ђорђевић, Јордана Божовића, Јосипа Крилића, Мирослава Јазенца и Иванку Јандрић, а тако и Једку Милошевић, кад наврши годину дана боловања;

да се Глигорје Ивановић и Никола Алексић могу реактивирати као стални учитељи (већином гласова, 9:8); и

да Даринка Петровићева може бити постављена за сталну забавицу.

VII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 17240 од 26 пр. мес. с представком Покрајинске Управе у Загребу, да се одобре уџбеници државног издања I, II, III и IV *Чишанка* д-р Сигисмунда Чајковца — за основне школе у Хрватској и Славонији.

Саслушавши усмени реферат г. Милутина Станковића, као и мишљење присутних чланова, Савет решава: да се ове *Чишанке* одобре као уџбеници за народне школе у целој Краљевини, а да се писцу, у смислу чл. 14 Правила о уџбеницима, исплати за прво издање 6 од сто, а за друго 3 од сто од продајне цене.

Овим је састанак завршен.

— 1307 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 10 ЈУНА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. др Богдан Гавриловић, председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. др Чед. Митровић, др Никола Вулић, Влад. Радојевић, др Лаза Нењадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Милан Карић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и прамљен записник претходног састанка.

II Г. г. Кнежевић и Тричковић усмено рефериршу о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења: да имају квалификација: за суплента: Крста Мисирков; за супленте (под уговором): Серафима Мадатова и Александар Крилов (у тргов. школи); за хонорарног наставника: Семен Шенченко;

да немају квалификација: Теодор Васиљев, Стибор Марнецки, Тихон Гречев, Иван Веденски, Софија Подашевскаја, Василиј Шмаруго и Марија Љесова;

да Душан Ђурић нема квалификација за редовног наставника учитељске школе; и

да молбе Ивана Доминика и Јосипа Кецела треба упутити комисији Министарства Просвете за регулисање положаја наставницима у покрајинама;

III Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 6574 од 5 јуна о. г. с представком Покрајинске Управе за Словеначку: да ли др. Валентин Корун има права на додаток по чл. 72 зак. о средњим школама.

Савет је мишљења, да др Корун има права на тај додаток, ако је навршио 30 година службе.

IV Чита се реферат г. г. Милив. Симића, Дим. Соколовића и Милутина Станковића, о издању „Животињски свет у сликама“ (в. 1305 записник, под III).

Савет, усвајајући реферат, даје мишљење: да се ове слике могу препоручити и откупити за средње и основне школе, по с тим, да се текст испод слика преведе и штампа ћирилицом и латиницом, пошто г. Симић претходно прегледа превод.

Референтима издати 300 динара хонорара.

V Чита се реферат г. д-р Лазе Ненадовића о књизи *Инсекши и заразе*, од г. д-р Влад. Станојевића.

Саслушавши, Савет је мишљења, да се ова књига може препоручити за књижице средњих школа.

VI Чита се писмо Г. Министра Просвете СНБр. 9907 од 8 ов. мес., с молбом професора г. Борџа Рокчића, да се његова *Наука о простору* — припрема за геометрију — одобри као уџбеник за I и II разред средњих школа.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Миливоје Добросављевић, Риста Карљикомић и Свет. Максимовић, а писац да положи 300 динара за хонорар.

VII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 15-97 од 28 пр. мес., с молбом г. Николе Остојића, учитеља у Широком Бријегу, окр. мостарског, да се његова *Најновија почешница за аналфабете* откупи или одобри.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Љуб. Протић, Дим. Соколовић и Милутин Станковић, а писац да положи 600 динара за хонорар.

VIII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 23460 од 25 пр. мес., с молбом г. Симе Димитријевића, школског надзорника у Новом Саду, да се његов *Земљопис* за V и VI разред одобри као уџбеник за народне школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. д-р Душан Рајичић, д-р Бор. Милојевић и Дим. Пауновић, а писац да положи 450 динара за хонорар.

IX Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 22670 од 18 пр. мес., с молбом г. д-р Павла Чубровића, да се његова књига *Основи педагогије* одобри као уџбеник за учитељске школе и богословије.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. д-р Милан Шовић, д-р Вићентије Ракић и д-р Душан Рајичић, а писац да положи 540 динара за хонорар.

X Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 9169 од 27 пр. мес., с молбом г. Ива Јураса, професора у Сплиту, да се његов *Zemljopis Jugoslavije* одобри као уџбеник за средње школе.

Савет одлучује да се за преглед и оцену умоле г. г. д-р Артур Гавац, редовни професор Университета у Љубљани, Емило Цветић и д-р Сигисмунд Чајвовац, школски надзорник у Загребу, пошто писац положи 450 динара за хонорар.

XI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 20180 од 30 пр. мес., с молбом г. Фрање Штефановића, учитеља из Петроварадина, да се његова компилација *Šumska Krajišica* препоручи за школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Матија Хубад, д-р Широла и Петар Крстић, а писац да положи 300 динара за хонорар.

XII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 5355 од 5 пр. мес., с молбом г. Косте П. Манојловића, привременог наставника музике, да се положај наставника музике и уметности у нашим средњим школама поправи, и да се у погледу додатка на скупћу живота, изједначе са сталним чиновницима.

Савет је мишљења, да привремени учитељи вештина, по чл. 59 закона о средњим школама, долазе у категорију редовних наставника, те им тако припада и додаток на скупћу. Савету је неразумљиво, да је закон о додацима на скупћу могао све наставнике ставити на ранг најнижих државних чиновника.

XIII Г. д-р Чед. Митровић усмено реферисе о криваци Неранце Васиљевић, учитељице у Доњем Коњувцу.

Саслушавши, Савет је мишљења, да ова учитељица не може даље остати у служби. Овим је састанак завршен.

— 1308 РЕДОВНИ САСТАНАК ОД 7 СЕПТЕМБРА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни: Председник г. др Богдан Гавриловић, чланови: г. г. др Никола Вулић, др Александар Белић, др Влад. Ђоровић, Влад. Радојевић, др Лаза Ненадовић, Дим Тричковић, Љуб. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Милан Карић, Дим. Соколовић, Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 11318 од 30 пр. мес., с представком Министарства Правде, који ранг према средњој школи има шеријатска школа у Сарајеву и да ли се свршени ученици те школе могу уписивати на Београдски Универзитет. Савет одлучује, да се за реферат умоли г. Влад. Ђоровић.

III Чита се реферат г. Љуб. Протића по молби г. Ст. Чугурица, да му се одреди хонорар за нова државна издања његовог *Буквара*.

Саслушавши, Савет одлучује, да г. г. Тричковић и Протић предложе величину процента, у смислу чл. 15 правила о штампању уџбеника.

IV Читају се реферати г. г. Драг. Обрадовића, Милivoја Добросављевића и Свет. Максимовића, о *Геометрији* за ниже разреде гимназија, од г. Ристе Карљковића, професора.

Усвајајући реферате, Савет је мишљења, да се ова *Геометрија* може препоручити као уџбеник приватног издања.

Референтима издати 900 динара награде.

V Читају се реферати г. г. Вранка Таназовића Драг. Павловића и д-ра Душана Рајићића, о књизи *Цршање с природе*, од г. Војислава Стевановића, професора цртања.

Усвајајући реферате, Савет је мишљења, да се *Цршање с природе* може препоручити као помоћна књига за наставничку и ђачку употребу у средњим и стручним школама, као и за школске књижице.

Референтима издати 300 динара хонорара.

VI Читају се реферати г. г. д-ра Николе Вулића, д-ра Веселина Чајкановића и Илије Лалевића, о рукопису *Латинска Чипанка* од г. Дамјана Божића.

Саслушавши, Савет је мишљења, да ову Читавку не треба препоручити.

Референтима издати 600 динара хонорара.

VII Читају се реферати г. г. Јанка Лукића, Илије Лалевића и д-ра Веселина Чајкановића, о књизи *Латинска Грамашика* — наука о облицима, од професора г. Саве Максића.

Саслушавши, Савет је мишљења, да се ова *Грамашика*, у овом издању, може препоручити као привремени уџбеник, а у новом издању тек пошто се учине исправке по примедбама референата.

Референтима издати 600 динара хонорара.

VIII Саопштава се писмо професора г. Ристе Карљковића, да не може да прегледа и оцени послану му књигу *Наука о простору за I и II разред средњих школа*, од професора г. Ђорђа Роквића, јер је и сам радио уџбеник за геометрију.

Савет прима знању и одлучује, да се на место г. Карљковића одреди г. Чед. Ђорђевић.

IX Читају се молбе по чл. 72 зак. о средњим школама и по чл. 18 Уредбе о регулисању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита.

Саслушавши, Савет је мишљења: да г. Никола Ракић има права на додатак по чл. 72 пом. закона;

да се г.ђи Исидори Стремнички може дати положај професора, и

да се молба професора г. Александра Секељи не може решити, док се не саобрази наредби о полагању допунског испита из националне групе предмета.

X Прочитано је писмо г. Министра Просвете ОНБр. 26276 од 14 пр. мес., с молбом г.ђе Данице, удове пок. Андре Станојевића, да јој се исплати ауторски проценат за државно издање *Словенске Чипанке* за основну школу, коју је написао њен пов. муж А. Станојевић.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Савет одлучује, да се прибави извештај од Управе Државне Штампарије.

XI Г. Павле Стевановић чита реферат Саветске секције за народно просвећивање о књигама: *Карађорђе у говору и швору* од М. Ђ. Милићевића, *Алкар* од Динка Шимуновића, *Наш Божић* од Бор. Станковића и *Женидба цара Душана* — које је издавачка књижара „Време“ понудила на откуп за школске и народне књижнице.

Савет усваја реферат и даје мишљење, да се ове књиге могу откупити.

Овим је састанак завршен.

— 1309 РЕДОВНИ САСТАНАК ОД 14 СЕПТЕМБРА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни: председник, г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г.г. д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Торовић, Владимир Радојевић, д-р Лаза Ненадовић, Дим. Тричковић, Љуб. Протић, Павле Стефановић, Мирко Поповић, Дим. Соколовић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Г.г. Кнежевић и Тричковић усмено рефербу о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења: да имају квалификација: за сунлента у Тргов. Академији: Душан Поповић; за сунленте под уговором: Александар Каљиков, д-р Лука Лучев (за тргов. школу); Константин Сотников, Глеб Скуратовић, Николај Капустин, Николај Калафатов, Димитрије Пјегухов; за привремене предметне учитеље: Сергије Голдштајн, Владимир Долгов, за привремене учитеље вештина: Анитомије Лукјановић, Франта Вах, Благоводна Николићева, Нина Семенова, Јосиф Середа; за хонорарне наставнике: Јелена Ващенко, Василије Ристић, Катарина Антипова, Сергије Гурјев, Марија Бранковић, Зора Хаџи-Васовић, Николај Шуба, Владимир Чехов, Иван Новици и Николај Парижски; за наставника у трговачкој школи: Константин Мајгур.

да немају квалификација: Иван Бурмистров, Владимир Мајевски, Виктор Замбржицки, Владимир Котержевски, Владимир Кавершински, Никола Бежанов, Тамора Анчрбадзе, Видосава Лазић, Георгије Фреј, Аделаида Пиковска, Николај Кожухарев, Теодор Миљашкевич, Пантелејмон Молчанов, Даринка Радовић, Вјалеслав Ровчев, Иполит Крамер, Алек андар Христјановић, Леонид Залеска, Павле Корчагин, Тајјана Трипољскаја, Константин Замбржицки, Торђе Мет, Виктор Кафарев, Федот Хмељ, Надежда Вехтејева и Александар Монин;

да се молбе Леониде, Крастљевског, Валентине Гаре и Тајтание Дјаконове упуते на мишљење директорима гимназија у којима раде;

да се молбе Фрања Супана и Јована Маркова упуте Министарству Грађевина, а молба Јелене Томић, сталној комисији Министарства Просвете за регулсање наставничких положаја.

III Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 11918 од 23 пр. мес. с молбом Николаја Ефремова, да се одреди ранг свршене реалке у Русији према нашим средњим школама.

Према усменом реферату г. д-р Белића Савет је мишљења: да је свршена реалка у Русији (седморазредна), равна нашој реалци (без испита зрелости).

IV Г.г. Протић и Соколовић усмено рефербу о молбама учитеља основних школа, за пензије и реактивирања.

Саслушавши, Савет је мишљења: да треба стазвити у пензију: Уроша Авдаловића, Јулију Голубовићку, Настасију Борђевићку, Тихомира Матовића, Софију Калан, БERTУ Третнар, Кристину Аскин, Олгу Пандуровићку, Јелисавету Клеменчић, Тевезију Кољери, Луцију Радотић, Ивана Мартиновића, Љубицу Стојковићку и Јелисавету Копитар;

да не треба пензионисати: Јелену Виталим, Ладиславу Балпатаки, Антона Винклера, Валерију Паул, Маргиту Матулић и Ирму Фишер; тако ни Видосаву Тадић, већ јој дати I или II разред, или је упутити на административну службу;

да Одгу Цвахте треба реактивирати;

да не треба реактивирати: Видосаву Кузмановић, Коју Јерковић, Здравка Хаџи-Анђелковића, Александра Доромког, Радивоја Поповића и Глигорија Ристића;

да Благородна Тамилковићева не може постати стална учитељица, док не положи испит;

да се Сулејман Атић отпусти из учитељске службе, с 30% издржавања;

да се Боса Јовановић комисијски прегледа од три државна лекара, да ли болује и од које болести;

да Милена Поповићева, као наставница девојачке школе, може бити пензионисана и без мишљења Главног Просветног Савета; и

да се по молби Јелке Плићелић не доноси одлука, док се не прибаве сви акти о њеној ранијој служби и о напуштању исте.

V Г. Д-р Ђоровић усмено реферисе о рангу шеријатске школе у Сарајеву (в. 1308 записник, под II).

Саслушавши, Савет, после дуже расправе, даје мишљење: да се свршеним кандидатима шеријатске школе може допустити упис на све факултете Београдског Универзитета.

VI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете с представком ректора Више Педагошке Школе у Београду, који спроводи на одобрење наставни план и програм те школе.

Савет одлучује, да се упути на оцену и мишљење г. г. д-р Александру Белићу, д-р Милану Шенићу и Влад. Радојевићу.

VII Прочитана је представка удружења руских официра-наставника Михајловске Академије у Петрограду, да им се призна квалификација за наставнике у нашим средњим школама.

Савет одлучује, да се упути на мишљење г. д-р Белићу.

Овим је састанак завршен.

1310 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 19 СЕПТЕМБРА 1922 ГОДИНЕ.

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Ђорокић, Влад. Радојевић, д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. Прогоћ, Павле Стевановић и Мирко Поповић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 35914 од данашњег, којим се тражи мишљење: да ли би било оправдано да се, у изузетним случајевима, одобрава упис у I разред основне школе и млађе деча него што прописује чл. 23 закона о народним школама, када се лекарски констатује да су довољно развијена и кад им школа најје удаљена.

После дуже расправе Савет (већином гласове 6:6, решио председников глас), даје мишљење: да се у покрајинама, где су ранији школски закони то допуштали може вршити упис и млађе деча у I разред основне школе.

III Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 29652 од 12 пр. мес., с молбом г. д-р Војислава Р. Младеновића, васт. учит. школе у Јагодини, да се његова књига *О основи науке о васпитању* препоручи и откупи за школске књижнице и ученике учитељских школа.

Саслушавши усмени реферат г. Љуб. Протића, Савет је мишљења, да се ова књига може препоручити.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 29777 од 10 пр. мес., с молбом академског клуба *Јанушић* у Загребу, да им се одреди помоћ за издање њихове *Abecedarke*, латиницом и ћирилицом.

Савет одлучује, да се *Abecedarke* преда на преглед и оцену г. г. Љуб. М. Протићу и Дим. Соколовићу, а на име хонорара да им се изда 200 динара из државне касе.

V Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 12091 од 25 пр. мес., с представком Покрајинске Управе у Сплиту, да се *Geometrija za I i II razred* од професора Јураја Вожићевића, одобри као уџбеник за средње школе.

Према усменом реферату председника г. д-ра Гавриловића, Савет је мишљења да се ови уџбеници могу одобрити.

VI Г. Љуб. Протић чита реферате одређене комисије за преглед уџбеника за историју у народним школама.

Савет усваја реферате и одлучује, да се прегледане књиге могу одобрити као привремена уџбеници приватног издања.

VII Чита се реферат одређене комисије за преглед уџбеника у основним школама, о музичкој збирци *Родолубиве песме* од г. Свет. Радојчића.

Саслушавши, Савет је мишљења, да се збирка *Родолубиве песме* може одобрити за употребу у основним и продужним школама.

Овим је састанак завршен.

— 1311 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 25 СЕПТЕМБРА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, Влад Радојевић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, Милан Карић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Г. д-р Белић, усмено реферира о наставном плану и програму за Вишу Педагошку Школу (в. 1208 записник, под VI).

Поводом тога, Главни Просветни Савет узео је у разматрање и сâм карактер Више Педагошке Школе. У расправи се дошло до закључка, да је неопходно потребно, да се целокупна Виша Педагошка Школа — ако се и даље буде остало при намери да она у исто време образује и наставнике учитељских школа, и школске надзорнике, и наставнике грађанских школа — има да подвргне реформи из основа. Због тога је Главни Просветни Савет оставио завршну дискусију о спремању наставника учитељских школа и школских надзорника за оно време, кад пред њима буде био дефинитивни законски нарт о Вишој Педагошкој Школи, — а овом се приликом задржао само на њеном трећем задатку, т. ј. спремању наставника грађанских школа. Па и поводом тога питања, Главни Просветни Савет је мишљења да ће се коначни план за спремање наставника и за те школе моћи дати тек онда, када се нарт закона о грађанским школама претресе у Савету и дефинитивно прими. Том се приликом м-ра тачно одредити однос ове грађанске школе према занатским школама с једне стране, и према осморазредној народној школи.

Расправа ће се продужити на наредном састанку. — Овим је састанак завршен.

— 1312 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 26 СЕПТЕМБРА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни: председник, г. д-р Богдан Гавриловић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, Влад Радојевић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. Протић, Мирко Поповић, Милан Карић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Г. Љуб. Протић чита свој реферат о предлогу Покрајинске Управе у Салуту, да се у далматинским учитељским школама могу постављати за сталне наставнике и учитељи основних школа, док траје оскудица у потпуно квалификованим наставницима.

Саслушавши, Савет је мишљења: да се може допустити, да учитељи основних школа само привремено буду одређивани на рад у учитељске школе, док се не попуни празнина у броју потпуно квалификованих наставника.

II Продужује се расправа о наставном плану за Вишу Педагошку Школу.

Преде дискусије и довољног обавештења, Савет даје мишљење:

1.) сматра да грађанска школа, за коју се у двогодишњем течају у Вишој Педагошкој Школи спремају наставници, треба да има такав карактер наставе, да ученици добијају потпуно заокружено знање за практичне грађанске потребе у животу;

2.) Предмети по својим називима у групама које је предложила Виша Педагошка Школа не одговарају своје наљу. Зато је Главни Просветни Савет мишљења, да Виша Педагошка Школа треба да преради предложене групе предмета и у њима изнесе по називима и садржини оне предмете, који ће одговарати горњем задатку.

III Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ПБр. 5606 од 15 ов. мес., с молбом г. Станоја Станојевића, професора Универзитета, да се одобри као издана његова „Историја С. Х. С.“, спремна за школе с немачким и мађарским наставним језиком у Војводини.

Према усменом реферату г. др Вулића, Савет је мишљења, да ову историју треба одобрити.

Овим је састанак завршен.

— 1313 редовни састанак, од 30 септембра 1922 године —

Присутни: председник г. др Богдан Гавриловић, чланови: г. г. др Чед. Митровић, др Никола Вулић, др Александар Белић, Влад. Радојевић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Т. Радивојевић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитани су и примљени записници 1312 и 1313 редовног састанка.

II Председник саопштава, да је Г. Министар Просвете одлуком СНБр. 15424 од 29 ов. мес. на основи чл. 8 закона о уређењу Главног Просветног Савета, поставио за напредне чланове Савета господу:

Тодора Радивојевића начелника Министарства Просвете; Михаила Стојанчевића и Јована Живојновића, инспекторе Министарства Просвете; др Милоша Тривунца и др Ивана Вају, професоре Универзитета; Драгомира Обрадовића, обласног инспектора у Скопљу; др Светозара Стевановића, директора I мушке гимназије у Београду; Мирка Поповића, директора II мушке гимназије у Београду; Светозара Томића, директора III мушке гимназије у Београду; др Петра Вукићевића, директора гимназије у Сомбору; Васу Даниловића, директора мушке гимназије у Новом Саду; Љубомира Павловића, директора гимназије у Шапцу; Божидара Борђевића, директора гимназије у Штипу; Живојина Радосављевића, референта Министарства Просвете; Љубомира Јовановића, професора IV мушке гимназије у Београду; Наталију Обреновићеву, професору I женске гимназије у Београду; Александру Милетићку, професору II женске гимназије у Београду; Милутина Станковића, Димитрија Пауповаћа и Живану Купчевичку, учитеље из Београда.

Савет прима знању.

III Г. Тричковић усмено реферира о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења, да имају квалификација:

за сусленте (под уговором): Антоније Левиков, Алексеј Шостаков, Вера Страк, Борђе Кордац, Димитрије Федоров и Димитрије Скрипченко; за привремене учитеље вештина: Павле Берг, Људмила Лузина, Леонида Базилевић, Петар Јановски, Александар Живковић и Василиј Кабардинцев; за хонорарног наставника: Анатолије Бортиовски;

да немају квалификација: Алексеј Кравченко, Михаил-Војно-Орански и Јелисавета Горбаченко;

да Тајјана Желиховскаја и Борђе Волков не могу постати стални учитељи, док не положи испит;

да Олга Лозина поднесе доказе и све документе о својем школовању, а Јелисије Андрић оригиналну универзитетску диплому; и

да се молба др Драгољуба Петровића упути комисији за регулисање положаја.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 10601 од 22 јула 1922 године, с молбом Милорада Д. Поповића, да му се изда уверење: да се матура кадетског корпуса признаје као матура наше реалке.

По усменом реферату г.г. Белића и Тричковића, Савет је мишљења: да се молбоду не може издати тражено уверење, јер матура кадетског корпуса није рзвна матури наше реалке.

V Прочитано је писмо Г. Министра Вера, ВВр. 7663 од 3 пр. мес., с молбом г. Младена Петровића, да му се свршених 7 разреда Богословије Св. Саве признаду као 7 разреда гимназије.

Савет је мишљења, да се молба не може уважити.

VI Г. др Белић усмено рефераше о представи Удружења руских артиљериских офици- (в. 1309 записник, под VII).

Саслушавши, Савет је мишљења: да се руским официрима, који су свршили Михајловску Артиљеријску Академију или Академију Генералног Штаба, могу признати квалификације за сунленате у нашој средњој школи, ако знају српски.

VII Г. др Чед. Митровић рефераше о кривицама Мирољуба Миловановића и Влајка Дебељковића, учитеља основних школа.

Саслушавши, Савет је мишљења: да Дебељковића треба отпустити из учитељске службе и предати га суду за дело прављења и употребе лажне исправе, а Миловановића претходно формално саслушати по тужби приватних тужилаца.

VIII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СБр. 14999 од 25 ов. мес., с молбом г. Живка Стевановића професора, да се његова *Српска Грамашика* за ученике нижих трговачко-занатских и других стручних школа, одобри као уџбеник.

Савет одлучује да се за преглед и оцену умоле г. г. Милош Московљевић, Милош Јвковић и Љуб. Протић, а писац да положи 300 динара за хонорар.

IX Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, СНБр. 14489 од 20 ов. мес., с молбом г. Недељка Дивца професора, да се његова књига *Наука о човеку* одобри као уџбеник у разредима средњих школа.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Миливоје Симић, др Иван Ђаја и Љуб. Протић, а писац да положи 300 динара за хонорар.

Овим је састанак завршен.

— 1314 РЕДОВНИ САСТАНАК ОД 3 ОКТОБРА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. др Богдан Гавриловић, чланови: г.г. др Чед. Митровић, др Никола Вулић, др Александар Белић, др Лаза Ненадовић, Јеремаја Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. Протић, Т. Радивојевић, др Милош Трифунец, Мирко Поповић, Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Г. Љуб. Протић усмено рефераше о молбама учитеља основних школа за пензије и реактивирања.

Саслушавши, Савет је мишљења: да треба ставити у пензију: Марију Кранц, Матилду Воденик, Марију Нонковић, Ану Шуџлајеву, Терезу Алесандри, Катицу Антониоли, Марију Николић, Даницу Хаџи-Илић;

да не треба ставити у пензију: Јосифа Хорна (није положио испит из националне групе) и Даницу Милићевићку (одобрити јој одсуство ради лечења);

да се могу реактивирати: Даница Татаћа (већином гласова, 7:3), Миливоје Лукић, а тако и Јованка Чешљар, али као учитељска заступница, па ако на крају школске године буде повољно оцењена, да се постави за сталну учитељицу; и

да Еда Јевникара не треба реактивирати, због старости.

III Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, с молбом г. Вујице Петковића, учитеља из Београда, да се његова *Хришћанска Наука* одобри као уџбеник за основне школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Драгољуб Поповић, д-р Душан Рајичић и Дим. Пауновић; а писац да положи 300 динара за хонорар.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете с молбом г. Мил. Вујанца, школског надзорника, да се његове књиге *Знања о вери и Историја*, одобре као уџбеници за основне школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену *Знања о вери* умоле г. г. Драгољуб Поповић, д-р Душан Рајичић и Дим. Пауновић, а за *Историју* г. г. д-р Влад. Ђоровић, Љуб. Протић и Милутина Станковић, пошто писац претходно положи 600 динара за хонорар.

V Читају се реферати г. г. д-р Бор. Милојевића, Љуб. Протића и Дим. Пауновића, о *Ашласу речних сливова*, од г. Мат. Ђујића.

Саслушавши, Савет је мишљења (већином гласова 4 : 4, решио председников глас): да се овај *Ашлас* не може препоручити. — Референтима издати по 100 динара.

VI Председник саопштава, да су г. г. Ибрахим Сарић и Хасан Ребац поднели свој реферат о уџбеницима за муслиманску децу од г. Абдул Хахим Хикмета, којима је Г. Министар Просвете, за време Саветског ферија, упутио на преглед и оцену.

Савет прима знању и одлучује, да г. Љуб. Протић, као трећи референт, прочита реферат г. г. Сарића и Ребца, и саопшти га Савету са својим мишљењем.

VII Председник саопштава, да г. д-р Лаза Ненадовић, који је био одређен за референта о књизи *Здрава и болесна жена*, од г. д-р С. Алкалаја, није могао да се прими повереног му посла.

Савет прима знању, и одређује на место г. д-р Ненадовића, г. Милоша Богдановића, професора Университета.

VIII Читају се молбе по чл. 72 и 77 закона о средњим школама.

Саслушавши, Савет је мишљења:

да професор г. Милан Дукић може и даље остати у служби;

да се г. Милошу Николићу, предметном учитељу, може дати назив професора.

IX Чита се писмо Г. Министра Просвете, с преставкама Г. Министра Вера, Архијерејског Синода и проте г. Милоша С. Анђелковића, да се г. Анђелковића *Наука Хришћанска* одобри као уџбеник за средњу школу.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Драгољуб Поповић, Љуб. Протић и Живко Стевановић, а писац да положи 600 динара за хонорар.

X Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, с молбом г. Војислава Стефановића, професора пртања, да се његове *Српске народне шаре* препоруче за средње школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. д-р Влад. Р. Петковић и г-ђина Каролина Ротова, а аутор да положи 100 динара за хонорар.

XI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, с молбом г. Димитрија Стојановића, инспектора Министарства за Социјалну Политику, да се његов часопис *Народни Пријашељ* преплати и препоручи за школске и народне књижице.

Савет је мишљења, да се лист може препоручити за школске и народне књижице.

XII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, с молбом г. д-р Андрије Врвића, лекара, да се његова брошура *Меинљавост и њено лечење*, откупи за школе.

Савет је мишљења, да ова књига излази из круга књига, које су потребне школи.

XIII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, с молбом Задруге Учитељског Удружења, да се њихово издање књиге *Рад у пријправном разреду*, од г. Чед. Тодоровића, која је већ прегледана и одобрена у Главном Просветном Савету, откупи за школске књижице и ученике учитељских школа.

Савет остаје при својој ранијој одлуци.

XIV Г. д-р Чед. Митровић чита свој реферат о кривци Антона Бекера, учитеља основне школе у Парабућу.

Саслушавши, Савет је мишљења, да овога учитеља треба отпустити из државне службе. Овим је састанак завршен.

— 1915 РЕДОВНИ САСТАВАК ОД 12 ОКТОБРА 1922 ГОДИНЕ. —

Присутни: председник г. др Богдан Гавриловић, чланови: г. г. др Чед. Митровић, др Никола Вулић, др Влад. Ђоровић, Влад. Радојевић, др Лаза Ненадовић, Јеремја Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. Протић, Т. Радивојевић, Мирко Поповић, г-ђица Наталија Обреновићева и г. Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловаковић.

I Г. др Чед. Митровић чита свој реферат о кривици Милована Катића, учитеља у Карађорђевоу.

Саслушавши, Савет, с обзиром на прочитане извештаје надлежног школског надзорника и обласног инспектора, даје мишљење: да Катић не може остати у учитељској служби.

II Г. г. Тричковић и Протић читају свој предлог о одређивању ауторског процента г. Ст. Чутурилу за државно издање његовог *Буквара* и *Прве читанке*.

Усвајајући предлог, Савет одлучује, да се г. Чутурилу изда 5% од чисте зараде на овим уџбеницима.

III Г. Тричковић усмено реферире о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења: да имају квалификација: за суплента, Мил. Пламенац, за супленте под уговором: Николај Муликовски, Михаил Римски Корсаков, и Борис Чујчевић; за привремену предметну учитељницу: Надежда Игњатенко; за привремене учитеље вештина: Сергеје Каменев, Глигорије Волков, Галина Сосновскаја и Павле Чекалов; за хонорарну наставницу: Љуба Ђорђевићева (иначе стална учитељица грађанске школе, ако положи националну групу);

да немају квалификација: Владимир Флотин, Зорка Скочић, Косара Цветковић, Марија Сухоренкаја, Иван Комаревски, Петар Гладков, Александра Мамукова, Ђорђе Павлишин, Михаил Сезадски и Ђорђе Гењуш;

да молбу Александра Тараканова треба упутирати директору пиротске гимназије на извештај, како ради у школи, а молбе Обрена Вукомановића и Боривоја Недића философском факултету Београдског Универзитета на нострификацију дипломе.

IV Љуб. Протић усмено реферире о молбама учитеља основних школа за пензију и реактивирање.

Саслушавши, Савет је мишљења:

да треба ставити у пензију: Александру Шувакову, Данину Петровићу, Јелисавету Карабашевићу и Здену Ляхак;

да не треба ставити у пензију: Фрања Цане и Јелисавету Алексис, док се испитом из националне групе предмета потпуно не оквалификују за сталне учитеље;

да се Инес Гацари стави под дисциплинску истрагу, па ако се кривице утврде, да се отпусти из службе, а не да се пензионире;

да Надеждин Поповићки треба одобрити 6 месеци одсуства ради лечења;

да Глигорије Кристић треба да поднесе сведочанство о свршеној учитељској школи; и да Алберт Шубић може бити стављен у пензију и без саслушања Просветног Савета, јер је професор средње школе.

V Г. Љуб. Протић реферире о предлогу Покрајинске Управе за Словеначку, да се учитељима који раде у вежбаоницама учитељских школа одреди максимални број недељних часова, а да им се преко максимума одреди хонорар.

Саслушавши, Савет је мишљења: да до новог закона треба да остане у важи сти пропис ранџег покрајинског закона.

VI Г. Протић саспштава реферате г. г. Сарића и Реба о уџбеницима г. Абдул Хеким Хикмета.

Усвајајући реферате, као и мишљење г. Протића, Савет одлучује: да ове уџбенике треба одштампати у Државној Шиампарији, као државно издање.

VII Председник саопштава, да је потребно одредити другог члана секције за учитељске пензије и реактивирања, на место г. Дим. Соколовића, који је престао бити члан Главног Просветног Савета, и предлаже г. Милутина Станковића.

Савет усваја предлог.

VIII Чита се реферат г. г. Бож. Јоксимовића, д-р Драг. Иконића и Мих. Станојевића о књизи *Деце игре* од г. Драг. П. Илића.

Савет усваја реферат и даје мишљење, да ову књигу треба препоручити за основне школе.

IX Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, с молбом Друштва за заштиту деце, да се друштвени лист материјално помогне и препоручи за школе.

Савет одлучује, да се за преглед листа умоли г. Јеремија Живановић.

X Прочитано је писмо г. Министра Просвете, с представком Покрајинске Управе у Сарајеву, да се *Aritmetika* од Леа Јамничког одобри као уџбеник ва средње школе у целој Краљевини.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Миладин Шеварић, Свет. Максимовић и Наталија Обреновићева, а писац да положи 300 динара за хонорар.

XI Прочитано је писмо г. Министра Просвете, с молбом издавачке књижаре М. Стевановића, да се *Ашласне Карте* г. Влад. Маринковића, откупе за средње школе.

Савет остаје при својој ранијој одлуци, којом су ове карте препоручене као помоћно наставно средство у средњим школама.

XII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете с молбом Мирка Магарашевића, учитеља у Новом Саду, да се његова *Вежбања ношног певања* одобре као уџбеник за народне школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Влад. Ђорђевић и Драг. П. Илић, а писац да положи 100 динара за хонорар.

XIII Читају се молбе по чл. 72 и 77 закона о средњим школама.

Савет је мишљења: да г. Живојин Ђурђевић може и даље остати у служби, а г. Стевану Колару може се дати назив професора.

XIV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, с молбом г. Милана Шевића, публициста, да се слика *Васкрс Славенсштва* откупи и препоручи за школе.

Савет је мишљења, да ова слика не служи наставним циљевима.

XV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, с молбом г. Милорада Н. Ђерића, професора државне трговачке академије у Београду, да се његова *Опшћа историја трговине* одобри као уџбеник за трговачке школе, које су под Министарством Просвете.

Пошто је ова књига већ прегледава од г. г. Вулића и Радовића, Савет одлучује, да г. Љуб. Протић, као трећи референт, прегледа и оцени књигу, а писац да положи 100 динари хонорара.

Овим је састанак завршен.

— 1316 редовни састанак, од 17 октобра 1922 године —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Ђоровић, Владимир Радојевић, д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. Протић, Т. Радивојевић, Мирко Поповић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитани су и примљени записници 1914 и 1915 редовног састанка.

II Г. д-р Влад. Ђоровић саопштава свој реферат о *Народној Историји* д-р Веселина Ђисловића, као и реферате одређене комисије о тој књизи и *Земљопису* за основне школе с немачким наставним језиком, од истог писца.

Саслушавши, Савет је мишљења, да ове књиге не треба одобрити као школске уџбенике.

III Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 28981 од 12 пр. мес., с молбом г. Чед. М. Тодоровића, учитеља, да се његова *Хришћанска Наука* за I и II разред основне школе одобри као уџбеник.

Не упуштајући се у оцену молбе, Савет сматра, да у I и II разреду основне школе не треба других уџбеника сем буквара и читанке.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, с молбом г. Свет. Радојчића, да се његов буквар (*Fibel*) за основне школе с немачким наставним језиком, одобри као уџбеник. Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Мирко Поповић, Љуб. Протић и Јован Милијевић, а писац да положи 300 динара за хонорар.

V Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 11354 од 5 пр. мес., с представком Покрајинске Управе у Љубљани, да се одобри за уџбеник у средњим школама *Stároslovenska Čitanka* д-р Графенауера.

Савет одлучује, да се предмет упути г. д-р Белићу, на оцену о потреби овога уџбеника.

VI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 37561 од 29 пр. мес., с молбом књижаре Литница и Лалтена из Суботнице, да се „Мађарска читанка“ од Љ. Лотића (*Olvásokönyv*) одобри као уџбеник.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. д-р Мита Лукић, Сава Максић и Пера Илић, а издавачи да положе 300 динара за хонорар.

VII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 36268 од 22 пр. мес., с молбом г. П. Савића, марвеног лекара, да се његове *Мале поуке о чувању здравља домаће стоке* препоруче основним школама и школама привредног смера.

Савет сматра, да се молба не може узимати у оцену, док се не прибави стручно мишљење из Министарства Пољопривреде.

VIII Чита се реферат одређене комисије за преглед уџбеника у основним школама с мађарским наставним језиком, о књизи *Olvásokönyv* Свет. Радојчића и Ђуре Терзића.

Саслушавши, Савет је мишљења да се ова књига може привремено употребљавати као уџбеник приватног издава, за једну школску годину.

IX Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 16442 од 10 ов. мес., с молбом г. Милана С. Недића, да се његова књига *Геометрија* за све више разреде средњих школа одобри као уџбеник.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. д-р Милутин Миланковић, Миладин Шеварлић и Властимир Стајић, а писац да положи 600 динара хонорара.

X Председник саопштава, да је Г. Министар Просвете изјавио жељу, да се што пре изради нацрт новог закона о Главном Просветном Савету.

После дуге расправе, у току које су утврђена начела о уређењу новог Просветног Савета, Савет одлучује: да г. г. д-р Митровић, д-р Белић, д-р Ђоровић и Мирко Поповић на основи тога израде и спреме скицу нацрта за наредни састанак, на којем ће се продужити детаљна дискусија.

Овим је састанак завршен.

— 1317 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 19 ОКТОБРА 1922 ГОДИНЕ. —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гаврилсвић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Ђоровић, Владимир Радојевић, д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. Протић, Т. Радиојевић, Мирко Поцовић и Милутин Станковић.

Секретар, С. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Председник саопштава писмо г. д-р Душана Рајичића, да због болести не може да прегледа *Основе Педагогије* од г. д-р Павла Чубровића.

Савет прима знању и одлучује, да се за преглед умоли г. д-р Борислав Лоренц.

III Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 11010 од 8 пр. мес., с молбом

и представком Академије Уметности у Бечу, да се диплома те школе призна у нашој држави равном дипломама других високих школа.

Савет је мишљења, да би ову представку требало упутити техничком факултету Београдског Универзитета.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 37209 од 26 ов. мес., с молбом г. Мирка С. Лежаића, референта грађанских школа у Сплиту, за откуп и препоруку његове брошуре *Прошлости и садашњости основне наставе у Далмацији*.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену ове књиге умоле г. г. д-р Јован Радоњић и д-р Влад. Ђоровић, а писац да положи 100 динара за хонорар.

V Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 13887 од 14 пр. мес., с представком Покрајинске Управе за Далмацију да се књига *Jugoslovensko lišće* од г. г. д-р Мирка Деановића и Нике Стипчевића уведе као обавезна читанка у све средње школе.

Савет остаје при своме ранијем мишљењу, да се *Jugoslovensko lišće* може набављати само као помоћна лектира, уз читанку.

VI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 33678 од 7 пр. мес., с молбом г. д-р Николе Милутиновића, да се његов часопис *Широм наше отаџбине* препоручи школама и школским књиžницама.

Савет је мишљења, да се овај часопис не може препоручити.

VII Прелази се на нацрт закона о Главном Просветном Савету. Г. д-р Белић саопштава, да је одређена комисија израдила нацрт, према начелима која је Савет на претходном састанку утврдио.

Председник отвара начелну расправу, у којој се неки од присутних чланова изјашњавају против основа, на којима, према овоме нацрту, има да буде уређен нови Главни Просветни Савет. Остали чланови слажу се, у главном, с нацртом који је комисија израдила, а мање примедбе задржавају за расправу у појединостима.

После говора председникова, г. д-р Белић, одговарајући на замерке чланова који су начелно против нацрта, чита, по одобрењу Савета, део нацрта.

Саслушавши, Савет одлучује, да се нацрт умножи у потребном броју примерака за чланове Савета, а расправа да се продужи на наредном састанку.

Овим је састанак завршен.

— 1318 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 21 ОКТОБРА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни; председник г. д-р Богдан Гавриловић, чланови г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Ђоровић, Владимир Радојевић, Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. Протић, Т. Радивојевић, Мирко Поповић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Продужује се начелна расправа о нацрту закона за Главни Просветни Савет. У току расправе, г. д-р Вулић поново брани своје гледиште и детаљно објашњава, зашто је против нацрта. Г. г. д-р Белић и Ђоровић настављају одбрану нацрта; после њихових говора и изјава осталих присутних чланова, да су у главном за нацрт, председник закључује начелну расправу и објављује, да је нацрт у начелу примљен, те ће се прећи на расправу у појединостима.

Чита се чл. 1, који садржи одредбу о задатку Главног Просветног Савета. Пошто већина присутних чланова сматра, да стилизацију ове одредбе треба изменити, Савет одлучује, да г. г. д-р Белић и Живановић спреме нову редакцију за наредни састанак.

Овим је састанак завршен.

— 1319 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 24 ОКТОБРА 1922 ГОДИНЕ —

Председник г. д-р Богдан Гавриловић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Ђоровић, д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. Протић, Т. Радивојевић, Мирко Поповић и Милутин Станковић.

I Пре преласка на дневни ред, Савет усваја предлог г. Мирка Поповића, да се ода почаст палим јунацима са Куманова, устајањем и речма: „Слава им“.

II Прелази се на нацрт закона о Главном Просветном Савету.

Читају се редакције г. д-ра Белића, г. Живановића и г. Протића. Савет сматра, да се редакција г. д-ра Белића може усвојити, али дефинитивни текст даће се на другом читању.

Чита се чл. 2 и прима се с малим изменама у првом ставу и тачци под б), а тачка под в) — о председништву — да се изостави у овоме члану и унесе доцније.

Према томе, чл. 2 гласи: „Главни Просветни Савет састављен је од два већа; а) Врховног Просветног Већа; б) Сталног Просветног Већа.

Код чл. 3 Савет одлучује, да се обрати одбору на нову редакцију, у том смислу, да у Врховно Веће улази из сваке области по један представник.

— 1320 редовни састанак, од 26 октобра 1922 године —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, чланови: г. г д-р Чед. Митровић, др. Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Коровић, Владимир Радојевић, д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Т. Радивојевић и Мирко Поповић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитани су и примљени записници 1317, 1318 и 1319 редовног састанка.

II Прелази се на нацрт закона о Главном Просветном Савету.

Г. д-р Белић чита нову редакцију чл. 3, коју Савет усваја и која гласи: „Врховно Просветно Веће састављено је од свих чланова Сталног Просветног Већа, по двојице представника Универзитета у Београду, Загребу и Љубљани, и по једног представника средње или стручне, или основне наставе из сваке области“.

„Области предлажу Министру Просвете по једног кандидата средње, стручне и основне наставе, од којих Министар Просвете бира свега једног за Врховно Просветно Веће, назећи да се у целокупном броју изабраних чланова одржи овакав однос: две петине представника средње, две петине основне и једна петина стручне наставе“.

Чл. 4 усваја се као што је у нацрту, с овим изменама: место речи *доноси резолуције и одлуке* — долази реч *прешресца*, а реч *целисходношти* замењује се речју *резултатима*.

Чл. 5 усваја се по предлогу, све до речи *на дневном реду* — и остатак до краја изоставља се.

Чл. 6. мења се и гласи: „Стално Просветно веће чине:

а) по четири представника више, средње и основне наставе и два представника стручне наставе у Београду;

б) начелници Министарства Просвете“.

Чл. 7 прима се по предлогу, као први став, само се реч *бирају* замењује речју *постављају*, а додају се два нова става: „Сви чланови секција (в. чл. 11) који нису чланови Сталног Просветног Већа, постају избором за чланове секције ванредним члановима Главног Просветног Савета“.

„Ако се укаже потреба, могу се члановима Сталног Просветног Већа одредити и чланови заменици“.

Прва реченица чл. 8 мења се и гласи: „Од чланова Сталног Просветног Већа, Министар поставља председника, опет на три године“.

Овим је састанак завршен.

ВИША НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Њ. В. Краља од 14 фебруара ове године постављен је:

на Пољопривредном Факултету Универзитета у Београду:

за указног асистента у рангу суплента средње школе при катедри Ботанике, Франк Лошник, суплент III мушке гимназије у Београду.

Указом Њ. В. Краља од 19 фебруара ове године постављени су:

на Техничкој Високој Школи у Загребу:

за редовне професоре: Леполд Сорт, инжењер и Јанко Хољц, архитекта;

на Пољопривредном Факултету Универзитета у Београду:

за доцента за Сточарство, Д-р Танасије Митровић, указни асистент.

СРЕДЊА НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Њ. В. Краља од 3 марта ове године, постављени су:

у гимназији у Белој Цркви:

за суплента, Синиша Стојковић, дипломирани студент философије;

у I женској гимназији у Београду:

за суплента, Душан Витас, суплент гимназије у Арапђеловцу;

у II женској гимназији у Београду:

за професора, Данка Митрановићева, професор гимназије у Смедереву, по молби, и за супленте: Видосава Илић и Наталија Грбић, дипломирани студенти философије;

у III женској гимназији у Београду:

за професора, Даринка Стојановић, суплент исте школе, и испитани проф. кандидат;

у III мушкој гимназији у Београду:

за професоре: Јанићије Поповић, професор у пензији и Коста Петровић, професор у Панчеву, по службеној потреби;

у IV Београдској гимназији:

за супленте: Д-р Младен Јосифовић, и Љубомир Јанковић, дипломирани студенти философије;

у гимназији у Бару:

за професора, Миха Домачић, директор и професор гимназије у Колашину, по службеној потреби;

у гимназији у Бишољу:

за суплента, Видосава Крстић, дипломирани студент философије;

у гимназији у Ваљевоу :

за професора, д-р Марко Крстић, професор и инспектор Министарства за Социјалну Политику у пензији ;

у I мушкој гимназији у Крагујевцу :

за професора, Драгослав Милојковић, суплент исте школе и испитани проф. кандидат и за суплента, Војислав Јовић, дипломирани студент философије ;

у мушкој гимназији у Нишу :

за професора, Драгољуб Првишковић, суплент исте школе и испитани професорски кандидат ;

у гимназији у Пожаревцу :

за учитеља вештина, Јосип Вучетић, привремени учитељ вештина исте школе и испитани учитељ вештина ;

у гимназији у Пријепољу :

за суплента, Олга Ђурићева-Климчук, привремена предметна учитељица исте школе и дипломирани студент философије ;

у гимназији у Смедереву :

за суплента под уговором, Димитрије Балузевић, привремени предметни учитељ исте школе и за суплента, Милица Ристићева, дипломирани студент философије ;

у гимназији у Скопљу :

за суплента, Олга Мишићева, дипломирани студент философије ;

у гимназији у Субошници :

за учитеља вештина, Никола Матковић, учитељ вештина у пензији ;

у гимназији у Алексинцу :

за суплента, Величко Живановић, припремени предметни учитељ исте школе и дипломирани студент философије ;

у мушкој гимназији на Цетињу :

за суплента, Нико Мартиновић, привремени предметни учитељ исте школе и дипломирани студент философије ;

у гимназији у Чачку :

за професора, Бранислав Вуковић, суплент исте школе и испитани проф. кандидат ;

у гимназији у Шапцу :

за професора, Константин Деда, професор у оставци и за супленте : Момир Вељковић и Шимун Бјењаш, дипломирани студенти философије ;

у гимназији у Србобрану :

за суплента, Рада Адамов, привремени предметни учитељ исте школе и дипломирани студент философије ;

у гимназији у Ужицу :

за професора по чл. 1, 4 и 6 Уредбе о регулисању положаја наставницима ратом ометеним у полагању државног испита од 14 фебруара 1920 године, Душан Пејовић, бивши суплент, са годишњом платом од 3000 динара колико је и раније имао, и за суплента, Сава Ристановић, дипломирани студент философије ;

у гимназији у Сомбору :

за суплента, Фрања Севалд, привремени предметни учитељ исте школе ;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

у гимназији у Крагујевцу:

за суплента, Живко Јефтић, дипломирани студент философије;

у гимназији у Панчеву:

за суплента, Синиша Кордић, писар II класе Више Педагошке Школе и дипломирани студент философије;

у гимназији у Јагодини:

за суплента, Добрица Понадић, привремени предметни учитељ исте школе и дипломирани студент философије;

у гимназији у Прокупљу:

за супленте: Добринка Митрашиновићева, предметна учитељица исте школе и Добрила Илићева, дипломирани студенти философије;

у гимназији у Охриду:

за суплента, Мирко Скворан, дипломирани студент философије;

у гимназији у Тешову:

за учитеља вештина, Иван Поточњак, учитељ вештина гимназије у Пироту, но без права на путне и селидбене трошкове;

у гимназији у Улцињу:

за професора, Д-р Димитрије Ђуровић, лектор философског факултета у Скопљу са годишњом платом од 4000 динара, колико је и до сада имао.

у Државној реалној гимназији у Пшују:

за директора I класе, Д-р Јосип Комљанал, професор исте гимназије;

у Краљевској Поморској Академији у Бакру:

за директора II класе, д-р Божа Светковић, професор и привремени управитељ истог завода;

у гимназији у Сремским Карловцима:

за професора, Милан Недељковић, професор у пензији;

у I гимназији у Сарајеву:

за професора, Божидар Зечевић, секретар II класе Обласне Државне Заштите Деце и Младежи у Сарајеву.

ПЕНЗИОНИСАЊА

Указом Њ. В. Краља од 19 фебруара ове године пензионисан је по својој молби и на основи § 69 Закона о чиновницима грађанског реда и чл. 72 Закона о средњим школама Сава Максић, професор III мушке гимназије у Београду.

Указом Њ. В. Краља од 4 марта ове године пензионисани су на основи § 70 Закона о чиновницима грађанског реда: Душан Пејовић, професор гимназије у Ужицу и Драгиња Стајевић — Димитријевић, учитељ вештина женске гимназије у Нишу.

ОТПУШТАЊА

Указом Њ. В. Краља од 3 марта ове године отпуштен је из државне службе на основи § 76 Закона о чиновницима грађанског реда Милан Милетић, суплент гимназије у Ужицу.

ОСНОВНА НАСТАВА

УКАЗИ Н. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I.

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Н. В. Краља од 14 фебруара ове године постављени су:

у женској учишљској школи у Новом Саду:

за учитеља вештина по чл. 17 Уредбе о регулсању положаја наставницима средњих школа ратом ометених у полагању државног испита и чл. 136 и 137 закона о средњим школама, Анастас Бодарић, привремени учитељ вештина исте школе;

у учишљској школи у Скопљу:

за суплента, Борявоје Недић, дипломирани филозоф у Енглеској;

у учишљској школи у Јагодини:

за суплента, Димитрије Станковић, дипломирани студент филозофије Лозанског Универзитета, привремени предметни учитељ исте школе;

у женској учишљској школи у Крагујевцу:

за суплента, Стана Вукосављевићева, дипломирани филозоф и предметна наставница исте школе.

ПРЕТНИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Господин Министар Просвете претнисом својим поставио је:

у учишљској школи у Скопљу:

за привремену предметну учитељицу, Јелену Берсис, са годишњом платом од 1200 динара, — ОНБр. 8013 од 22-II-1923 год.;

у Педагошком одељењу ужичке гимназије:

за привременог учитеља вештина, Богумила Шимека, сталног хонорар. наставника исте школе, — ОНБр. 8011 од 20-II-1920 год.;

у женској учишљској школи у Крагујевцу:

за привременог предметног учитеља, Радосава Марковића, апсолвираниог студента филозофије, — ОНБр. 7832 од 20-II-1922 год.;

у учишљској школи у Јагодини:

за хонорарног наставника од часа за Веронауку и црквено певање, Младена Вукићевића, свештеника из Јагодине, — ОНБр. 3323 од 6-II-1923 год.;

у учишљској школи у Вршцу:

за привремену предметну учитељицу, Десанку Лазаревић, привремену предметну учитељицу гимназије у Смедереву, — ОНБр. 2317 од 18-I-1923 год.

ОСТАВКЕ

Господин Министар Просвете уважио је оставку на државну службу:

Зорки Миљковић-Марковић, учитељици вештина учитељске школе у Алексинцу, — ОНБр. 50920 од 16-XII-1922 год.;

Људмила Труковској, наставници учитељске школе у Суботици, — ОНБр. 50844 од 16-XII-1922 год.

О САВРЕМЕНОМ ПРАВОПИСУ СРПСКОХРВАТСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

После многих напора и великих тешкоћа, примљен је у нашем народу Караџићев правопис, и у источној половини и у западној. Истина, има и данас мањих или већих неједнакости међу применом тога правописа у обема половинама, али је несумњиво да ће се у њима постепено доћи и у ситним питањима до потребне уједначености, када се већ у најкрупнијим и најтежим питањима дошло до сагласности. Та уједначеност доћи ће, у току времена, као крајња последица подједнаког разумевања оних основа Караџићева правописа који су данас изван дискусије, и у којима се данас сви слажемо.

Познате су хвале којима је обасипан Караџићев правопис. Његова је велика вредност у томе што је у моменту стварања наше нове књижевности одлично вршио задатак који му је био намењен: њиме су обележавани само они гласови нашег језика који су се заиста изговарали. Међутим, старе књижевности, са великом прошлошћу и књижевним традицијама, имају историске или, како се обично мало нетачно вели, етимолошке правописе. Оне задржавају правопис једног времена свога развика као непроменљив, као стални, и онда када се језик већ знатно измени, тако да се обично ствара велики јаз између изговора и правописа. Тај је размак каткада веома осетан, као на пр. у енглеском или француском књижевном језику, тако да правопис, обележавајући симболички изговор, претставља, управо, везу са изговором предака, са старијим епохама књижевног језика.

Када је Вук Караџић уводио народни језик у књижевност, када се, управо, од њега отпочињао народни књижевни језик, он је као разуман човек морао поћи од себе и свога поколења и дати у правопису изговор речи свога времена. Тако је било некада и у другим књижевним језицима. Оно што је данас на пр. у француском језику правописна црта, какво *s* у множини именица, некада се изговарало и било је цртом изговора целих поколења. Дакле, заслуга је Караџићева што се није повео за нетачним аналогијама, за рђавим језичким логичарима, као

што су чинили његови противници, већ је тачно одредио прави смисао ствари.

Али је сада питање да ли се неће и Караџићев правопис претворити у историски, ако се за сва времена задржи све онако како је Вук предложио, ако се измена његова правописа не изврши и онда када се од њега изговор удаљи. Наравно, то ће свакако бити, ако се будемо држали спољашњих знакова Вукова правописа, а не унутрашњих, форме, а не садржине.

Међутим, основна је црта Караџићева правописа да се мора строго водити рачуна о свима променама гласова које се врше у речима, и све се те промене, ако их признаје књижевни језик, морају обележити на писму. Другим речма, у правопису нашег књижевног језика морају бити обележени: и *изговор речи* књижевног језика и све гласовне *измене* у њима. У колико се књижевни језик буде мењао, у толико се мора мењати и обележавање гласова, а са њим и правопис. Само тако може наш књижевни правопис остати *по духу Караџићев*; иначе ће се он по духу све више развијати у смислу правописа *Вукових противника*, остајући само по облику, по спољашности, Вуковим правописом.

Вук Караџић је показао велике духовне способности када је извршио примену свога фонетског правописа на целом материјалу нашег језика. Али се и он могао по негде колебати. И поред тога што у већини случајева имамо тачно утврђен начин писања, у по некој особини имамо код њега или два начина или један којему у пракси одговарају у његовим делима по катшто два начина.

То колебање, као што ћемо видети, код њега се може разумети. Али сада, на сто година после Вукова рада, после многоструке примене његове ортографије код претставника великог броја генерација — јасније се оцртавају ти начини и показују, овако у перспективи, своје добре и лоше стране много изразитије него што је то могло бити одмах, у оно време када су били дати. Наша је дужност и према себи и према Караџићу да их покажемо, и да из материјала који је сакупљен извучемо онај резултат који логички из њега истиче.

Познато је да се наш књижевни правопис оснива пре свега на изговору. Оно што се у засебним речима изговара, мора бити дато на писму. То је суверени принцип нашег правописа. Наравно, он се може остварити онолико колико општа сретства наше азбуке то допуштају; у гласовне преливе код појединих гласова, у модификације извесних особина гласова које још не мењају њихову основну природу — ниједан се правопис не упушта. Те тананости изговора предмет су научних истраживања, и за практичке потребе немају значаја. За практичку употребу довољно је да се обележи природа гласа у оним границама у којима изван глас не губи своје главне, карактерне особине; све остало не мора и не може бити обележено (исп. на пр. два *н* у нашем језику, једно

WWW.UNILIB.RS

У Н И В Е Р З И Т Е Т С К А В И Б Л И О Т Е К А

пред самогласницима и извесним сугласницима, на пр. нос и сл., а друго испред *к* и *г*, на пр. у *Анка*, *Данга* и сл.).

Практички је значај оваквога правописа врло велики. Прва је особина његова: што даје могућности да се одреди потпуна система гласова која се оснива на доследности јављања гласовних односа у свима речима и у свима случајевима; а друга је тако исто значајна црта његова: што даје својом правилношћу и доследношћу увек поуздано мерило да се у правопису не застрани и, ако се то привремено и учини, да се лако изађе опет на прави пут.

На тај начин, и у том правцу Караџићев правопис има необичних особина: својом природношћу и везом са изговором он даје могућности свакоме ко говори правилним књижевним језиком да се њиме са лакоћом служи, а својом доследношћу даје свакоме поуздано оруђе да се бори против свих непотребних отступања и неправилности које би се могле појавити. Он у себи садржи и упутства како треба писати и забрану како не треба писати.

У неколико случајева извршено је, одмах у почетку развитка нашег правописа, извесно насиље над његовом правилношћу. Вук Караџић, који је имао из основа да уреди наш правопис, да узме на себе велики и тежак посао у овом правцу, могао је и по негде не довести до краја своју правописну систему. Али они који су за њим дошли, који су у највећем делу примера примили Караџићево дело потпуно и савршено, били су дужни да га примене и на оно мало несавршених примера што је од њега преостало. Међутим, десило се нешто сасвим друго. И ако је већина граматичара налазила да су Караџићева, у осталом врло усамљена, отступања од правила неоправдана, они су, место те непотребне и неоправдане аномалије да исправе према правилу и врло разгранатој и оправданој системи гласовних односа, предлагали и оправдавали нове аномалије старим аномалијама, и тако их стално увећавали. Те аномалије нису биле више ни тако малобројне као код Вука, ни тако одељене од могућности даљег утицања, а, што је најглавније, за њих није било ни онолико оправдања колико је Караџић ипак могао дати за своје усамљене случајеве.

Тако је створена опасност да наш правопис изгуби своје особине: своју фонетичност и своју правилност. Како је свако уводио по неко ново отступање према аномалијама које су се већ биле увукле у језик, нефонетичности и неправилности нашег правописа почела се придружавати произвољност или хаотичност употребе различних начина писања. Тако се стварала све већа опасност за чување и најосновнијих његових особина, и тако су ницале све веће тешкоће за његово правилно савлађивање. Међутим, све се то може уклонити са мало добре воље, са мало љубави према нашем језику, и жеље да се суштина ствари разуме.

Ја сам у својем *Правопису српскохрватског језика* (Београд, 1923) покушао да покажем како би се до такве уједначености, са најмање измена, могло доћи. Сем тога, сматрао сам да је потребно да се осврнем том приликом и на друге особине савременог правописа и да предложим, од свих начина писања који су у употреби, оне који најбоље одговарају духу нашег правописа и духу нашег народног и књижевног језика.

Када говорим о духу нашег правописа, ја имам на уму не само основне принципе Вукова правописа, него и начин на који је он те принципе применио.

Овде сам сматрао за потребно да ономе што сам изнео у *Правопису* дам потребно објашњење, да би се разумеле све побуде са којих сам ово или оно предложио у поменутој књизи. Да не би било и *око тога препирке*, ја те разлоге овде износим.

I

Говорићу пре свега о различним случајевима у којима се пише или не пише сугласник *ј* у Караџићеву правопису; то је једна од најтежих и можда највише вештачки изведених особина нашега правописа.

Како је Караџић решио питање о писању сугласника *ј* у нашем језику? Ако посматрамо изговор тога гласа, можемо рећи да је његова природа двојака: *ј* може бити потпуно или јако, и слабо или непотпуно. Фонетски се могу врло лако одредити услови када се јавља јако, а када слабо *ј*. Свако *ј* које се налази између самогласника од којих ниједан није *и* — јесте јако *ј*; а свако *ј* које се налази између самогласника од којих је бар један *и* — јесте слабо *ј*. Према томе слогови: *оја, уја, еја, аја, ају, ује, ују, еју, ејо* итд. имају јако *ј*; слогови пак: *ија, ији, уји, ијо, аји, ију оји*, и сл., имају слабо *ј*.

Особина је јакога *ј* у књижевном језику да се потпуно образује и потпуно чује; а особина је слабога *ј* да се непотпуно образује и непотпуно чује, или да се каткада и сасвим не чује.

Али непотпуно или слабо *ј* не јавља се само тамо где се у његовој близини налази *и*, него и тамо где год је у нашем језику један од два самогласника који стоје једно до друго — *и*. Према томе, у ствари е у нашем књижевном изговору потпуно једнако:

иа = *ија*; *уи* = *уји*;
ио = *ијо*; *иу* = *ију*;
аи = *аји*; *ии* = *ији* и т. д.
еи = *еји*;

Отуда имамо у различним положајима у речима у нашем језику двојако *ј*: слабо *ј* и јако *ј*, који би се могли јавити у нашем језику у различним облицима истих речи. На пр., код заменице *мој* имамо јако *ј* у овим облицима: *мој, моја, моје, мојега, моју* и т. д.; а слабо *ј* у облицима: *моји, мојим, , мојих, мојима* и т. д.

Питање је сада: како је Караџић у свима овим случајевима поступао. И ако он не наводи правила о томе, на основу његова начина писања, његова језичког материјала, може се, са довољном поузданошћу, утврдити принцип којим се он руководио.

Као што је и требало очекивати, јако или потпуно *j* Караџић увек пише (*јаје, пераја, чароје, мој, швоја*, и т. д.). Ту нема никаквих колебања, и о томе се нема шта више рећи. Али сасвим је друкчије питање о слабом *j*. Ту се код Вука разликују две категорије: тамо где је слабо *j* у наставцима за облик или за образовање речи, или тамо где се његово писање оправдава његовим пореклом, Вук га пише знаком *j*. Дакле, где год је *аји, ија, оји, ијо, ији* и сл. старо, па је ту *j* због близине звука и постало слабо, Вук га пише знаком *j* (на пр. *мојих, бијем, забијати, пријатељ : пријати, појити, дојити, перајица : пераја, освојити : својој* и т. д.). Прематоме, овамо долазе речи које су постале или наставком *ја, је, ју, ји* и сл., или изведене речи наставком са почетним *и* од речи са сугласником *j* на крају основе. Дакле, у оба случаја *j* је било старо, етимолошки оправдано, и ма да је у том положају било *слабо*, Вук га је писао.

А у другој групи случајева, т.ј. када је слабо *j* било ново, када се оно развијало између два вокала од којих је један *и*, ту Караџић слабо *j*, и ако се у по неким случајевима по некад колебао, у ствари, није писао. Отуда код њега: *иоле, прионуши* (= *пригнуши*, са старим прелазом *л* на крају слога у *о*), *приањати, наимаши, заимаши, носио, био, возио* (= *носил*, опет са прелазом *л* на крају у *о*) и сл.

Као што се одавде види, исти глас, слабо *j*, Караџић обележава на два начина: једном знаком *j*, а други пут његовим пропуштањем. Било би и доследније и природније да је у оба случаја тај глас на исти начин написао: или знаком *j* или без тога знака; али је Вук, после извесног колебања, примио споменути начин: да слабо *j* тамо где је у језику оправдано пореклом и где се често находи у вези са јаким *j* — пише знаком *j*; а где није оправдано пореклом, ма се ту слабо *j* и *изговарало* као и у првом случају, — да га не пише. Вук је вероватно мислио да је разлика између *мој, моја* и сл. и *мојих, моји* и сл., сувише малена да би се смело писати *мој, моја* и сл.; и *моих, мои* и сл., па је оставио свугде *j*. Али тада, доследности ради, требало је да пише свугде слабо *j* — знаком *j*; међутим, он то није хтео.

Према томе, имамо код Вука слабо *j* које се пише у граматичким категоријама и тамо где је по пореклу оправдано и слабо *j* које се не пише у неграматичким категоријама и тамо где по пореклу није оправдано. Та је разлика задржата и у нашем савременом правопису; она је, наравно, вештачка и ствара непотребних тешкоћа. Она претставља нарушавање доследности у писању истога гласа истим начином у нашем правопису; али само по себи слабо *j*, могло би се писати или на један или други начин. Како је ипак доста јасно одређено када га треба писати

на један начин, а када на други — ја у њега нисам дирао; јер мислим да нам је потребно ограничити се сада пре свега на мењање онога што је најнезгодније у нашем правопису. Будуће усавршавање нашег правописа мораће се и овога дотаћи.

Али и ако нисам мислио да је потребно да сада у овом правцу вршимо какве измене, сматрао сам да у писању слабога *ј* треба бити доследан бар у примени Караџићева начина. Јер док се обично још и правилно пишу у овом правцу речи нашега језика, у позајмљеним речима из страних језика, нарочито из турског и савремених модерних језика, влада потпуно анархија.

Дакле, према случајевима у којима се код Караџића пише слабо *ј*, т.ј. према *убојица*, *појиши*, *Раја* — *Рајић*, *Груја* — *Грујић*, *пераја* — *перајица* и сл. треба писати и: *калајисаши* (од *калај*), *шелејисаши* (од *шелеј*), *кушијица*, *харатијица* (у колико се *ији* изговара у два слога, иначе *кушица* и сл.), *Илијин* (од *Илија*), *нација*, *геније*, *кришериј*, *шпијати*, *машерија* и сл. У свима тим случајевима имамо: или наставак са сугласником *ј* за образовање речи, или имамо изведену реч (*калај*: *калајисаши*) од основне речи са сугласником *ј*.

Из овога истиче и друго правило: да у свима другим случајевима, т.ј. тамо где у страним језицима имамо слог *-иа-*, *-аи-*, *-ои-* и сл. и наш је језик примио готову реч са тим гласовима, не вршећи својим сретствима никакво даље извођење, не треба писати *ј* (као и Караџић што већином није писао). Дакле: *каши*, *даире*, *каик*, *каил*, *сеисана*, *сеиз*, *шашин*, *чиода*, *машеријал*, *машеријалан*, *библиотека*, *шалиан-ски*, *дијамант*, *националан*, *идиош*, *диалекатш* и сл.

Овде се само не треба завести нетачним аналогима: у *нација* имамо *ја* које врши функцију у нашем језику, у *националан* *ио* смо добили из страног језика у таком облику; или *специја* и *специјалан* — тако је исто; *библија* — *библиотека* итд.

У свима тим случајевима *-ио-*, *-аи-* итд. једнако је са Вуковим етимолошким *ио* (*иоле*, *водио*, *диоба* у јужн. изговору), *-ија*, *-ије* на крају једнако је са Караџићем *-ија-* *-ије-* и сл. у којима је *ј* по преклу свом у нашем језику оправдано.

Досада су се неке речи ове врсте писале на један, друге на други начин; овако се, надам се, може доћи до потпуне уједначености у њихову писању.

II

У свима наведеним случајевима имали смо *ј* између самогласника; од таквих случајева треба одвојити примере у којима се *ј* пише пред сугласником или на крају речи. То су примери као: *шумадијски*, *аустријски*, *пиј*, *бијмо*, *судијски*, *убијство* и т. д. Све се те речи пишу и без *ј*: *шумадиски*, *бимо*, *судиски*, *убиство* и т. д. Питање је: који од та два начина треба и даље задржати.

Пре свега ваља одредити како се такво *иј* изговора. По моме нахођењу, ту се чује само *и* дуго, без икаквог сугласника *ј*. Тако и проф. Маретић, говорећи о примерима као *судијски*, сматра да се ту *ј* не чује. „Мени се све чини, вели он, да се *ј* у овим и сличним ријечма не изговара, већ га је Вук писао, да би се јасније видјело њихово постање; а можда је он и мислио, да се ту *ј* чује, у чему је лако преварити се, јер је *и* испред *н* у свим тим ријечма дуго, те човек изговарајући то *и*, како треба, мисли, да чује и *ј* иза њега“ (*Gramatika i Stilistika hrv. ili srp. jez.*, 1889, стр. 80). Говорећи даље о писању речи *византијски*, *историјски* и сличним код Даничића, он додаје да мисли да се „испред *с* изговара и *иј* и *иј*“, са чим се ја не могу сложити.

То исто он мисли и за *иј*: *ијмо*. Он сматра да се и ту изговара и *иј*: *ијмо* и *иј*: *ијмо*, и за то као доказ наводи из Вукова речника: *ли*: *лише* поред *лиј*: *лијше*, и из народних песама, опет Вуково: *сави* (и у речнику), *одби*, *покри*, *напи се* и слично.

Ако се код Маретића види још неко колебање у одређивању изговора *и* или *иј*, Стојану Новаковићу је потпуно јасно да се ту свугде чује само *и*. Само, он продужује: „Али ни ову гласовну промену, која се збива у живом говору, књижевни језик, из обзира следствености, не бележи. Тога ради ¹⁾ *ј* ваља писати и у придевима: *сјахијски*, *историјски*, *патриаршијски* итд., јер се у тим придевима (постанка махом књижевнога) збива оно исто што је за горе наведене случајеве казано“ (*Српска Граматика*, 1894, стр. 36). Другим речма — и ту се чује само *и*.

Дакле, Стојан Новаковић, и ако је и сам признавао да се у поменим случајевима *иј* не изговара, и ако је, даље, на истом месту показао да се *иј* не оправдава ни историском граматиком (исп. ниже), ипак наводи да га, „из обзира следствености“, треба писати.

Али са „следственошћу“ код речи ове врсте не стоји ни код Вука ни код Даничића најбоље. Да узмемо само оно што је о њима навео Маретић. Вук пише: *убиство* и *убијство*, Даничић такође и једно и друго; Даничић пише и *аустријски* и *аустријски*, док се најзад није зауставио само на последњем; у *стриц*, *стрина*, *примиши*, *примаши*, где имамо такође првобитно *ј*, нико га не пише; и Вук и Даничић пишу *Шумадијцац*, *Шумадијка*, *шумадијски* и без *ј* (*Шумадинац* и т. д.), а тако и у свима сличним речима, докле се најзад Даничић није задржао у Акад. Речнику на писању без *ј*; исп. на пр. *авлија*: *авлински*. Међутим, у исто време у Акад. Речнику Даничић пише *авлијски* (са сугл. *ј*).

Да бисмо се уверили да овде нема разлога ни по пореклу ових речи стављати различне гласовне групе, задржаћу се на њиховој теориској страни која је, вероватно, и код Даничића била пресудна; а после ћемо се вратити Новаковићевим обзирима доследности.

¹⁾ Курсив је у цитату мој. — Писац.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Гласовно је *правило* нашег језика да слог *ји* губи своје *ј* у почетку речи и после самогласника; ако се пред тим *и* (добивеним од *ји*) налази *и*, онда се два *и* сажимају у дуго *ѝ*; а ако је пред *и* какав други самогласник, тада *ѝ* прелази у *ј* и даје дужину вокалу који је пред њим.

На пр., у заповедном начину је наставак *и*: -*имо*, -*ише* (*води*: *водимо*, *водише*, *донеси*: *донесимо*, *донесите* и т. д.). Од *купџаши*: *купујем* имамо стари облик **купуји* = *купуи* = *купуј*, *знаџи*: *знају* (3 мн.) — зап. н. **знаји* = **знаи* = *знај*, *знајмо*, *знајше*; *разумеџи*: *разумеју* (3 мн.) — зап. н. **разумеји* = *разумеј*, *разумејмо* — *разумејше* и тако увек. Али када се пред наставком *и* налази *иј*, тада имамо: **ији* = **ији* = *иј*, *ијмо* и сл. Одавде се види да нема разлога писати овде *ј*, пошто се његово писање не оправдава ни изговором ни пореклом. Али тамо где се *ији* налази у истим облицима у вези са *ија*, *ије* и сл., тамо се увек *нано* ствара облик *ији*. На пр. према *купија* и сл., поред *купица* ствара се ново *купијица*; према *старија*, *старије* и сл., ствара се *нано* *старији*, *старијих* и сл., т. ј. у овим се облицима одржавају два слога (под утицајем граматичке системе), без обзира на то имамо ли *и* испред *ји* или немамо. Ово изједначавање је у самом језику, и зато се оно јавило и у писању; али код *иј* — *ијмо* нема разлога додавати *ј*, кад га у самом језику нема; нема разлога не оставити овде *ѝ*: *ѝмо* као знак за заповедни начин, када је код других глагола у употреби и кратко *и* (*купи*; *купише*, *ради*: *радише* и т. д.) које сасвим довољно обележава те облике. У осталом, оно што се налази у самом језику, у самом изговору увек довољно обележава оно што треба да се у свести других изазове.

Овако исто стоји и са случајевима када се *јѝ* налазило у отвореном слогу или на крају речи. Оно је давало *и* већ у прасловенском језику, а то је *и* са претходним *и* или *ѝ* давало даље дуго *и* (*ѝ*), у нашем језику, а ако је пред њим стајао који други самогласник, оно је прелазило у *ј*, а своју је дужину предавало томе самогласнику. Према томе, српски је језик примио свугде облике са *и* место *јѝ* у отвореном слогу и на крају речи.

Тако имамо према *сприѝна* = **сприѝна* = **сприѝна* = *сприна*: *ујѝна* (исп. старо **ујѝ* = *ујѝна* = *уина* = *ујна*), *шѝјна*, *Рајѝна*, *Стојѝна*, и т. д.; *убиѝство* = *убиѝство* = *убиѝство*. *Сеншандринац*, *Шумадинац* Даничић тумачи овако: „Основе које се свршују на *ија* па им пред наставком остаје *иј*, од којег опет остаје само *и*, узимају к томе гласу још *н*“ (*Основе*, стр. 342); а на стр. 311 он, наводећи облике као *шумѝдинскѝ*, *ѝвљинскѝ*, и сл., мисли да их ваља тумачити као присвојне придеве *Шумадијин* + *ски*. Нема сумње да се неки придеви од оних које је Даничић навео могу тако тумачити (исп. *поповски*, *Јовански* и сл. придеве у којима је у првом делу присвојни придев *попов*, *Јован* и сл.),

али је тако исто вероватно да се *Шумадинац* и сл. може тумачити као *Шумадијњџ* и сл., што је дало *Шумадињац* (као *стријџа* и сл. *стрица*, а затим и *стриц*). Овамо иде и велики број усамљених облика као *кодџи*, *нођи* и сл. у gen. plur. који претстављају старије **кодџи* = **кодџиџ* итд.

Као што се из свега овога види, да би се открило порекло ових облика, треба се спуштати далеко у прошлост. Чинити зависним писање у појединим случајевима од тих разматрања, значи вратити се етимолошком правопису.

Овако стоји и са наставком *-ски*. С једне стране, имамо потпуно исправне облике: *рајскџ*, *гајскџ*, *бајскџ*, *бечџски* и сл. (у којима имамо правилно **рајскџ* = **раискџ* = *рајскџ*), и *нахџскџ*, *авлџскџ*, *шумадиџскџ*, *аустриџскџ*, и т. д. Јер **нахиџскџ* морало би дати **нахиџскџ* = *нахџскџ*. Наравно, овде имамо позна образовања; али у језику се задржавају дуго правци ранијих гласовних процеса.

Остаје ми још да речем о Новаковићевој „следствености“. Заиста би се могло рећи: зашто да не пишемо *авлиџски* према *авлиџа*, када имамо *гајски* према *гај* или *бајски* према *Баја*. Ако је то имао на уму Новаковић, говорећи о „следствености“, онда се може рећи да се такве доследности и паралеле у језику нашем примају само онда када их *ствара* сам језик, а не граматичари нарочито, ради боље системе. Питање је да ли је *гај*: *гајски* или *Баја*: *бајски* заиста знак органске *системе* код придева на *ски* или знак гласовне неопходности. Ако погледамо остале придеве као: *луџ*: *лушки*; *Млеци*: *млетачки*; *роб*: *ропски*; *Влах*: *влашки*; *девојка*: *девојачки*; *лупеж*: *лупешки* и т. д., видећемо да у нашем језику нема тенденције да се код придева са наст. *-ски* задржава гласовни облик речи од које се придев изводи; већ се у сваком појединачном случају врше измене које су у духу нашег језичког развика. Зато нема разлога стварати *вештачки* неку „доследност“ које у самом језику нема.

У *Баја*: *бајски* имамо у *бајски* зато *ј* што ту ништа друго не можемо имати (као н. пр. у *цар*: *царски*), а у *нахџскџ* имамо *-џскџ* зато што је *-иџскџ* давало други резултат у нашем језику него ли *-аџскџ*. Међутим, свако *вештачко* ремећење природне гласовне системе нашег језика само доводи до врло незгодних последица, које неповољно утичу на чување правилности нашег правописа.

Из овога што сам изнео јасно се види да је у току времена било колебања у писању слога *иј* пред различним сугласницима у различним речима у нашем језику, али се види и то да је у извесним случајевима писање слога *иј* сасвим напуштено или бар напуштено код великог броја писаца (исп. *убиство*, *шумадински* и т. д.); остало је да се то изврши у наставку *-ијски* и у зап. начину као *ицј* — *пијмо*. Када се то учини, наш ће правопис бити ослобођен још од двеју неправилности које нимало не увећавају ни његову јасност ни изразитост.

(Наставиће се)

А. БЕЛИЋ

ПРЕДЛОЗИ ЗА НАШУ ПРОСВЕТНУ УПРАВУ

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца састављена је не само из три дела, како би се могло закључивати из њенога имена, него из седам различитих управних јединица: 1. Предратна Србија; 2. Маћедонија и друго што је било под Турском; 3. Црна Гора; 4. Далмација и Словеначка, које су биле под Аустријом; 5. Бачка, Банат и Барања, које су биле непосредно под Угарском; 6. Хрватска и Славонија, које су имале своју аутономију, особито на пољу просвете; 7. Босна и Херцеговина, које су биле под заједничком аустро-угарском управом.

С погледом на ниже школство, била је без сумње најбоље развијена Словеначка. То се види већ по броју наставника основних и грађанских школа, којих Словеначка има преко 3.000, или 1 учитеља на 300 становника, док у Хрватској и Славонији 1 учитељ долази на 600 становника, у Далмацији на 600, у Босни и Херцеговини на 1400, у здруженој територији Србија, Црна Гора, Бачка, Банат и Барања на 600 становника. Ови бројеви ваљда нису сасвим тачни (број учитеља узет је из буџета за 1922/23 годину), али у великом сигурно одговарају истини. Најмање школа било је у крајевима под Турском.

Јасно је да се тако различне прилике не могу изједначити преко ноћ. Учитељи основних и грађанских школа ујединили су се још 1919 године, професори средњих школа 1920 године, да у заједничкој организацији раде за изједначење и напредак школе, да бране своје сталешке интересе.

Међутим, наша просветна управа није ишла за овим примером наставника: није позвала у централну управу стручњаке из свих делова државе, да ови у заједничком раду изаберу најбоље што која покрајина имаде, те да створе једну јединствену просветну политику, да прелаз у нови правац буде свима олакшан. Сада, у петој години наше нове велике државе, наше Министарство Просвете управо још увек није друго него нека врста покрајинске управе за Србију, Црну Гору, Банат, Бачку и Барању. У Министарству Просвете нема никога коме би била тачно позната уредба школства у Хрватској, Далмацији, Босни и Херцеговини, а за Словеначку потписани је први дошао као референт у Министарство, и то само за средње школе. Без познавања појединих делова ради се на изједначењу школства. У сврху уједињења издају се одлуке, које не постизавају свој циљ, него проузрокују срџбу у појединим покрајинама. *Natura non facit saltus*, па и школство не сме правити скокове; измене морају да воде обзира према постојећим приликама, да се наслањају на њих и да се врше постепено. Зато је потребно да се у Министарство Просвете позову стручњаци из свих покрајина.

Још веће зло је да у покрајинама нису познати српски закони. Директор средње школе прими одлуку која се позива на тај и тај члан тога и тога закона. Али он нема тај закон, нити га познаје, па нема ни *Службене Новине*, јер дозвољени кредит није довољан да би се школа могла на њих претплатити. Чак се у самом министарству дешава да се у случају потребе не може наћи која уредба. Зато би требало што пре издати један зборник свих школских закона и уредаба. Овакав зборник спрема се за средње школе. Потребан је и за основне, високе и друге школе. У будуће мора се и *Просветни Гласник* уредити тако да служи административним потребама школе. *Просветни Гласник* има да објављује не само личне промене, него и све законе и уредбе о школама. На крају године имао би се додати азбучни преглед по лицима и по стварима, те да сваки може брзо наћи уредбу или закон о којој ствари. Од времена до времена, сваких 5 или 10 или више година, могао би се издати опет нови зборник свих прописа који још важе.

Крајем прошле године дошао је у Министарство Просвете један чиновник посланства Чешке Републике да тражи податке о нашим школама. Није ми познато да ли је добио тачне податке; вероватно да није. Треба зато да имамо преглед свих наших школа и просветних завода, да можемо услужити свакога ко тражи податке. Министарство за богоштовље и наставу у бившој Аустрији издавало је сваке године *Jahrbuch der höheren Schulen Österreichs*. У овом „годишњаку“ биле су забележене све високе, средње и стручне школе, код сваке школе кратка историја дотичне школе, број ђака и разреда у оној години, имена свих наставника и подаци о њима: место и година рођења, струка и предмет, датум постављења. Мени је овај годишњак врло добро послужио кад сам свршио универзитет и тражио службу на средњој школи. У службеном листу нашао сам имена суплената који су постали професори, помоћу овог годишњака нашао сам предмете за које су били оспособљени. Тако сам сазнао да је један суплент моје струке из реалке у Љубљани постао професор у другом месту, јавио сам се у Љубљани, и добио службу у реалци.

У службеном листу поменутог аустријског министарства објављивао се сваке године број ђака појединих средњих школа, број слушача појединих факултета високих школа, број кандидата који су положили професорски испит, по предметима, итд.

Годишњак наших високих, средњих и стручних школа служио би родитељима и ђацима да би могли наћи подесну школу за постигнуће потребне спреме.

Досада нисмо могли уредити све како треба, али се морамо спремати да све буде што уредније. У том циљу су написани и ови скромни ретци.

ФРАН ВАЈДА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ОДРЕЂИВАЊЕ ПОЗИВА У ШКОЛАМА

(Крај)

3. — ПОСМАТРАЊЕ ДЕЦЕ ЗА ВРЕМЕ ШКОЛОВАЊА

Много више очекујемо од сталног посматрања деце у циљу одређивања позива, него од испита на завршетку школовања. То посматрање може почети тек око четрнаесте године. У то доба се може извршити прво одабирање, под резервом да се доцније ближе одреде и исправе извесне појединости¹⁾. Али пошто развијање није подједнако код све деце, потребно је поделити ученике још од њихове дванаесте или тринаесте године на две категорије, од којих ће свака пратити посебне часове. Таква организација већ постоји у Манхајму (Немачка), у Елону и у другим местима (Енглеска), у више држава Северне Америке, итд.²⁾. Да би се поправиле грешке у класирању — које су увек могућне — врше се честа унапређења: сваких шест месеца у штотхолмским школама, на крају сваког тромесечја, у Шкотској, и у неким немачким градовима (Шарлотенбург, Берлин, Лајпциг, Хамбург, Гетинген). Иста мисао инспирише и испите, који се врше у последње време у Немачкој, Аустрији и Белгији, у циљу одабирања најбоље обдарене деце. Та деца су бирана помоћу експеримената који откривају њихове способности: пажњу и прибраност, памћење, моћ интуитивног и интелектуалног комбиновања, расуђивања и опажања. Она су припремана за средњу наставу и за средње и више техничке школе. Изгледа да су резултати те праксе посве задовољавајући³⁾.

¹⁾ У октобру 1920 француски народни посланици Pierre Rameil и Laval предали су Скупштини један законски предлог који установљава по школама један испит за одабирање. На крају школске године, када напуни дванаесту годину, сваки ученик би имао да полаже пријемни испит за други степен школовања. Тај испит би обухватио питања и огледе из једног истог наставног материјала за основне школе, коме би били прикључени и тестови по Vinet-овим истраживањима. Вид. серију чланака у *Temps*-у од 15, 23 и 27 окт. 1920, под заједничким насловом: *Vers l'étatisme scolaire*.

²⁾ Америчка литература о овом облику одређивања позива увећава се без престанка од 1910. Поменимо неколико важнијих дела која су изишла последњих година: Carol S. Page, *Vocational Education*, Вашингтон, 1912. — *Vocational Guidance*, званично издање Бироа за васпитање, Вашингтон, 1914 и даље. — Meyer Bloomfield, *Readings in Vocational Guidance*, Бостон, 1915, и од истог писца: *Youth, School and Vocation*, Бостон, 1915. — Emily Robinson, *Vocational Education* (историјски преглед и потпуна библиографија до 1917), Њу-Јорк, 1918. — David Spence Hill, *Introduction to Vocational Education*, Њу-Јорк, 1920.

³⁾ О немачким методама, вид. Dannenberg, „Auslese und Berufsberatung der künftlerisch Begabten“, у *Die prakt. Psych.* за 1920, бр. 5, стр. 150—159. — Ruttman, *Berufswahl, Begabung und Arbeitsleistung*, стр. 73—85. — Пријем у аустријске средње школе регулисан је наредбом држ. подсекретара за нар. просвету од 14 маја 1919. — За белгијско законодавство по овоме вид. чланак Julien Luchaire-а о раду социјали-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Дакле, стварно одређивање позива неће се више ограничити на неколико пробних разговора у критичном тренутку када дете напушта школу и када се спрема да уђе у непознато поље занатског живота. Све мере које ваља предузети ради тога судбоносног периода биће уведене у саму школу, и расподелиће се на разне године школовања.

Извесне земље већ су пошле тим путем. У Америци, Немачкој и Аустрији, у великом броју школа воде се *личне школске листе*. На више листића стављају се све белешке о физиолошким, психичким и моралним особинама детета, обим његовог знања и школски напредак, па чак и извесна обавештења о његовим родитељима. Стварање тих листа и њихово уредно вођење изискује, истина, од учитеља један прекоредан рад, и бојати се да те белешке не буду вођене на брзу руку и не даду довољно јасну слику о сваком ђаку. Због тога, уреди за одређивање позива интервенишу код учитеља и наставника да би их заинтересовали за ту установу и објаснили им њену важност. Саветници позива посећују с времена на време школе, прегледају личне листе, присуствују часовима и упоређују своје утиске са оним што је назначено на листићима¹⁾.

У више швајцарских кантона, у Француској, Белгији и Луксенбургу, где још нема правих школских листа, учитељи су обавезни да прибирају обавештења о личним способностима ученика, а исто тако и о њиховим тежњама за будућност. Али оне не улазе активно у испитивање чисто професионалних способности и обично се уздржавају да утичу на одлуку родитеља и деце. У осталом, ни сама настава није упућена у том правцу. Школски програми садрже све, изузев оно што се најнепосредније тиче детета: његов будући занат. Чак и у самим практичним школама које имају за сврху да стварају раднике и надзорнике, ђаци науче много корисних ствари, али *рад* и *позив* обично остају изван наставе. Учити љубави према раду и величати идеал доброг заната, — није ли у томе, међутим, најлепши задатак васпитнога дела? Лишени могућности да се ближе упознају са каквом професијом, ђаци француских „виших основних школа“ — да само њих наведемо — најчешће одлазе у канцеларије, банке или у државну службу! Ма да су сви били намењени индустрији и трговини, једва ако један мали број пристане да ради надзорнички посао, само да не би остали сељаци или радници као њихови родитељи. Видели смо да је рат у великој мери смањио углед белих руку, пискарања и државне службе. Чиновнички

стичког министра Jules Destrée-a у *Grande Revue* од 1 фебр 1922. — Законски предлог Rameil-Laval (Француска) тежи да установи сличне реформе у школама. — За разне системе брзог напредовања најбоље обдарених ученика, вид. Herbert Woodrrow, *Brightness and Dulness in children*, Филадельфија, 1920, и W. H. Holmes, *School Organization and the Individual child*, Уорсестер, Davis 1921.

¹⁾ Види обрасце тих листића у додатку 1. (странице 4, 5, 6 и 7) у поменутом делу Fontègne-a, стр. 232–237.

позив, мало плаћен, престаје бити идеал радничких и сељачких синова, бар на Западу¹⁾. Али не би требало допустити да губљење тога идеала уступи место не знам каквој кобној резигнацији или жеђи за брзим богаћењем. Намеће се, ево, један нов идеал. Њега ваља прихватити, слободно га изабрати и поносно чувати.

Учитељ треба да обавештава своје ученике не само о материалним користима физичких заната, које се у последње време нарочито истичу, већ исто тако и о моралној и друштвеној вредности изабраног позива. Посећивање фабрика и примерних пољских добара, индустријских изложба и музеја, илустроване и биоскопске представе тога пуног и снажног живота што се води у модерној индустрији, помоћи ће да се развије машта младих људи и да се пробуди њихово одушевљење. — Занатска настава је бесплодна све док се не оживи душевно узбуђење младих људи. То се лако може постићи ако се ставе у покрет примери из историје техничких проналазака и механичких усавршавања, историја пуна случајева изненадног богаћења и херојстава сваке врсте. Учитељ ће без велике муке моћи убедити своје ученике како паметним и прилежним радом сваки од њих може постати, на једној области, проналазач или обнављач.²⁾

Најзад, зар само уверење да је човек одређен за један занат не отвара огромне могућности ономе који тај занат изабере? Не треба се бојати разочарања! Страсни радници се не могу подати разочарању, они су запојени идеалом личног дела, а само тај идеал је кадар истргнути данашњи економски живот из резигниране равнодушности и из пасивног револта од којих производња толико пати. Систематско одређивање позива, помогнуто сарадњом школе, изгледа нам као најсигурније средство да се пробуди, у душама будућих произвођача, љубав за стваралачко радом.

Све политичке и друштвене реформе, ма колико биле нужне за људско благостање, неће имати стварног успеха ако не буду почивале на одушевљењу и љубави за производни рад. Нема револуције која ће бити у стању да замени, или да учини излишним, васпитно и стваралачко дело школе.

¹⁾ У Француској се опазило да се све мање траже стипендије које држава даје добрим ђацима основне школе за учење гимназије. Само у 1920. преостало је од тих стипендија, предвиђених буџетом, 6 милиона франака. То ишчезавање „основаца пред вратима гимназије“ изгледа старије од самог рата. — *Temps*, од 4 и 11 јануара 1923.

²⁾ S. Neuring тврди да се највећим делом деца рађају нормална и способна за стално напредовање, али да рђаво прилагођавање (*maladjustment*) изазива дегенерацију њихових способности. Узрок су томе економски услови, као и друштвена средина, а и утицај родитеља. Зло пак долази, по њему, највише од нашег неразумевања и непознавања нас самих: у ствари, човекове способности су универзалне, те васпитање може поправити све грешке првобитног прилагођавања. — *Social adjustment*, стр. VII—VIII; Њу-Јорк, 1919.

4. — СТВАРАЊЕ ИНСТИТУТА ЗА ОДРЕЂИВАЊЕ ПОЗИВА

Ни сама школа није довољно јака помоћница одређивања позива, и она то неће бити све дотле док је не помогну, обавесте и наоружају централни организми великог и несумњивог ауторитета. До данас одређивање позива није ни у једној земљи организовано као права национална установа. Постоје, у више земаља, уреди, месни или обласни, засебно или уз какав универзитет или високу школу. Како се пак те изоловане установе све више развијају, и како су трошкови око њих сваким даном већи, мораће се приступити потпунијој централизацији у националном; па чак и у интернационалном оквиру. Међународни Биро Рада у Женеви (*Bureau International du Travail, International office of Labour*), који сам још није активно отпочео да се бави тим питањем — и ако редовно објављује резултате разних установа — играће зацело улогу споне између свих земаља које примењују одређивање позива, и координисаће њихове напоре у том правцу. Већ су приређена три конгреса за изучавање психотехнике примењене на одређивање позива. С јесени 1920 држао се један сличан конгрес на иницијативу Института *Jean-Jacques Rousseau* у Женеви.¹⁾ У 1924. држаће се четврти конгрес примењене психотехнике.

Улога Института (уред или кабинета) за одређивање позива чеворострука је: 1. да служи као посредник између родитеља и школе, деце и индустријалаца; 2. да предузима кораке код власти и да врши пропаганду у јавном мњењу; 3. да снабдева школе, радничке организације и родитеље инструментима за анкете и обавештења (упути, упитници, плакате, и т. д.); 4. да спрема саветнике позива и организује нарочите курсеве за упознавање учитеља са методама посматрања и истраживања.

Одређивање позива не би могло никако изићи из прве фазе (одабирање одраслих радника и шегрта), ако би рад на позивном упућивању био

¹⁾ Извесне старије установе врше опите с намером да упућују омладину у избору позива: У Швајцарској: Институт *Jean-Jacques Rousseau* (Женева), диришки Институт за психологију и *Pestalozzianum* у Берну; — у Белгији: *Faculté de Pédologie* у Брислу, *Instituts Solvay* (Брисл), Универзитет Рада (*Charleroi*), *Société de pédotechnie*; — у Француској: *Société Alfred Binet, Instituts de pédagogie et de psychologie* на Сорбони, *Institut de psycho-technique* проф. *J. M. Lahu*, више Занатских школа, и *Office d'orientation professionnelle* у Страсбургу, којим руководи *J. Fontègne*; — у Немачкој: Институт за психологију рада у Берлину, Институт за истраживања која се тичу професионалног живота придодат Високој школи у Манхајму, Висока техничка школа у Шарлотенбургу, Институту у Лајпцигу, Хале (створен 1920, итд). У Хамбургу, професори *W. Stern, O. Lipmann* и др. издају и *Beihefte zur Zeitschr. der angewandte Psychologie*, у којима објављују разне монографије из области одређивања позива; — у Аустрији: лабораториуми за психологију на универзитетима у Бечу и Инсбруку, итд.; — у Сједињеним Државама сви универзитети имају по једно одељење за одређивање позива. Велики *Vocational Bureau* у Бостону заслужује да се нарочито помене.

поверен искључиво Занатским коморама, или чак ако би био остављен научничким лабораторијама.

Техничко одабирање и смештање радника и психо-физиолошко испитивање само су посебни делови тога посла, као што су други његови делови статистика тржишта рада и расподела заната. Нужна је једна широка организација која ће се моћи ослоњити на факултете и на послодавачке и радничке синдикате. Ни спремање саветника позива, ни редовне анкете по школама, ни пропаганда у јавном мњењу, не могу дати успешних резултата без једног снажног тела које ће досезати и школу и индустријски савет. Једино независни Институту су у могућности да окупе специјалисте за двоструко изучавање деце и заната, и да набаве оруђа и справе неопходне за тестове и опите свих врста.

По Fontègne-у, један национални Уред за одређивање позива треба да врши следеће послове: 1. стварање *Кабинета за одређивање позива* по целој земљи; 2. организовање анкета и испита у циљу стварања *заштита наших монографија*; 3. проучавање *најбољих метода за учење заната*, које би се могле применити на младе људе рационално упућене; 4. организовање годишњих *школских анкета*; 5. стварање нарочитих курсева за физичке радове, разреда за припрему шегрта у којима би се имале будити и откривати подобности; 6. *издавање* књига, брошура, летака и т. д.; 7. организовање курсева и предавања ради *стварања саветника позива*, итд., итд.¹⁾

Први задатак присталица научног одређивања позива је, чини нам се, да шире модерне идеје у свима друштвеним круговима, како код индустријалаца и занатлија, тако и код радника. Забележени успеси су, нема сумње, врло задовољавајући, нарочито у Америци и у Немачкој, али рутина ни из далека још није побеђена. Многе земље још и не мисле на систематско позивно упућивање. У другима, као у Француској, још се задовољавају радом Занатских комора. Један карактеристичан предлог Г. Verlot-а предвиђа за те Коморе следеће задатке: Одређивати позив ког младих људи, утврдити правила о шегртском уговору, организовати расподелу шегрта и контролисати како живе и како раде, одредити између индустрија и заната оне који ће бити обавезни да држе шегрте, и одредити број ових последњих. Занатске Коморе ће бити састављене пола од послодаваца, пола од радника.

Ако овај законски предлог — на коме се задржавамо због сличности француских привредних прилика са условима наше земље — буде изгласан, уверени смо да ће пракса показати да без систематске помоћи науке није могућно ни стварати шегрте ни одређивати позив код деце. Што се тиче сарадње послодаваца и радника, изгледа нам да је ту предлагач вођен најбољим намерама, али није предвидео да та сарадња не

¹⁾ Пом. дело, стр. 229.

може понети плодом ако јој не притекну у помоћ, својим знањем и искуством, разни стручњаци: лекари, физиолози, психолози и васпитачи.

До сада, раднички синдикати су показали много добре воље за примену психо-технике. „Не можемо исказати колико желимо да се истраживања те врсте упознају и шире, пише један француски синдикалист у листу *Le Peuple*, пошто она обухватају истовремено и појединачну срећу произвођача и добро целе заједнице“. — Послодавци су мање одушевљени том реформом, али захтевају да им у управним одборима Уреда буде осигурана већина гласова, пошто се од њих тражи да поднесу већи део трошкова. — Да би се обезоружали такви захтеви, којима нема места кад је реч о једној установи од опште користи, било би најлогичније и најприродније да Институту за одређивање позива — били они придодати Занатским Коморама или не — буду о трошку народне целине, којој у крајњој линији имају и да служе.

ДРАГОЉУБ ЈОВАНОВИЋ

ГОДИШЊАК СРЕДЊИХ ШКОЛА ЗА ШКОЛСКУ 1921—1922 ГОДИНУ

— Један покушај —

(5)

ХІ ШКОЛСКЕ КЊИЖНИЦЕ

1. *Наставничке књижнице* су у Србији и Црној Гори већином упропашћене или разнете. Школски кредити су незнатни, те се нове књиге ретко набављају, сем нешто часописа. Тамо где су се почеле изнова стварати, ове књижнице увећавају се гдешто поклонима (издања Академије Наука, Вукова Дјела). Неке су од школа у Ј. Србији добиле изван брод број књига ове године од Министарства Просвете. — У Банату, Бачкој и Барањи су готово у свима школама богате књижнице књигама стручне садржине и из лепе књижевности, и то већином на мађарском и немачком језику.

2. *Бачке књижнице* су обично својина ђачких дружина, и у већини су састављене из белетристичких књига, оригиналних и преведених (понајчешће издања Српске Књижевне Задруге). Познати недостатак наше књижевности у погодним књигама, нарочито за ученике нижих разреда средњих школа, повећан је још више што се и оно мало одабраних књига ретко у којој школи може наћи у више примерака, да би се што више деце користило њима у исто време.

3. *Књижнице школских уџбеника*, које су пре рата указивале обилну помоћ сиромашним ученицима позајмљивањем уџбеника за целу школску годину, сад су врло ретке, јер школе немају довољно кредита за набавку данашњих страховито скувих уџбеника.

XII. СНАБДЕВАЊЕ ШКОЛА

Финансирање по буџетским дванаестинама јако је ове школске године ометало правилно снабдевање школа. Истина, кредити на личне издатке, плате и додатке, отварани су увек на време, са нешто застоја по гдегде око хонорисања наставника за прекобројне часове. Али су зато кредити на материалне расходе (огрев, осветљење, канцеларијски материал, намештај и др.) били у већини случајева и недовољни и врло неуредно отварани. Отуда су неке школе на крају школске године имале неисплаћених рачуна, јер нису биле у могућности платити их сумама које су од финансијских управа добијале (од многобројних примера навешћемо да је на пр. III мушкој гимназији у Београду отворено на име свих материалних издатака од 1 јануара до 1 јула 1922 год. 3500 дин., а само електрично осветљење у школи изнело је од јануара до марта преко 4000 дин. Због овога су некоје школе биле принуђене прекидати за извесно време рад, и то баш онда када је требало да је он у највећем јеку, јер није било кредита за — огрев).

Овоме недугу били су, по нашем мишљењу, разлог два узрока. Један је у нашој сложеној администрацији (кредит, на пр., за март и април 1922 године отворен је једној гимназији 17 марта, а за јануар и фебруар исте године 6 априла). Други је у томе што буџет за рачунску 1921—1922 годину није био примљен у Народној Скупштини, већ је једноставно задржат ранији, а у њему су биле предвиђене суме за издржавање оноликог броја средњих школа колико их је било онда када је буџет склапан. Како су у току школске 1921—1922 године отваране нове средње школе и неким гимназијама додавани нови разреди, то су буџетске дванаестине, одређене за један број школа, имале да се деле на већи број њих.

XIII. ПОТПОМАГАЊЕ СИРОТНИХ УЧЕНИКА

Раније су се већина ученика са села, а и сви сиромашни из вароши, издржавали *послуживањем* по имућнијим кућама, а одличнима је међу њима помагала у неколико и држава *благодјејањем*, као и школски фондови. Са промењеним економским приликама и под много тежим и неприличнијим условима но пре рата, овај начин ученичкога издржавања „губи онај примордиални карактер и преживљује се“. Тако ове школске године у Србији није било више од 300 ученика и 30 ученица за које се зна да су послуживали, и то за стан и храну, зашто су многи од њих, поред рача у кући, морали још и нешто у новцу доплаћивати. Од интереса је да у Ј. Србији и једном делу Ц. Горе није било ђака који су послуживали, нешто због тога што тога обичаја тамо нема („за ученичка послуживања ово место не зна“ — Охрид), а нешто због скупе хране, и што се нема где да послужује. Ни у једној школи у Банату, Бачкој и Барањи није било ученика који су послуживали.

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

Помоћ ове школске године указивана је сиротним ученицима на разне начине, које ћемо овде редом навести.

1. *Благодејање*. Узроци поменути у одељку о снабдевању школа вреде и за благодејање: и оно је добијано неуредно и недовољно. По готово једнодушној изјави свих министарских изасланика и старешина школа, благодејање није ученицима било довољно ни за опште школске потребе. Због великог броја ученика и отварања нових школа, и, услед тога, повећавања броја благодејанаца, морале су се суме, одређене Правилима о благодејању и благодејанцима, редуцирати на тај начин што је динару одређена најпре вредност 0,32 дин., а потом 0,25! Тако је дошло да је последњих месеца благодејање било минимално, а уз то су и те, више но скромне суме, исплаћиване неуредно (у једној школи на пр. пред Ускрс исплаћено од једном све благодејање од јануара до краја априла). У Банату, Бачкој и Барањи није ове године ни у једној школи било благодејанаца, пошто у њихову буџету није било партије за то.

2. *Бачке трпезе*. Одмах по ослобођењу била је заснована на широкој основи исхрана сиротних ученика по ђачким трпезама. Но због великих издатака, а ограничених сума у буџету, постепено се њихов број сводио на мању меру, тако да их је ове школске године било још у: Велесу, Куманову, Новом Пазару, Охриду, Приштини, Скопљу, Смедереву. Оне су се издржавале од помоћи Министарства Просвете (Нови Пазар просечно месечно 12.000 дин., Куманово 7.500, Приштина 6000 Охрид 2.700, и т. д.), даље од помоћи округа или срезова и општина, разних хуманих удружења, прихода са концерата, ученичких улога. Н. Пазар је имао магацин намирница као поклон једне стране мисије. Ученици гимназије у Призрену хранили су се у Призренској богословији, а храну им је плаћала држава. У Петровцу (Бачка) трпезу је издржавала тамошња општина.

3. *Интернати и конвикти*. Интернати су били у женској гимназији на Цетињу и у Џомбољу. На Цетињу је сав намештај (како у кухињи и трпезарији, тако и у спаваоници) поклон делом Америчког Црвеног Крста, а делом Министарства за Социалну Политику. Ученице плаћају за издржавање. У Џомбољу су ђаци српског одељења имали свој, а ученици немачког одељења свој интернат. Оба је издржавала општина, поред друга два за које су сами ученици плаћали. Конвикт је био једино у Панчеву. Издржаван је од ученичких улога, а стан је дала Српска Православна Црквена Општина.

Док су све трпезе и интернати поникли у самој школи и њима рукују старешине школа уз припомоћ наставника, дотле је *Средњешколска Матица* постала изван школе и изван земље. Крајем 1917 године било се прикупило у Солуну око стотину деце ратне сирочади. Да не би пропала, пошто су била остављена сама себи и опасној солунској улици, прихватише их неколико добрих људи, основавши 20 децембра „Српску

Средњешколску Матицу“, за потпомагање ратне сирочади у средњим школама. По ослобођењу, „Српска Средњешколска Матица“ се намести у Београду и године 1921 претвори се у „Средњешколску Матицу“, пошто одлучи да прима ратничку децу Срба, Хрвата и Словенаца. Ове године је Матица прихватила око 40 сиромашне деце палих ратника, и сместила их у свом пансионату, бринући о целокупном њиховом издржавању. Бака, који су као средњешколци били питомци Матичини, има данас на медицини, техници, филозофији, у Војној Академији, и др. Данашња управа својим неуморним радом све јаче учвршћује Матицу.

Истичемо да је ове школске године једног ученика у Вел. Кикинди хранила и одевала команда 1 батаљона 27 пешадијског пука, који је тамо на служби.

4. *Школски фондови.* Пре рата је ретко било средње школе у Србији у којој није било фонда за *пошпомагање сиротних ученика.* По правилима које је прописивао Професорски Савет, а одобравао Министар Просвете, свуда су сиротни ученици били помагани оделом и обућом, школским уџбеницима, а по негде и новчаном помоћи за лечење у бањи, и др. У старијим школама су често постојала и завештања богатијих људи са специалним наменама у погледу потпомагања сиротних ученика у њихову школовању. Помоћ је давана од интереса на главницу, што је у оно доба представљало извесну вредност и могло одиста да помогне. Данашњи приходи фондова су без сумње већи него они ранији, али зато они, сразмерно данашњој скупоћи, нису у могућности примити ни из близа онакву и онолику помоћ колико би требало. Тако је, на пр., ове школске године из фондова издала IV мушка гимназија Београд 7000 дин., Крушевац 3100, Лесковац 6000, Призрен 2617.

Неке средње школе нису имале својих самосталних фондова, већ у заједници са градским основним школама; тако: Вел. Градиште; Гор. Милановац (само што ученици гимназије нису имали никакве помоћи из њега); Јагодина — 38.019,50 дин., од чега $\frac{1}{3}$ припада гимназији; Охрид — 5000; Смедерево (исто као и у Милановцу); Чачак — 50.000. Чисто средњешколски су били ови фондови: Алексинац, 3500; Аранђеловац, 2997,60; I мушка Београд, 1500; II мушка, по једном 7280, по другом 159,50, по трећем 3155,30 (фонд за екскурсије); III мушка, 32.724,50 (потпомажу се екскурсије); IV мушка, 25.000; I женска, око 24.000; II женска, 26.000; III женска, 2500; реалка, 5698,50; Битољ, 3.000; Ваљево, 30.976,45; Врање, 49.637,95; Зајечар, 23.235,12; Књажевац, 2669,50; Кос. Митровица, 5716,84; I мушка Крагујевац, 95.773; II мушка, 7954,80; женска, један 1641,80, а други 17.409,70, који дели са I мушком; Краљево, 6000; Крушевац, 70.000; Куманово, 8750; Лесковац, 15.123; Лозница, 3796,30; Неготин, 23.671,85; Ниш, мушка, 106.547; женска, 4334,50; Параћин, 4076,20; Петровац, 1424,90; Пирот, 13051; Пожаревац, 30.000; Пожега, 15.000; Призрен, 3296; Пријеполје, 5014,40; Приштина, 3350;

Прокупље, 1094,75; Свилајнац, 3774; Скопље — незнатна сума; Тетово, 3421,90; Ђуприја, 2821; Ужице, 40.508; Шабац, 57.890; Паланка, 1000; Рача, 3500; Беране, 1895; Пећ, 6000; Подгорица, 18.169,80; Цетиње, мушка, 46.653,14; Бела Црква, 3103; Вел. Бечкерек, 19.078; Вел. Кикинда, 9640,60; Вршац, 12.000; Нови Сад, мушка, 30.000; Панчево, 150.000 (под управом магистрата града Панчева, али помоћи никоме не даје, ма да тестаменти завештача то налажу). У Сенти, у маџарском одељењу имају мање фондације од по 1—2000 круна, од којих се камате дају крајем школске године сиромашним ученицима. У Штипу није било нарочитог фонда, али су наставници на концертима прикупили око 9000 дин., од чега је утрошено на помоћ и књиге за ученике око 6000. Концерти, сећа, Св. Савске прославе, соколски јавни часови и лоптачке утакмице су у свима школама прилике када се приходи од улазница уносе у школске фондове и од њих помажу сиротни ученици.

Б.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

I. ШКОЛЕ

Стање средњих школа у Босни и Херцеговини од ослобођења се знатно променило, с обзиром на број, као и с обзиром на организацију њихову.

Пре ослобођења, концем школске године 1917-18, било је средњих школа у Босни и Херцеговини свега 11, и то осам државних и три приватне. Од државних средњих школа било је шест потпуних и две непотпуне. У школској години 1921-22 било је свега средњих школа 19, и то девет потпуних, а десет непотпуних. Од потпуних средњих школа је шест државних, а три су приватне, док су непотпуне све државне. Садашње потпуне средње школе су основане све пре ослобођења.

Државне потпуне средње школе су ове:

1. Велика гимназија у Сарајеву, отворена 1879 као реална гимназија, и почетком школске године 1883-84 претворена са сва четири нижа и с ново отвореним петим разредом у чисту гимназију;

2. Велика гимназија у Мостару, отворена 1893;

3. Велика реална гимназија у Бања-Луци, отворена 1895 (до почетка 1913-14 велика реалка);

4. Велика гимназија у Тузли, отворена 1899, а касније, почетком школске године 1914-15, претворена у реалну гимназију;

5. Велика реалка у Сарајеву, отворена 1905 године на место средње техничке школе, основане 1889 године;

6. Велика гимназија у Бихаћу, отворена почетком 1911-12 школске године;

Привашне, и то конфесионалне католичке средње школе, јесу ове:

1. Надбискупска велика гимназија у Травнику, основана 1882 год.;
2. Фрањевачка велика гимназија у Високом, спрва као пробандат за образовање редовничког подмлатка у фрањевачком самостану у Гучјој Гори код Травника, организована 1885 као нижа гимназија, постала потпуном 1902 год.;

3. Фрањевачка велика гимназија на Широком Бријегу, истим начином као и она у Високом од пробандата постала постепено потпуном гимназијом 1905.

Од приватних средњих школа, једну — Фрањевачку гимназију на Широком Бријегу — издржава провинција херцеговачких, другу — Велику гимназију у Високом — Провинција босанских фрањеваца, док трећу приватну средњу школу — Надбискупску велику гимназију у Травнику — (уз неку, у данашњим приликама малу помоћ од државе) издржава Врхбосанска католичка надбискупија.

Свих девет средњих школа било је и пре, а и сада је с потпуним бројем, т.ј. са 8 разреда, а, од приватних, две (у Високом и Травнику) имају право јавности, те их, макар и не у великом броју, похађају и некатоличка деца.

Од непотпуних средњих школа основана је пре ослобођења, 1916, у Сарајеву реална гимназија, али се већ у години 1919, због оскудице школских просторија, припојила сарајевској великој гимназији, у којој је за ђаке тога завода тада отворено реално-гимназијско одељење. Осим тога је 1918 год. основана Шеријатска гимназија у Сарајеву.

Иза ослобођења, већ 1919 год., почиње отварање нових средњих школа убрзаним темпом, тако да је кроз три године отворено девет нових нижих гимназија: с два разреда одједном отворене су почетком 1920-21 год. ниже гимназије у Дервенти и Приједору, а почетком школске године 1921-22 у Фочи, док су, с по једним разредом, почетком школске године 1919-20, отворене ниже гимназије у Бијељини, Брчком и Ливну, а 1921-22 у Гацку, Требињу и Босанској Градишци.

Пораст средњих школа види се из следеће табеле, према којој је у школској год. 1921-22 било свега разреда 72, а одељења 144, док је 1918 год. било разреда 50, а одељења 59.

До почетка школске године 1919/20, биле су све средње школе уређене у три смера: или као хуманистичке гимназије с латинским и немачким језиком од I-ог, и грчким, односно арапским, од III разреда; или као реалне гимназије с немачким и латинским језиком од I-ог, и француским од III разреда; или као чисте реалке с немачким језиком од I-ог, и француским од III разреда.

По ослобођењу проведене су у средњим школама битне организационе измене. Школске године 1919/20 у свима тим школама су се прва три разреда поставила на потпуно исту научну основу, с францу-

ШКОЛЕ И БРОЈ ОДЕЉЕЊА У ПОЈЕДИНИМ РАЗРЕДИМА

Текући број	Име и место завода	У школској год. 1921/1922 било одељења у разреду													Примедба					
		I	II	III	IV		V		VI		VII		VIII			Укупно				
					хуманистички	реално гимн.	хуманистички	реално гимн.	реални	хуманистички	реално гимн.	реални	хуманистички	реално гимн.			реални	хуманистички	реално гимн.	реални
а) Државни:																				
1	велика гимназија, Сарајево . . .	5	3	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	19					
2	велика реалка, Сарајево . . .	5	5	4	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	20					
3	велика гимназија, Мостар . . .	4	4	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	17					
4	велика реална гимназија, Бања Лука . . .	3	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	13					
5	велика реална гимназија, Тузла . . .	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11					
6	велика гимназија, Бихаћ . . .	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9					
7	нижа гимназија, Бвјелина . . .	2	2	1											5					
8	нижа гимназија, Брчко . . .	2	2	1											5					
9	нижа гимназија, Дервента . . .	2	1	1											4					
10	нижа гимназија, Приједор . . .	1	1	1											3					
11	нижа гимназија, Лијевно . . .	2	1	1											4					
12	нижа гимназија, Фоча . . .	1	1												2					
13	нижа гимназија, Гацко . . .	1													1					
14	нижа гимназија, Требиње . . .	2													2					
15	нижа гимназија, Бос. Градишка . . .	1													1					
16	шеријатска гимназија, Сарајево . . .	1	1	1	1										4					
Укупно државни заводи		36	26	19	3	8	3	5	1	3	3	1	3	2	1	3	2	1	120	
в) Приватни:																				
17	надбискупска велика гимназија, Травник . . .	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10					
18	фрањевачка велика гимназија, Високо . . .	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	8					
19	фрањевачка вел. гимназија, Шир. Бријег . . .	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	6					
Укупно приватни заводи:		4	4	3	2	1	3	3	3	3	2	2	2	2	24					
Укупно државни и приватни заводи		40	30	22	5	9	6	5	1	6	3	1	5	2	1	5	2	1	144	

Завод је иначе потпун, само моментан је имао VII и VIII разр. (хуманистичког смера)

ским језиком од почетка II-ог разреда. У IV разреду, уз довољан број ђака, деле се по овој новој реформи све босанско-херцеговачке средње школе на два смера: хуманистички с латинским језиком почевши од IV разреда, и онда с грчким, односно арапским, почевши од V разреда, и реално-гимназијски с немачким језиком почевши од IV разреда. Овај други, реално-гимназијски смер, дели се у петом разреду на две гране: на прави реално-гимназијски смер с латинским језиком од петог до осмога разреда, и чисти реални смер (без латинског језика). Према томе, с обзиром на научни смер, прва три разреда у свима средњим школама у Босни и Херцеговини имају потпуно једнаку научну основу; у IV, пак, разреду, ако се јави довољан број ђака, могу имати два одсека: хуманистички с латинским језиком, и реално-гимназијски с немачким језиком; почевши од V разреда даље, могу све средње школе имати, према броју пријављених ђака, три одсека: 1. хуманистички одсек с француским, латинским и грчким, односно арапским језиком, 2. реално-гимназијски одсек с француским, немачким и латинским језиком, 3. реални одсек с француским и немачким језиком.

Арапски је језик поред грчкога био већ од пре уведен, због тога да се нарочито муслиманима омогући боље упознавање са исламом и исламском, као и у опште ориенталном културом. Који од та два језика желе учити, ставља се на вољу ђацима исламске вере, односно њиховим родитељима, а ђаци немуслимаћи уче грчки. Муслимани ђаци одабирају ретко место арапскога грчки језик.

Већ првих школских година, ове реформе показале су да реално-гимназијски смер наилази на највише одзива. У школској години 1921-22 обухватила је ова реформа првих пет разреда, и само у два завода, у великој гимназији сарајевској и мостарској, отворено је хуманистичко одељење петог разреда, док чисто реалног одељења нема ни у једном заводу. У осталим заводима су се, према броју пријављених ђака, могла отворати само реално-гимназијска одељења IV, односно V разреда. С тога данашњи службени називи појединих средњих школа не одговарају фактичном њихову типу, те се показала потреба да им се службени називи почетком школске године 1922/23 промене. Према томе, све потпуне средње школе у Босни и Херцеговини зову се само „гимназије“, док од непотпуних средњих школа оне с највише четири разреда имају назив „ниже гимназије“.

Међу државним средњим школама заузима нарочити положај Шеријатска гимназија у Сарајеву, која је — како је већ споменуто — основана пре ослобођења, 1918 године, а у којој ће школске године 1922/23 бити отворен пети разред. Главна је задаћа тога завода да кроз осам разреда припрема муслимане ђаке за шеријатску судачку школу у Сарајеву, која би се међутим требала претворити у муслимански теолошко-

правни факултет. Наставна основа Шеријатске гимназије разликује се од осталих средњих школа тим што се уз латински и француски уче облигатно и ориентални језици.

II. НАСТАВНИЦИ

Због велике несташнице наставника, могли су се наставници с факултетском спремом поставити у већем броју само на потпуним средњим школама, где би без потпуне прописане спреме учитељског особља врло запињао рад у вишим разредима. На непотпуним средњим школама било је релативно мање наставника с универзитетском наобразбом, јер се малим бројем средње-школског наставничког подмлатка нису могла попунити места на тим новим заводима, којих је за време од само две године отворено осам убрзо један иза другог, или по неколико њих одједном. На тим ново отвореним заводима предавали су, дакле, у почетним разредима као наставници већином учитељи виших народних (трговачких) школа, место којих су се добрим делом и отварале постепено те нове ниже гимназије.

Већи број хонорарних наставника на потпуним гимназијама објашњава се такође оскудицом средњешколских наставничких сила, али је добар део ових хонорарних наставника био с факултетском спремом, те су уз хонорар од часа радили, изван свога завода на коме су, и изван своје редовне дужности, још и на другим заводима. Број хонорарних наставника порастао је и због тога што су у почетне разреде уведени као нови обавезни предмети хигиена и певање.

Као што се види из следеће табеле, наставници су већином домаћи синови, Срби, Хрвати и Словенци; мален је број наставника страних народности, који су остали од пређашње управе, или су — као на пр. добар број Руса — узети за привремене предметне или за хонорарне учитеље вештина или страних језика. Јеврејске су народности готово искључиво јеврејски вероучитељи, док су остали наставници јеврејске вере опредељени без обзира на веру.

Година	Број наставника	Својина	Националност	Вера
1875/76	12	10	Срби	Хришћанство
1876/77	15	12	Срби	Хришћанство
1877/78	18	15	Срби	Хришћанство
1878/79	20	18	Срби	Хришћанство
1879/80	22	20	Срби	Хришћанство
1880/81	25	22	Срби	Хришћанство
1881/82	28	25	Срби	Хришћанство
1882/83	30	28	Срби	Хришћанство
1883/84	32	30	Срби	Хришћанство
1884/85	35	32	Срби	Хришћанство
1885/86	38	35	Срби	Хришћанство
1886/87	40	38	Срби	Хришћанство
1887/88	42	40	Срби	Хришћанство
1888/89	45	42	Срби	Хришћанство
1889/90	48	45	Срби	Хришћанство
1890/91	50	48	Срби	Хришћанство
1891/92	52	50	Срби	Хришћанство
1892/93	55	52	Срби	Хришћанство
1893/94	58	55	Срби	Хришћанство
1894/95	60	58	Срби	Хришћанство
1895/96	62	60	Срби	Хришћанство
1896/97	65	62	Срби	Хришћанство
1897/98	68	65	Срби	Хришћанство
1898/99	70	68	Срби	Хришћанство
1899/00	72	70	Срби	Хришћанство
1900/01	75	72	Срби	Хришћанство
1901/02	78	75	Срби	Хришћанство
1902/03	80	78	Срби	Хришћанство
1903/04	82	80	Срби	Хришћанство
1904/05	85	82	Срби	Хришћанство
1905/06	88	85	Срби	Хришћанство
1906/07	90	88	Срби	Хришћанство
1907/08	92	90	Срби	Хришћанство
1908/09	95	92	Срби	Хришћанство
1909/10	98	95	Срби	Хришћанство
1910/11	100	98	Срби	Хришћанство

НАСТАВНИЦИ ПО ЗВАЊУ

Текући број	Име и место завода	Звање										Примедба
		директора	професора	суплената	предметних учитеља	привремених предметних учитеља	додељених учитеља народних школа	учитеља вештина	привремених учитеља вештина	хонорарних наставника са сталним хонораром	хонорарних наставника са хонораром од часа	
а) Државни :												
1	велика гимназија, Сарајево . . .	1	19	3	—	3	—	2	—	2	4	34
2	велика реалка, Сарајево . . .	1	13	2	—	1	2	4	—	1	10	34
3	велика гимназија, Мостар . . .	1	10	6	—	3	—	1	1	3	1	26
4	велика реална гимназија, Бања Лука . . .	1	14	2	—	2	—	1	—	—	2	22
5	велика гимназија, Тузла . . .	1	10	2	1	3	—	—	1	2	—	20
6	велика гимназија, Бихаћ . . .	1	3	3	—	4	—	1	1	1	4	18
7	нижа гимназија, Бијељина . . .	1	2	—	—	2	—	1	—	—	6	12
8	нижа гимназија, Брчко . . .	1	1	1	—	—	3	—	—	1	7	14
9	нижа гимназија, Дервента . . .	1	1	1	—	1	—	—	1	—	6	11
10	нижа гимназија, Приједор . . .	1	—	1	—	1	1	—	—	—	3	7
11	нижа гимназија, Дијево . . .	1	—	—	—	—	3	—	—	2	4	10
12	нижа гимназија, Фоча . . .	1	1	—	—	—	1	—	—	—	2	5
13	нижа гимназија, Гацко . . .	1	—	—	—	1	—	—	—	—	5	7
14	нижа гимназија, Требиње . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	6	7
15	нижа гимназија, Бос. Градшка . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	1	5	7
16	шеријатска гимназија, Сарајево . . .	1	4	—	—	—	—	—	—	—	11	16
Укупно државни заводи :		16	78	21	1	21	10	10	4	13	76	250
б) Приватни :												
17	надбискупска велика гимназија, Травник . . .	1	18	—	—	—	—	—	—	—	—	19
18	фрањевачка велика гимназија, Високо . . .	1	13	—	—	—	—	—	—	—	4	18
19	фрањевачка велика гимназија, Широки Бријег	1	10	—	—	—	—	—	—	—	—	11
Укупно приватни заводи :		3	41	—	—	—	—	—	—	—	4	48
Укупно државни и приватни заводи : . . .		19	119	21	1	21	10	10	4	13	80	298

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

НАСТАВНИЦИ ПО НАРОДНОСТИ

Текући број	Име и место завода	На крају школ. године 1921/1922 било наставника по народности									Примедба	
		Срба, Хрвати и Словеница	Руса	Чехословака	Пољака	Немца	Мађара	Јевреја	Талијана	Осталих		Укупно
<i>а. Државни:</i>												
1	Велика гимназија, Сарајево .	29	1	—	—	—	2	2	—	—	34	
2	Велика реалка, Сарајево . .	33	1	—	—	1	—	—	—	—	35	
3	Велика гимназија, Мостар .	20	3	1	—	1	—	1	—	—	26	
4	Велика реална гимназија, Б. Лука	17	—	2	1	1	—	1	—	—	22	
5	Велика реална гимназ., Тузла	13	5	1	—	—	—	—	1	—	20	
6	Велика гимназија, Бихаћ . .	12	2	—	—	2	—	2	—	—	18	
7	Нижа гимназија, Бијељина . .	9	1	—	—	—	—	2	—	—	12	
8	Нижа гимназија, Брчко . . .	10	2	—	—	—	—	1	1	—	14	
9	Нижа гимназија, Дервента .	9	1	—	—	—	—	1	—	—	11	
10	Нижа гимназија, Приједор .	6	—	—	—	—	—	1	—	—	7	
11	Нижа гимназија, Лијево . . .	8	2	—	—	—	—	—	—	—	10	
12	Нижа гимназија, Фоча	5	—	—	—	—	—	—	—	—	5	
13	Нижа гимназија, Гацко	7	—	—	—	—	—	—	—	—	7	
14	Нижа гимназија, Требиње . .	7	—	—	—	—	—	—	—	—	7	
15	Нижа гимназ., Бос. Градишка	4	2	—	—	—	—	—	—	—	6	
16	Шеријатска гимназ., Сарајево	14	—	1	—	1	—	—	—	—	16	
	Укупно државни заводи .	203	20	5	1	6	2	11	2	—	250	
<i>б) Приватни:</i>												
17	Надбискупска велика гимназија, Травник	17	—	2	—	—	—	—	—	—	19	
18	Фрањевачка велика гимназија, Високо	17	—	—	—	—	—	1	—	—	18	
19	Фрањевачка велика гимназија, Широки Бријег	11	—	—	—	—	—	—	—	—	11	
	Укупно приватни заводи .	45	—	2	—	—	—	1	—	—	48	
	Укупно приватни и државни заводи	248	20	7	1	6	2	12	2	—	298	

(Наставиће се)

МИЛАН К. ПЕТКОВИЋ

ШКОЛСКА РЕФОРМА У НЕМАЧКОЈ

У овом чланку, — написаном у Берлину, — ми намеравамо да проучимо најпре претече немачке школске реформе; затим ћемо рећи неколико речи о савременим реформаторима и њиховим општим принципима; најзад ћемо брзо прегледати разне типове немачке основне и средње школе, и завршићемо са неколико речи о спремању учитеља.

План школске реформе утврђен је, у главним својим цртама, новим Уставом (чл. 142—150).

Настава је обавезна до осамнаесте године; стављена је сасвим под надзор државе, и пружа се у нижим разредима свој деци, и богатој и сиромашној, сакупљеној у једној истој школи, *die Grundschule* (Основна Школа). Један закон о школама, који је већ изгласан у Државном Већу и који ће ускоро бити претресан и у Скупштини, прецизираће ове опште црте.

Устав уноси новину у том слислу што обећава остварење помених принципа; али сами ти принципи нису нови у Немачкој. Доказ да Револуција од 1918 године није затекла теоричаре неспремне, јесте то да је три дана после примирја нова пруска влада објавила свој нови школски програм. Главни творац Устава, Хуго Пројц, није какав новајлија кога је Револуција избацила на површину, већ одавна познат писац, и његово главно дело (*Entwicklung des deutschen Städtewesens*, 1906) показује да он поодавно црпе своју инспирацију из Штајнових рефорама. Данашњи најутицајнији немачки педагози, Наторп, Тус, Кершенштајнер, Гаудих, нису такође нови људи.

Порекло данашње реформе треба тражити у покушајима школске реформе после Јене. После ове битке требало је учинити апел на народне снаге и одушевити их; отуд истовремено социјалистичка и национална Фихтеова доктрина, тако животворна још и данас у Немачкој; отуд планови Штајна, Харденберга и В. фон Хумболта; отуд најзад пројект закона о школама редигован 1819 под утицајем Сиверна, великог организатора пруске школе после ратова за ослобођење и одушевљеног ученика Песталоцијевог. Ове старе ствари треба споменути, јер од старости ове традиције савремени немачки педагошки покрет добија велику снагу.

Демократска школска традиција није се више никад изгубила. Требало је постићи два циља: требало је, прво, дати настави либералнији облик, и друго, снабдети целу Немачку једним јединим школским системом, што би допринело политичком уједињењу Немачке. 1848 године, напори демократа обновише се крепко. Штрув и Венедеј пледирали су

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

пред франкфуртским Пред-парламентом у корист бесплатне основне школе и суверенитета државе у педагошким стварима, и Устав објављен 28 марта 1849 године садржи пет-шест параграфа о школама с демократском тенденцијом.

Пруска је, истина, имала затим читаву серију министара просвете веома мало либералних, поглавито Бетман-Холвега од 1858 до 1862, и Милера од 1862 до 1872, под чијим се утицајем образовала, по уско патриотској доктрини, младеж која је победила код Садове и Седана. Демократска традиција ипак се одржала, нарочито благодарећи Дистервегу и Вандеру. За време годинâ које претходе великоме рату, ту традицију је чувала социјалистичка странка, која је тражила реформу у неколико махова, а нарочито на Манхајмском Конгресу 1906 год.

Демократска реформа није била, пред рат, само удаљени идеал: она је била већ започета. И збиља, у Баварској, па чак и Вестфалији, нису више постојали дечји разреди по лицејима; у Минхену, као и у Минстеру, на истим клупама основне школе седела су буржоаска и радничка деца. А нарочито су стране државе пружале либералним Немцима доказ да школска реформа није утопија. Основна школа заједничка за богаташку и сиромашну децу постојала је пре рата у Аустрији, Швајцарској, скандинавским земљама, Сједињеним Државама, где ју је Кершенштајнер видео како функционише. Што се тиче народних Университета, који сачињавају један од основних делова новог немачког школског система, немачки реформатори су њихов тип проучили у Данској, где су, благодарећи владици Грутвигу, ти Университети створени још средином XIX века. Стога можемо у опште рећи да су савремени немачки реформатори нашли сву идеологију своју код својих немачких претходника, али да су од страних држава позајмили не идеје, којих Немачка није никада била лишена, већ конкретне примере остварења реформе.

Револуција од 1918 године јако је умножила редове реформатора. Школску реформу траже данас све левичарске партије, почев од комуниста, па до демократа. Њу ишчекује такође већина наставничког кадра. Највеће немачко наставничко удружење, *der Deutscher Lehrerverein* (Немачко Учитељско Удружење), основано 1871, и које је 1919 бројало 117.000 чланова, почело је одскора штампати читаву серију монографија (*Schulfragen in der Reichsverfassung*, Берлин, 1920) које не дају места сумњи у том погледу. Пред нама је дакле један дубок покрет, који се не ограничава само на основну наставу. Чак су, на против, средњошколски наставници стали на чело покрета створивши, у почетку октобра 1919, Удружење радикалних реформатора (*Bund der entschiedenen Schulreformer*). То удружење штампа један часопис, *Die neue Erziehung*, који се назива органом радикалне школске реформе. Удру-

жеће изјављује да је независно од сваке политичке странке, али је у ствари социјалистичко. Оно гоји хуманитарни идеал, и, са своје скупштине, из Берлина јуна 1920, оно је упутило једну пацифистичку послианицу педагозима свију земаља. Председник му је чувени берлински професор Паул Естрајх. С њим у сагласности, Д-р Карсен, други један убеђени реформатор борбеног духа, покушао је, истина без успеха, да организује стару кадетску школу у Лихтерфелду.

Пошто је школска реформа прописана Уставом, влада је дужна да је изврши. Међутим, не постоји у царевини Министарство Просвете. Царско Министарство Унутрашњих Дела замењује га. У том Министарству главна личност која има да се брине о реформи јесте државни подсекретар Шулиц. Он је социјалиста; још 1904, на социјалистичком конгресу у Бремену, он је тражио нов закон; своје полемике резимирао је у књизи *Der Weg zum Reichsschulgesetz* (Лајпциг, 1920); он је припремио онај велики школски конгрес који се сакупио у Берлину јуна 1920; он је председник великог Удружења радничке младежи, које броји око 100.000 младића са мање од 18 година, и које је нада социјалистичке странке. Г. Шулица помаже *Reichsschulausschuss*. Ова комисија, коју сачињавају специјалисти изасланици свију немачких влада, створена је у октобру 1919; она замењује, али са много широм компетенцијом, немоћну *Reichsschulkommission* (Царско-школску комисију), која је постојала пре рата; она је недавно припремила пројект закона о школама за целу царевину, закона који ће прецизирати чланове Устава; али, привремено, још је остављено разним владама да раде како налазе за сходно у погледу рефорама.

Лозинка реформатора јесте *Einheitsschule*. Као што то сама реч казује, *Einheitsschule* је унитарни школски систем. Демократска идеја не допушта да се у друштву одрже одвојени слојеви, касте, сталези. Људи су слободни и једнаки, и сви имају подједнако права на развитак свог образовања. Деца имају дакле да уче заједно у општинској школи; не сме више бити богаташких и сиромашних школа. После неколико година заједничке наставе, способности деце показаће се, и онда има да почне разликовање и умножавање школа, на име основних и виших школа, техничких школа, класичних или модерних гимназија. Али тада неће једно дато дете, благодарећи свом рођењу или материјалном стању, бити уписано у ову или ону врсту школе; свако ће ићи у ону школу у којој ће, према својим природним способностима, имати могућности да до максимума развије те своје диспозиције.

Einheitsschule сачињава дакле једна повезана целина школа које све имају за основу једну општинску основну школу (*Grundschule*), строго заједничку. Назив *Einheitsschule* је веома карактеристичан; он намеће схватање је динства опште наставе, коју је учинио филозофски потребним

факат да сви људи у суштини имају исту природу и једна ко достојанство, ма каква била њихова функција у друштву. *Einheitsschule* намеће неку врсту педагошког монизма, као што солидарност поданика једног народа намеће социални монизам. То схватање је социјалистичко. Оно тежи, по речима једног реформатора (Вајга), социјализацији ума; култура није ничија привилегија, она је колективно добро од којег сваки треба да сме слободно узети што хоће или што може. *Freie Bahn den Tüchtigen!* Широко поље способним људима!

Einheitsschule је истовремено проглашена за *Arbeitsschule*, школу рада. Овде, понова, имамо посла са социјалистичким схватањем, које је с особитом јасношћу изложио подсекретар Шулиц у свом делу *Die Schulreform der Socialdemokratie* (1. издање 1911, 2. изд. 1919). Не постоји никаква надмоћност интелектуалног рада према ручном раду: у осталом, све више ће буржоазија увидети да је по њу боље ако уме да се служи својим рукама; настава има дакле бити интелектуална и ручна истовремено. Болшевица Луначарски изразио је ову теорију на следећи начин: школа мора бити, што је више могуће, у вароши радионица, а на селу мајур. Треба учити радећи. Ботаника се има учити негујући биљке, геометрија мерећи предмете; с тога ће се настава пружати, што је више могуће, на чистом ваздуху (пруски указ од 30 јуна 1920). Понегде су извршени покушаји практичног остварења; споменимо *Arbeitsschule* социјалисте Сајнига у Шарлотенбургу, и *Gartenarbeitsschule* Хејнеову у Новом Келну. Али Хамбург је на челу покрета. У многим хамбуршким школама, не види се више да ђаци седе пред учитељем, и, прекрштених руку, мирно слушају његово предавање; разред је пун ларме; мање књига, а више делања. Корист је у томе што нема досаде; незгода је пак, разуме се, у томе што се компромитује дисциплина и што се ученици навикавају да буду неприлежни и ђудљиви.

Нова школа треба да што више личи на општину (*Gemeinde*), и то је опет једна социјалистичка доктрина. Идеал је да ученици живе у заједници. Школа има дакле бити, што је више могуће, интернат. У Линденхофу (у Лихтенбергу, близу Берлина), ученици су у интернату: они спавају, обедују и раде у малим групама назватим породицама. Стара кадетска школа у Литерфелду, отворена у свом новом облику 5 маја 1920, и друге кадетске школе у Потсдаму, Наумбургу, Кеслину, Валштату и Плоену, изгледало је да могу бити претворене у грађанске интернате. Један од најпознатијих немачких педагога, Д-р Винекен, управљао је, још прошле године, у Викерсдорфу, једном пољопривредном школом, неком врстом колоније у којој наставници и ученици живе заједно. Намерава се да се створе, под именом школских заједница (*Gemeinschaftsschulen*), неколико школа исте врсте; те школе ће бити у ствари сличне установама које су се пре рата звале *Landerziehungsheime*, и које су биле сличне француској школи у Рошу. Врло је интересантан

по овом предмету мемоар који је 1919 објавио Хајне, ондашњи пруски Министар Унутрашњих Дела: *Die Gründung von freien Land-und Werk-gemeinschaften als Mittel zur Befestigung des neuen Staates.*

У пркос својој тежњи ка интернату, нова школа не намерава да се одвоји од друштва. Баш на против, она је саобразна социјалистичкој идеји да буде у што тешњем додиру са народом. Далеко, дакле, од тога да искључује родитеље, она их позива да сарађују са учитељима у циљу проширења школске заједнице. Идеал би дакле био она *Porter School* у Мисури, коју је описао Девеј у својој књизи *New Schools for Olds*: родитељи, учитељи и ученици живе и раде заједно, и сачињавају једно мало друштво за узајамно потпомагање и наставу. У сваком случају, принцип сарадње родитеља и учитеља утврђен је пруским указом од 5 новембра 1919, који прописује стварање родитељских савета (*Elternbeiräte*); први избори за ове савете били су марта 1920; нови часописи су основани у циљу да поуче родитеље у њиховој новој улози; излишно је рећи да су седнице родитељских савета, пуне политичких дискусија, често бурне.

Ученицима се сада допушта много више слободе него некада. Иде се томе да се код ученика развије, уместо пасивне послушности, смисао за хотимичну и истрајну дисциплину. Реформатори су оптимисти по угледу на Русоа: они верују у урођену доброту људске природе. Идеал најсмелијих је да пусте ученике да у свакој школи изаберу сами предмете који их интересују, а друге да занемаре. Ниједан педагог није у том правцу отерао даље од славног Бертолда Отоа, директора *Versuchsschule* у Лихтерфелду; он хоће да пусти своје ученике да уче или не уче, како им се свиђа, али тражи од њих да иду босоноги (то је детаљ чисто спољашње природе, али карактеристичан за ову педагогију *secundum naturam*); то, у осталом, чини такође Д-р Вилкер, директор Линденхофа: он прима посете босоног и у спортским панталонама.

Без сумње, школе Отовог типа нису многобројне, али оне манифестују тенденцију, претерујући у њој. Либерализам је свуда имао стварног успеха. Ученици изашиљу својим наставницима поверљиве људе (*Vertrauensleute*), исто као што раде војници у Немачкој. Један указ Г. Хениша (11 марта 1920) даје ученицима право да оснивају удружења, истина под условом да се искључује политика. Посвећени од времена Револуције у независност, ученици су погдегде сачували идеју ученичких савета (*Schülerräte*), идеју која је у зиму 1918—1919 имала тако лепог успеха; на пример, у октобру прошле године, ученици основних и средњих школа у Диселдорфу затражили су право да сарађују на редакцији програма, и чак право да траже збацивање својих наставника!

Сад, кад смо ове принципе поставили, питајмо се како ће, у својим општим цртама, изгледати школски план, и каква ће бити разноликост школа?

Једна је само тачка свршена. Основна, почетна школа (*Grundschule*) је образована. Грађани немају више начина да шаљу своју децу у *Vorschule*, тј. у дечју секцију по гимназијама; та *Vorschule* изгубила је на Ускрс 1920 свој најнижи разред, и не ће за четири године потпуно нестати. Предвиђа се, истина, да ће многи родитељи изиграти закон тиме што ће своју децу, у недостатку јавне *Vorschule*, послати у приватне *Vorschulen*, чије је укидање одложено до после 1930 године.

Учење у *Grundschule* траје четири године. Тако је о томе одлучио пројект закона о школама за целу царевину, о којем смо већ говорили (изгласан у *Reichsrat*-у на седници од 14 априла 1921). Изнад основне школе, коју деца свршавају око своје десете године, није ништа дефинитивно утврђено. По предлозима учињеним на берлинском школском конгресу, јуна 1920, после четири године основне школе, деца мање обдарена прећи ће у тзв. народну школу (*Volksschule*), у којој имају провести опет четири године, па ће онда прећи у више и професионалне школе; а деца боље обдарена провешће, после основне школе, три године у једној нарочитој средњој школи, приправног карактера, из које ће изаћи да заврше своје средњешколске студије, у току шест година, било у гимназији, било у реалци, било у вишој реалци (*Oberrealschule*). Међутим, ученици народне и више школе могу прећи у средњу школу, ако то буду заслужили, а, обратно, рђави ученици гимназија биће враћени у народне школе; тенденција нове школе јесте, одиста, да укине преграде, систем сведоцаба, који данас сачињава праве препреке на прагу сваке школе, и да успостави сталну могућност додире између разних врста школа.

Да ли реформатори намеравају да у тим разним школама пруже више практичну наставу, или пак наставу која више тежи некористолубивој култури? У целини, и поред све важности која се придаје практичној настави и ручном раду, садашња реформа је ипак један идеалистички покрет, и присталице опште културе по свој прилици сачињавају већину; или, боље рећи, сви, чак и педагози крајње прожети идејом практичне наставе, пазе се добро да дискредитују општу културу, и верују да је и они потпомажу. Вредно је споменути да Немци не придају свој пораз слабости својих практичних знања, већ недовољности општег образовања. Немачка је, резонују они, имала најбоље техничаре на свету, али су баш техника, развитак индустрије и економско напредовање развили у њој до крајности материалистичку тенденцију и успавали слободну мисао. Две књиге које су у Немачкој направиле највише ларме за ове последње две године, посвећене су описивању моралног стропоштавања, не само у Немачкој, већ у целој Европи; то су дело О. Шпенглера: *Der Untergang der Abendlandes*, и дело Р. Панвица: *Die Krisis der europäischen Kultur*. Отуда наилазимо на напор обнове општег образовања, бар толико колико на напор усавршавања емпи-

ричног знања. И саму класичну гимназију, ма да је јако нападнута због своје конзервативне тенденције и злоупотребе филологије, енергично бране најистакнутији Немци, на пример В. Ратенау и историчар Ерих Маркс.

Доказ да је главна тежња реформатора тежња ка ширем образовању, јесте енергичност с којом траже једну *Deutsche Oberschule* и једну *Volkshochschule*.

О оснивању *Deutsche Oberschule* (немачке средње школе) одлучио је, у принципу, *Reichsschulausschuss* на својој седници од 30 октобра 1920. Интересантну идеју која инспирише то оснивање, изнео је пре неколико година чувени филозоф Паулсен. Та *Deutsche Oberschule* иде к томе да буде продужење и цветање основне школе у средњој настави. Она је одмах изнад народне школе (*Volksschule*); отуд назив *Aufbauschule* (продужна школа) који јој се често даје. Она има да пружа искључиво наставу у немачком духу, *deutsche Kulturkunde*; учење немачког језика има да заузме више места него ма у којој другој школи; у њој се има предавати и један страни језик, било живи, било класични, али не ради њега самог, већ више у циљу да се ученицима, помоћу поређења, боље објасни карактер немачког језика; у њој ће се најзад држати предавања из филозофске пропедевтике, у циљу да се ученици поуче у мишљењу и размишљању. Тако ће дакле, поред гимназије, реалке и више реалке, *Deutsche Oberschule* представљати четврти тип средње школе, који се сматра подеснијим од других да припреми добре немачке поданике. Присталице овог типа школе сматрају да класична, грчко-латинска култура нема никакве васпитне привилегије, и да млади Немци могу добити, на непосреднији, популарнији и више демократски начин, у самој отаџбини, образовање равно оном које може пружити свака друга средњешколска установа. У свакој прилици, Министар Хениш је препоручивао наставницима дела немачке културе, било, на пример, Вредово дело о ренанском народу (*Rheinische Volkskunde*), било дело П. Кауфмана под називом *Aus rheinischen Jugendtagen*, било нови *Часопис немачких диалеката*.

Што се тиче *Volkshochschule* (народног универзитета), и она код својих присталица манифестује исту тежњу за распрострањањем културе. Реформатори не би хтели да се раднички сталеж без престанка савија над материалним послом. Социјалистичка идеја намеће стапање друштвених класа, што је могуће потпуније. Народни универзитети имају за циљ да радника одвоје од физичког посла, било увече кад је беспослен, било за време неколико недеља по цео дан, што је још боље, и да му на тај начин даду распуст који има употребити на умно вежбање. Народне библиотеке, јавна предавања, забавне вечери, нису довољне; народ треба да има своје универзитете, приступачније и мање специјализоване него универзитети више наставе. Е. Вајч схвата систем на следећи начин. У доба када младићи добијају појимање света, то јест између осамна-

есте и двадесет друге године, најзаслужнији младићи провешће три-четири месеца на народном универзитету. Тај универзитет треба понајрадије да буде на селу и, на пример, у каквој мајурској згради; у сваком би увек било на окупу тридесетину младића, који би од једног или два наставника примали опште идеје о политици, историји и књижевности. Држава би дала локале и основни капитал, чији би се интереси увећавали добротворним прилозима. Сваке године, неколико хиљада младића могли би, у целој Немачкој, проћи кроз такве школе; кад се буду вратили на свој професионални посао, они ће међу својим друговима ширити добивене идеје. Рекли смо малочас да су Немци у Данској нашли моделе овог система; у Тинцу, близу Гере, једна виша народна школа (*Volks-hochschule*) данског типа отворена је 1920.

У осталом, такве школе се отварају помало свуда. У Берлину, осим Лесингове Више Школе (*Lessing-Hochschule*) и Хумболтове Више Школе (*Humboldt-Hochschule*), има и једна *Volkshochschule Gross-Berlin*, која је одскора отворила и четврти свој семестар, и која је стално у вези са Универзитетом, ма да се њена предавања држе у засебним локалима. Сличне тим народним универзитетима биле би „чиновничке школе“ (*Beamenschulen*), којима је сврха да, за време од три или четири семестра, пруже једну озбиљну наставу нижим чиновницима.

Али је очевидно да би цела школска реформа била доведена у питање, кад не би и сам наставнички кадар, ослонац свему, био обновљен. Тај проблем нове спреме наставника реформатори теже да реше у унитарном смислу, у смислу изједначења. Исто као што *Einheitsschule* треба да буде створена у циљу да, што је више могуће, пружи свима будућим поданицима исте прилике да се образују, најпре помоћу *Grundschule*, затим благодарећи олакшаном прелажењу из једне школе у другу, и најзад стварањем народних универзитета, — тако и спремање наставника треба да буде што је више могуће такво да сви наставници, од најнижих па до највиших, буду прожети истим духом. Основни постулат остаје да сви људи имају подједнако право на највиши степен наставе који им њихова интелектуална снага допушта, и да у том погледу нема привилегија.

Реформатори теже дакле да из наставничког тела избаце дух подвојености. За сада постоји антагонизам између већине учитеља, који су изашли из учитељских школа (*seminaristisch gebildet*), и већине гимназијских професора, који су свршили Универзитет (*akademisch gebildet*). Начин да се ублажи тај антагонизам јесте да будући наставници основних школа прођу, не више кроз специјалне учитељске школе (*Präparandenanstalten* и *Seminare*), о којима је реч да се укину, већ кроз гимназију, и да им се дозволи приступ на Универзитете.

Покрет који тежи да међусобно зближи разне категорије наставника добио је у почетку Револуције велику снагу. Пред крај 1918 го-

дине, у Берлину и у другим местима, основаше се више наставничких комора (*Lehrerkammern*), у којима се братимише учитељи и професори гимназија. Принцип јединства наставничког тела (*einheitlicher Lehrerstand*) фигурира у програмима Немачког Учитељског Удружења, Пруског Учитељског Удружења (Конгрес од 30 и 31 маја 1919, у Магденбургу), Хамбуршког Удружења Виших Наставника, итд. Неколико ствари је већ постигнуто: сеоски учитељи су изједначени са варошким; указом од 19 септембра 1919, Министар Хениш је дозволио учитељима да се могу уписивати на Университете.

Најзад, демократски принцип захтева да се наставницима да начина и могућности да изнесу своја потраживања. Указима од 5 и 10 априла 1919, у Пруској су створени окружни учитељски савети (*Bezirkslehrerräte*), чији су чланови, изаслани код владе, људи који уживају учитељско поверење. Гимназијски професори траже такође за себе наставничке коморе. Опажа се општа тежња да се хиерархија инспектора, директора и наставника замени равноправном сарадњом колега (*kollegiale Arbeitsgemeinschaft*).

Да ли демократска школска реформа наилази на препреке? — Те још како! Она се судара са жестоком опозицијом коју ми, у осталом, не мислимо да опишемо, зато што би, како је школски програм саставни део политичких програма разних странака, описати полемике о школском питању значило описати, поводом једног специалног предмета, целу политичку борбу савремене Немачке. Буржоазија неће ни да чује за какву *Einheitschule*, која, мешајући децу свију класа, прети да изроди општу збрку друштвених слојева, и да, под изговором распростирања културе, створи праву анархију. А каква ће бити тенденција историјске наставе? На какав ће се начин професор историје изражавати о Хохенцолернима? Да ли ће настава бити у републиканском духу? Доказ да у том погледу нема споразума, јесте да се, ма да је употреба старих уџбеника забрањена 1919, још нису појавили нови уџбеници, те сваки наставник предаје на своју руку.

Оно што такође смета реформи јесте да, због обичне међусобне скопчаности политичких и верских доктрина, религиозни проблем још више компликује питање. Устав дозвољава да упоредо постоје три типа школа: 1) верска школа, било протестанска, било католичка; 2) заједничка католичко-протестанска школа (*Simultanschule*); 3) световна школа једини тип обично примљен од реформатора. Да ли би се гдегод могла једна од школа првог или другог типа претворити у школу трећег типа? Ако се у једној датој вароши сазида каква нова школа, у коју је категорију треба ставити? У родитељским саветима, као и у општинским, рат је стално објављен по том питању. У Берлину се месецима водила борба око избора општег инспектора берлинских основних и средњих

школа, и борба се једва завршила избором Паулсена, једног реформатора, али врло толерантног.

Осим политичких и верских тешкоћа, постоје и материјалне неприлике. Настава би требала бити бесплатна; међутим, морала се, у Пруској, 1920, повисити цена интернатима од 250 на 500 марака годишње. Буржоаске *Vorschulen* треба кроз четири године да престану радити и да уступе место бесплатној основној школи; међутим, Министар Финансија пита се да ли њино укидање не мора бити одложено, из простог разлога што држава не може да се лиши прихода тих школа. И најзад, пошто закон о школама за цело царство није још изашао, и пошто државе и општине, у општој неодлучности, могу да раде свака на своју руку, реформа се продужује неједнако, под утицајем локалних прилика: тако се на пример у Хамбургу скратио рок школовања у гимназијама; у једној другој покрајини одржале су се учитељске школе, а у трећој оне су замењене немачким вишим школама (*Deutsche Oberschulen*); ништа не може више компромитовати реформу од тих самовољних иницијатива. Према томе, Немачка је, у школском питању као и у многим другим, поцепана у погледу доктрине, у неприлици у погледу извршења, те нико не може са сигурношћу прорицати скорашње остварење новог програма, исто онако као што не може предвидети у коме ће се правцу ориентисати, у моралном погледу, немачка мисао, за сада потпуно разједињена.

(Пренео с француског Бог. Н. Јањић)

П. РОК

КЊИЖЕВНИ ПРИЛОЗИ

О ДИМИТРИЈУ ДАВИДОВИЋУ

— По подацима Бечке Цензурне Архиве —

Познато је да су српски новинари Димитрије Давидовић и Димитрије Фрушић припадали оном уском кругу Копитареву и Вукову у Бечу. И ако ни један ни други нису могли далеко ићи за реформаторским погледима њиховим, ипак су томе послу помогли средством новина које су имали у рукама. Стоји и то да су Копитар и Вук њиховим новинама били од велике користи, те су на тај начин задуго обе стране биле задовољне и остале су у пријатељству. Из Вукове преписке се види како су њихова општења била врло честа и интимна, како им је дружење било блиско и отворено. Фрушић је, пошто је постао доктор медицине, и ако не одмах, отишао из Беча, веза није прекидао, али није ни много активан био: он је њима са стране био „доброжелатељ“, а новој средини својој користан члан.

Остављамо на страну све оно што се о њиховим везама сада може лако знати из Вукове преписке, па саопштавамо оно што ће и за осветљење тих веза и за културну историју нашу бити ново.

По подацима из неколиких, већином Копитаревих, актова, писаних у различитим приликама, сазнајемо ове нове појединости.

Димитрије Давидовић је као ђак карловачке гимназије био из те школе искључен зато што је написао против калуђера — ваљда и против митрополита Стратимировића — сатиру у заједљивим стиховима. Ми смо до сада држали да је писац те сатире био Сима Милутиновић, који је такође био онда неки ђак у Карловцима, и за кога сви ранији биографи његови казују да је из школе искључен због неке песме. Симин син је знао причати и ближе о чему је била та сатира, — али овако како овде наводимо казује Копитар у акту поднесеном 23 фебруара 1818. Он је ствар онда могао врло добро знати, и ми држимо да о тачности тога његова казивања не може бити сумње.

Зна се да је Давидовић средњу школу — и филозофију — довршио у Кежмарку, па је онда у Пешти почео учити медицину. Једно извешће, које је полицијска дирекција у Бечу поднела Дворској Канцеларији 11 фебруара 1818, казује како се Давидовић ту у Пешти, учећи медицину, познао са Дим. Фрушићем, који је такође био лекар. По истеку једнога рока обојица пређу у Беч да медицинске науке продуже и да *градус* добију. Још је у Србији трајало ратовање, кад лекар Дим. Фрушић дође на мисао да се ода литерарном пословању: науми, прво, покренути српске новине и, друго, штампати и издавати и друге књиге и научна дела на српском језику. Али пошто привилегија коју је имала универзитетска штампарија у Пешти не бејаше још истекла, то се Фрушић мораде задовољити за прво доба само издавањем новина. Он ствар повери Давидовићу, као своме познанику и пријатељу, узме га за сарадника у делу, и тако се започне њихова заједница за посао који је доцније остао на самом Давидовићу, кад је Фрушић довршио медицинске студије и као лекар отишао у свој народ.

Кад год се, до сада, говорило о Новинама Српским, које су 1813 почеле излазити у Бечу, увек је Давидовић именован као главни чинилац. Фрушићу је редовно давана подређена улога. У ствари је — као што се види — Давидовић и с Новинама и са Забавником, па и с основањем властите српске штампарије у Бечу, само реализао један по један план Фрушићев. Фрушић је, дакле, био иницијатор у свима тим корисним предузећима. Без сумње је зато и Вук, који је то добро знао, обично писао: Фрушић и Давидовић...

Копитар се с Давидовићем познао у Бечу годину дана пре но што ће се покренути Новине. На извршење Фрушићевих замисли он је увек имао великог и позитивног утицаја. Он је још у јуну 1813 учинио да се Новине објаве преко *Бечких Општих Литерарних Новина* белешком: „У

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

току ове године српски народ, тако многобројан и у Аустрији, добија нове новине на свом (тако званом илирском) језику. Њих ће издавати Г.Г. Димитрије Давидовић и Димитрије Фрушић, два млада медикаинара бечка“. — Новине су, као што је познато, почеле излазити 1 августа 1813. Н. Петровски, у познатом делу о Копитару, истиче како оне и обликом и начином уређења много подсећају на један грчки лист, ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ, који је мало раније започео излазити. Ми, прегледавши остале бечке *немачке* листове, налазимо да су Новине Српске у свему биле усвојиле *ошшти шип ондашњег бечкога новинарства*, и с махнама и с врлинама његовим.

Што је Копитара одмах стало бунити и што му у новинарском раду Фрушићеву и Давидовићеву није било по вољи, јесте њихово недовољно знање српског језика. На месец дана по појави Новина — 12 октобра, по новом, 1813 — жали се Копитар Добровском што млади уредници мало знају свога народног језика, али се као пријатељ њихова предузећа ипак нада побољшању. Несумњиво под утицајем Копитаревих усмених замерака, а врло вероватно и по предлогу његову, писали су Фрушић и Давидовић 15 октобра такође Добровском, молећи га за савете и замерке, а они су — веле — свесни недовољности својих снага. Добровски им је одговорио, а они му и 1 фебруара 1814 пишу и веле како ће изрезати и почети употребљавати *ћ*. Добровски им је то још раније предложио, јер су они у Новинама већ 30 децембра 1813 ствар објавили.

Априла 1, 1814, штампао је Копитар оцену њихових Новина. Вели како је рад њихов пратио с нарочитом пажњом, па поздравља постигнуте резултате. О правопису вели да је *ѝ* изгубило већ сваки смисао и значај, те је празно, а ни *ы* такође нема гласа ни у једном „јужнодунавском“ говору. За правопис и његово реформовање упућује на *Сало дебелог јера* од Саве Мркаља. Тражи доследности у писању туђих имена; добро је што се Срби привикују фонетичком писању. Налази да Новине, зато што се често јављају, могу нова начела спроводити успешније него књиге. Устаје против макаронизма у језику, против смесе словенско-српске. Подсећа да су Кашић, Микаља, Делабела, Рељковић, Ланосовић и Волтици урадили граматичке послове који се могу применити и на ћирилицу, али ако и нема писане српске граматике, постоји она у прекрасном језику српском. Из тога језика и из себе писци су склопили словенско-српски језик, те су направили такву збрку да се очекује један Херкул-Кораис који ће очистити Аугијеву шталу. Ако се уредници не осећају позвани да они то ураде, ипак нека се не одричу части бити претходници таком раду. Нека и српски свештеници и сви други изуче и стари словенски и све друге словенске језике — онај стари ће им служити као рудник, онако како је на западу језик латински. Али као што сви на западу уче пре свега граматику *свога* народног језика, тако

треба да буде и код Срба. Позива уреднике да одрже реч, па да објављују и оцене нових књига, итд. Најзад им жели свако добро и успех, препоручујући Новине.

И кад не бисмо већ знали оно што нам је Вук у два маха казао о томе како је Копитар пре познанства с њим залуд позивао Фрушића и Давидовића на послове којих ће се ускоро после тога прихватити Вук, могли бисмо то извести већ и из ове рецензије.

Општење Копитарево с њима било је врло често, а Сима Милутиновић, који је раније био у Бечу, пише Вуку у августу 1818 године и поздравља Копитара, „премда смо се само једном код Давидовића видели“. Али и та општења, као и Копитареву сарадњу на њиховим Новинама, остављамо на страну — да овде саопштите о Копитареву заузимању да се Давидовићу одобри основање српске штампарије у Бечу.

Копитар је наскоро по своме доласку у Беч из Љубљане стао испитивати прилике и могућност за оснивање српске штампарије. Тако у новембру 1809 пише Добровском како не би требало продужити привилегију ћирилскога штампања коју има штампарија пештанског университета, већ такву штампарију треба у Бечу подићи. Он се и 1812 старао за то, гледајући да задобије и помоћ Митрополита Стратимировића. Те године, 27 новембра, пише Добровском како ће Беч добити словенску штампарију заузимањем Шаде-а, ливца слова из Берлина. Тиме ће се користити два српска студента медицине, те ће у Бечу штампати српске новине на запрепашћење пештанског монопола! Он ће им — вели — с највећим задовољством помагати.

Припремајући се за оснивање своје штампарије, Давидовић се био погодио с бечким штампарем Шиндбауером да код њега изучи штампаријски посао; ступио је био на рад, и после кратког времена, 11 јануара 1817, изишао је отуд проглашен за сецера. У мају се оженио Савком Дијамандином из Пеште, уз коју је добио 15.000 форината и врло добре изгледе за даље богато наслеђе. Свршивши и то — имајући у рукама уверење да је изучио штампарски посао, — и поред тога имајући потребни капитал, Давидовић се редовним путем обрати Царској Дворској Канцеларији, молећи за повластицу да може у Бечу отворити самосталну штампарију. Још кад је почео учити штампаријску вештину, није, вели, имао друге намере него да стече права на властиту штампарију, у којој ће штампати своје познате Новине и друге књижевне послове на ориенталним језицима. Према ондашњем реду и канцеларијском поступку, председништво Дворске Канцеларије тражило је 29 јануара 1818 од полицијске дирекције извештај о Давидовићевој личности, моралитету и о свему осталом. Још се ту вели да Давидовић има 28 година и да је изучио филозофске и медицинске студије. У годинама живота има се учинити мала корекција, додавши још једну годину; а што се тиче медицинских студија, њих Давидовић није никада ни довршио.

Полицијска дирекција је, после две недеље — 11 фебруара, — поднела извештај о Давидовићу, рођеном у Земуну од оца трговца, мајка му је — вели се даље — још жива, има и кћер, а седи код свог брата у Новом Саду. Даље се наводе познате нам појединости, па сазнајемо и то како је Давидовић већ био уговорио и куповину слова од штампара Шиндбауера. Затим се помиње удруживање са штампаром Цвеком, а што се тиче моралитета и осталог кондуитисања, дирекција изјављује да јој није ништа нарочито познато: Давидовић је солидан човек, „а са цензором Копитарем везан је тесним пријатељством“.

У другом једном извештају после три дана вели се да Давидовић има — 36 година!

Сад је, наравно, дошао ред и на Копитара да и он проговори.

Копитар је 23 фебруара поднео свој извештај о Давидовићу.

У три тачке, из којих смо већ навели оно што је важније, говори Копитар о Давидовићеву школовању у Карловцима, и вели да је до сада свршио три године медицине (а не све). Он га познаје од 1812 из честог опхођења, а карактера је врло предузимљива. Говори о његовој доброј женидби и о миразу, па даље вели: „Поред ових пекуниарних погодаба, он је добио у исто доба жену изванредну кућеницу“.

Копитар, продужујући реферовање, налази да су Давидовићеве понуде боље од свих других; он нуди све што и други један молилац, а не иште оно што овај тражи. Осим тога, Давидовић о грчком свештенству не мисли најбоље — ни они о њему; према немачком духу је у опште расположен, не губећи због тога љубав својих земљака, који његове новине и годишњаке од 1812 (!) па до сада радо узимају, уз пркос рђавој препоруци од стране свештенства. Ови људи — духовници — не умеју да увиде све већу потребу и жељу света за читање корисне лектире. Давидовић може уз то са својим помагачима успешно водити и књижарску радњу, што међу Србима Немац не би могао чинити. Према томе, Давидовићу треба дати право у сваком случају...

Несумњиво је овакво заузимање лојалног Копитара допринело успеху Давидовићеве ствари, и ако је било и отворених и потајних радова против његова тражења. Тако, на пример, неки Георг Грегвић (?) 16 марта не даје о Давидовићу повољног мишљења, а било је и достава како он у опште и није спреман да може бити радник-штампар, већ повластицу тражи из политичких и националних разлога, итд.

Кад је на крају свога рада и с новинама и са штампаријом пожњео све саме материјалне неуспехе, Давидовић се почне тајно спремати да напусти и Беч и Аустрију и да пређе у Србију. У пријави и молби коју је био послао Совету у Србији, молећи да буде примљен, Давидовић о својим услугама, учињеним Србима у Аустро-Угарској, вели: „Издајем им новине, има 9 година, не само без икаква добита, но јошт са великом штетом. Завео сам им типографију, водивши две године и по

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

парницу с немачки овдашњи печататељи. Колико се трошка изискује к свему томе? И опет сам жртвовао све Рода ради...“ Занимљива би донекле била и историја те његове парнице и борбе, — али она не долази у оквир ових прилога.

У почетку су Копитар и Вук мислили да ће *Рјечник* штампати у Давидовићевој штампарији, али се *Рјечник*, и поред оноликих неприлика, могао дати у штампу пре но што је Давидовићева штампарија била потпуно готова. Копитар се за Давидовића и даље усрдно заузимао, — али није још много прошло а у њиховим односима наступа прилична хладноћа. Примивши сâм целу редакцију и бојећи се да ће новине, због учестаних протеста читалачких ради књижевне полемике, остати без претплатника, Давидовић 12 јула 1818 огласи како од сада неће у његову листу бити свађаличких рецензија, итд. Такве је литерарне ствари после издвојио у познате *додашке*, али је Копитар, у осталом не без разлога, сматрао да је то уперено понајпре против њега и Вука, те га то стане одбијати од Давидовића. Уз то ће бити и других узрока. Давидовићева жена Савка — коју је Копитар онако хвалио у поменутом извештају — после годину дана брачног живота умре по порођају, а Давидовић се након неколико месеци — 26 јануара 1819 — ожени другом девојком, Јеленом, о којој је Копитар у једном познијем извештају већ друкчије говорио. У колико је прва жена Давидовићева давала гаранције да ће финансијска страна његова предузећа напредовати, у толико је ову другу Копитар сматрао као један од узрока неуспеха у послу.

Добровски је из Прага — први пут после толиких обећања — дошао у Беч у почетку новембра 1819. Давидовић га позове да му буде гост на слави о Св. Арханђелу 8 новембра. Уз њега је морао позвати и Копитара и Вука, који су се, опет ради Добровскога, морали одазвати позиву. Тако су сва тројица била на ручку, потом цело по подне и већи део идуће ноћи. Сматра се да је тиме тачни и строги Копитар учинио уступак и жртву ради Добровскога. Има неколиких писама Копитаревих из идуће, 1820, године, у којима пише Ханки како је престао ићи Давидовићу, а на једном месту вели како Давидовић сада дан и ноћ проводи у кавани при картама.

Већ је 1821 Давидовић видео да не може даље издржати ни с новинама ни са штампаријом. Уз то се бојао да не прође зло и због догађаја у Далмацији, где је епископ Бенедикт Краљевић створио био велику аферу својим радом на унијаћењу, против чега се донекле био заузео чак и Давидовић из Беча.

Он се 3 августа 1821 обрати главним чиниоцима у Србији писмима и представкама, па 14 новембра пређе у Србију с уредним пасошем који је гласио на шест месеци. Из Србије се никада више није ни враћао у Аустро-Угарску.

Поводом енергичног заузимања Митрополита Стратимировића 1822 против сваког, и српског и бугарског, штампања Св. Писма, морао је

Копитар вишој власти поднети акт и о Давидовићу као издавачу Новина Српских преко којих је Вук и „изазвао“ Митрополитову интервенцију.

То је Копитар учинио 8 фебруара 1822. Ова његова представка има дванаест тачака, од којих се последње три не тичу Давидовића непосредно. Цела представка дише већ сасвим друкчијим духом. Копитар је ван сумње знао и то да се Давидовић и не мисли више натраг враћати, а биће да је познавао и Давидовићеву кривицу пред аустријским властима. Из тих узрока он жели да акт покаже како је Давидовић већ одавно далеко ван веза с њим и с Вуком.

Још док је Давидовић — вели Копитар у првој тачки — седео у Бечу, оставио је био да се о политичком дџлу његових Новина, које су тада само два пута недељно излазиле, брине студент П. Матић („сада јуриста — *primae classis* — у трећој години“). Он је то радио и лист попуњивао превођењем из *Beobachtung*-а и из других бечких новина. Литерарни прилог, који чини другу половину листа, испуњаван је покушајима и радовима млађих и старијих српских аутора... У почетку је — каже — лист имао преко 500 претплатника, а сада је спао на 200.

У другој тачки Копитар подсећа шта је о Давидовићу и његову карактеру рекао пре четири године, — али је Давидовић тада имао ваљану и вредну жену, праву домаћицу.

Трећа тачка такође говори о Давидовићевим женама. Прва је — вели — после годину дана умрла, а он је узео другу, „једну младу Влахињу“, која није много разумевала вођење кућних послова.

Четврта и пета тачка говоре о Давидовићеву неуспеху. Њега је ограничавала у раду и одредба по којој је био добио право само на штампање у оријенталним језицима, док су богати јерменски калуђери имали широку повластицу за сва штампања, па, уз пркос пештанској привилегији, и за штампање илирским и влашким језиком; природно је, дакле, што Давидовић у конкуренцији није могао успети. Он је поред 21.000 форината, колико су му обе жене донеле, упропастио својим предузећима још и 20.000 форината туђег новца. А његови санародници мисле да је он те новце одвојио на страну за своје живљење у туђини.

Тачке 6—9 говоре о Давидовићу у вези с трговцем Пожарцем. — О овоме Пожарцу — Јовану — знамо нешто више из писама која је Давидовић у августу 1821 послао у Србију, пријављујући свој прелазак тамо. У једном таком писму Кнезу Милошу, он говори о доносиоцу Јовану Пожарцу, родом из Обрежа у Срему. Вели како се Јованов дед за време Кочине Крајине преселио из Пожаревца у Срем. Њихове родбине има још у Пожаревцу, по чему је и Јован добио ово своје презиме. То је — пише Давидовић Кнезу — врло поуздан човек, јамчи потпуно за њега, богат је, спреман је као трговац, зна немачки, француски и италијански, а вешт је и у европском начину војевања. Ако буде потребе, он ће с мачем у руци погинути за Милоша. Нарочито би се

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

могао корисно употребити за упућивање српских трговаца, како их шпекуланти у Аустрији не би варали као до сада, те су српски трговци увек губили парнице, не знајући аустријских и угарских прописа законских. Давидовић и проти Ненадовићу препоручује Јована. — Копитар је, на против, далеко од тих хвала. Он у акту вели како Давидовић има пасош на шест месеци, од којих су три већ протекла; отпутовао је са „познатим“ Пожарцем, а обојица су, по општем мишљењу, код „оберкнеза“ Милоша, „који је у Србији de facto наследник Црнога Ђорђа“. Врло је чудновато ово што одмах даље долази: њихов пут — каже Копитар — има задаћу да они Милошеву кћер, којој је тек једанаест година, задобију за Пожарца, и тако да се, природно, обојица брзо обогате. Пожарац чак и нема свога пасоша. Могло би бити речи, вели даље Копитар, да ли Давидовић није по каквој руској поруци отишао Милошу. Али се тако исто и Младен, „Црнога Ђорђа министар“, уклонио из иностранства и сада је код Милоша; а Младен је у пређашњем српском сенату увек био руски противник.

Несумњиво је да је Копитар своја сазнања о приликама и о лично-стима у Србији добијао само од Вука.

Давидовић се никад више није враћао у Аустро-Угарску, а Копитар никад није ишао у Србију — те се њих двојица никако више нису ни видели. Својим познијим радом, покадшто против Вука, Давидовић је још мање могао бити Копитару у вољи. Давидовић га, у писмима која Вук из Србије пише Копитару, по некад поздравља; то чини као према „старом пријатељу“, али озбиљни Копитар већ није више тражио ни тих празних формалности.

АНД. ГАВРИЛОВИЋ

КРОЗ СТРАНЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВЕ

НАСТАВА У БУГАРСКОЈ

Данас када се доста говори о извесним смелим реформама које су извршене у послератној Бугарској, изгледа нам корисно да извадимо неколико обавештења о бугарској настави из једног чланка Д-ра Кацарова, професора на Универзитету у Софији, публикованог у *Међународној васпитној смотри* (Internationale Erziehungs-Rundschau).

Настава — каже у главном писац чланка — има свуда две стране: материалну и моралну. Развијање прве зависи од финансијских средстава којима се располаже; развијање друге зависи од интереса и културе оних који се баве народним васпитањем.

У Бугарској, ова два фактора била су увек довољно моћна да допусте правилно развијање и рационалну организацију школских система.

Сада постоји — и то без и једног изузетка — основна школа у сваком селу, прогимназија у свакој општини осредње важности, и средња школа, било реалка или гимназија, у свакој вароши. У близу 6.000 школа налази се у овом тренутку 650.000 ученика. Похађање школе је обавезно и бесплатно за основне школе и прогимназије; исто тако за сиромашне ученике средњих школа и Университета. Велики број школа и бесплатна настава учинили су да су ишчезли сви приватни заводи за наставу.

Спољна организација бугарских школа није савршена; унутрашњој организацији, међутим, могу се учинити исте критике као и свуда на другом месту: сувише велико место дато интелектуализму, нагомила-ност наставних предмета, немарност у психолошком посматрању дечјих способности, злоупотреба памћења, оскудица дечје слободе, сувишна систематизација, итд. Отуда се појавило опште незадовољство, које је навело државу на следеће реформе:

1. Школама је дата већа аутономија;
2. Знатно је проширен систем индустријских и практичних школа;
3. Истакнута је тенденција да се школски програми обоје практичној бојом, водећи рачуна о корисном спремању ученика за живот. У том циљу, школске лабораторије и радионице које већ постоје биће увећане и поправљене, и створиће се нове свуда где још не постоје.
4. Уведена је коедукација на свим школским ступњима, изузев средње школе у великим градовима;
5. Развијене су и поправљене школске и народне библиотеке и читаонице. Писац истиче да се готово у сваком селу, у сваком случају, у свима варошима, налази по једна читаоница и библиотека;
6. Преображене су учитељске школе у модерније заводе, водећи више рачуна о садањим захтевима педагогије и психологије;
7. Увећан је број школских лекара. Пројект предвиђа за сваку школу која има више од 1000 ученика по једног лекара и једног зубног лекара који ће располагати с по једном школском лабораторијом;
8. Школе ће бити увећане и извршиће се важне промене у про-дужним школама и вечерњим течајевима;
9. Сви наставни заводи удружени су под власт Министарства јавне наставе.

Као прва дејства скоро обнародованих школских закона, да наведемо:

а) помоћ која је учињена бугарској литератури и уметности, куповином најбољих литерарних радова и најлепших уметничких дела, која ће се раширити бесплатно по народу;

б) стварање школских задруга за куповину школског материјала, што ће створити за државу годишњу уштеду од више од 50 милиона.

Тај други закон одвешће мало по мало школу да се одвоји од државе и да пређе готово потпуно у руке родитеља, наставника и ђака.

Бугарски наставници изгледа да желе да усвоје потпуно принципе „школе рада“: у већини основних школа, цртање, ручни рад и певање чине основ целе наставе. Педагошки листови, лабораторије, итд., старају се о рационалном проучавању дечје психологије.

Од пре годину дана, у Бугарској постоји Васпитна лига за родитеље, чији је циљ да организује живот детета ван школе и да упозна родитеље и васпитаче с новим захтевима педагогије. Та лига има, сем других секција, секције за физичко развијање, морално васпитање, школску и дечју хигиену, педагошка истраживања, васпитање анормалних, итд.

Ти пројекти и реформе, закључује писац, наговештавају за Бугарску једну нову еру, која јој је, у осталом, врло потребна после дугих ратних година.

Биће врло занимљиво да донесемо на овоме месту и извод из Билтена интернационалне заједнице за помоћ деци, о „радној недељи“ која је наметнута свима бугарским школама. У будуће, по наредби Министарства Просвете, свака школа мора увести у своје програме по једну „радну недељу“, за време које ће деца морати да врше разне ручне и пољопривредне радове. Главни од тих радова су: чишћење и премазивање школских локала, калдрмисање дворишта, нивелисање школских вртова и гимнастичких сала, поправка разних школских инсталација, повезивање уџбеника и библиотечких књига, прављење учила, оправљање врата, прозора, итд., неговање цвећа и поврћа у школској башти, сађење дрвећа око школа, одржавање дрвећа, поправљање калдрме у улицама које воде у школу, археолошка испитивања, итд.

Благо деци која не знају увек за мучеништво клупе и која могу покаткад да даду слободног маха својој потреби за активношћу и покретом, која им је тако природна!

УМЕТИ СЛУШАТИ

Умети слушати је једна вештина коју врло мало њих добро познају. На јавним зборовима, на корпоративним састанцима, колико има импулсивних духова, брбљиваца и упадача у реч; у обичним разговорима, колико има људи који се, док се ви с њима разговарате, смеше и изгледа да прате ваше мисли, али вас, у ствари, не слушају, мислећи на оно што ће они рећи, и готови сваког часа да вас прекину. Било из таштине, било из скучености свога духа, они неће да улазе у мисао других, и задовољавају се тиме да прате и изражавају своје мисли. Они нису научили да слушају. Отуда је дужност васпитача — који живи у садашњости, али који ради нарочито за будућност — да да својим ученицима оне особине мирноће и размишљања које ће створити од њих, доцније, људе дисциплинованог и разложног духа.

Добри разреди су — пише тим поводом француски *Журнал учитеља и учитељица* (Journal des instituteurs et des institutrices) — само

добро дисциплиновани живи разреди. Уђите у један од њих: учитељ наизменце објашњава и испитује. Ученици га слушају с пажњом, жељни да одговоре на његова питања. Они дижу руку, али смеју да говоре само ако им је то допуштено. Ако један од њих одговори нетачно, даје се реч другом, затим трећем, четвртном, док се учитељу не учини да су дата објашњења довољна. Цео разред чини напор; он сарађује радосно, с пуним срцем, у настави. Невидљиве струје га везују за учитеља. Али његово држање није једнолико мирно и подвргнуто неумољивим правилима; понекад, какав журан одговор, смешан или грубо нетачан, изазива општи смех, који је један покрет учитељеве руке или један прост поглед довољан да утиша. Све се повраћа у ред, и духовни рад, весело и плодан, наставља свој уобичајени ток.

Али има и друкчијих живих разреда. У једнима је активност ђака уздржана, подвргнута правилима; у другима је, на против, слободна, неуређена. Ти последњи разреди су, нема сумње, живи, али су нарочито бучни. Учитељ у њима нема довољно ауторитета. Он не уме, предајући, да учини да влада у разреду мир, који је преко потребан за рад мисли. Он пита, и тек што је рекао шта хоће — каткада чак и пре но што је довршио своје питање — десет, двадесет гласова се зачују из разних делова разреда. Он, међутим, не жели да то систематски буде тако. Хиљаду пута већ, он је забрањивао ученицима да одговарају сувише брзо и сви заједно; строго је грдио, и чак казнио најнемирније... Али узалуд! Учитељ се мучи да предаје усред ларме, и ученици се навикавају да говоре без размишљања, да говоре тек да би говорили, да говоре, изгледа, да би претекли своје другове.

Деца, у разреду, већ су људи. Школа има дужност да их навикне да добро слушају питања учитељева, да одговарају на њих тек пошто добро размисле, да се, кад се то од њих затражи, дисциплинују, то јест да савладају себе. То је једна одлична интелектуална, и, у исти мах, једна одлична морална навика. Јер, на тај начин, школа учи ђаке једној врло реткој социалној врлини: поштовању спрам туђе мисли.

ИНДИВИДУАЛНА ШКОЛА

Разреди су — пише у *Новој Ери* (Ere nouvelle) француски књижевник доктор Тулуз, писац познатих и хваљених студија о *Вештини живљења* (L' Art de vivre) и *Образовану духа* (Comment former un esprit) — организовани за просечну децу. Изабране методе су методе које одговарају степену способности који је најчешће запажен. Тако, на пр., утврђено је да часови трају један сат. Нема сумње, толико трајање часа згодно је за многе ученике, који могу да слушају све то време без расејаности.

Али ако је које дете, чак и ако је добро обдарено, мало отпорно у психичком погледу, и не може да се сконцентрише за више од три-

десет минута, оно ће се показати неспособно да слуша целу лекцију, и учитељ ће га запазити по његову немировању. Он ће престати да се интересује за њ, ако га чак и не казни као недисциплинованог ученика. На тај начин, дете може бити интелигентно, а опет остати лишено наставе. Оно неће моћи вршити своју професионалну активност према својим способностима, ако се, после школе, само не васпита.

Довољно је сетити се случајева који одмах падају на памет кад је човек бар мало посматрао децу. Један ученик понавља наопачке објашњења учитељева, учитељ га сматра за тупа, и тек лекар за ушне болести, кад га прегледа, пронађе да је болестан од запаљења ува. Један други малишан увек чита рђаво са табле, учитељ га сматра за непажљива, све до дана док се не примети да је јако кратковид.

Али такви случајеви су данас све ређи и сведоче више о немарности учитеља но о рђавим методама.

Од много веће важности је разнолико држање ученика према њиховим различитим способностима. Има их који лакше уче чулом вида, и других који лакше уче чулом слуха. И време потребно да се нешто научи различно је за различите ђаке, иначе нормалне. Тако да ће објашњење наставниково које је таман згодно за просечне духове, изгледати сувише споро за интелигенције с брзом асимилацијом, док га спори субјекти неће моћи ни запамтити.

На томе су основане методе Фребелова и Г-ђе Монтесори за малу децу.

Та разноликост још више пада у очи кад се тиче извесних специјалних способности.

Зарана, дете које ће умети добро да пише показује своју персоналност, исто онако као и дете које је обдарено за математику. И, нарочито кад се узму у обзир ови случајеви, садањи систем педагошког рада изгледа ирационалан и јалов.

Ево једног ученика који нема никакве способности за књижевност, док га најмања математичка теорија заноси. И зар није апсурдно повијати га према општем правилу, приморављујући га, на пример, да учи граматичке суптилности и стилске „заврзламе“ за које он осећа само одвратност?

Зар интерес индивидуе, као и интерес целине, није, на против, у томе да се култивише и примени запажена способност, као што земљорадник појачава културу жита или лозе према природи земљишта?

Нема сумње, треба да људи одређени да живе заједно према општим правилима имају један основ заједничке културе. Али тај принос треба да буде ограничен на минимум. Оно што чини, на против, вредност индивидуа, то је, почев одатле, њихова разноврсност. И та разноврсност, основана на способностима, има највеће важности за социјалан напредак и за економско развиће једног народа.

Ако се узме у обзир тај циљ, досадашња једнообразна школа је кобна ствар. На против, оно што је професор Клапаред, из Женева, назвао једним срећним изразом — који не треба узети у узаном смислу речи, — „школом по мери“, треба да буде циљ сваке рационалне реформе педагогије.

НЕМАЦ О ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ

Из једне брошуре под насловом: *Може ли нам Француска служити као модел?* (Kann uns Frankreich ein Vorbild sein? „покушај непристрасног суда о нашој суседној Републици“) од професора Х. Вернеке, ми видимо следећи занимљив одломак о француском језику:

„Наклоност коју имају Французи да налазе задовољство за себе и за друге у лепоти и хармонији, огледа се тако исто и у језику. Живога и од природе речитог духа, волећи уз то јасност, логику и простоту, француски уметник доводи свесно свој језик до таквог савршенства, да је он његов понос и његова радост, и признати омиљени језик образованих људи свих народа. Богат без сувишности, мелодичан а ипак снажан, сав у прецизности и у рељефу, он је не само изврсно оруђе мисли, већ и гимнастика духа и извор естетичког уживања. Још у време Римљана, речитост је цветала у Галији, тако да је песник Аузониус могао рећи: *Tu regere eloquio populos; o Galle, memento!* У Средњем Веку, француски језик и књижевност сијају сјајем који мрачи све остале; 17. век је основао њихову хегемонију, и од тада књижевници и песници, беседници и новинари, филозофи и научници, такмиче се да постигну, не само у садржини, но и у форми, савршенство које су познали једино класични језици. Нема сумње, Французи нису сви велики стилисти као Босие, Шатобриан, Флобер, Анатол Франс, али чак и нижи производи књижевности носе увек печат беспрекорне мајсторије језика и напора за љупкошћу. Просташтво стила је ретко: у пркос извесног броја неписмених, Француска је знала, и зна и данас, у својим градовима, само за мало некоректних или чак безукусних натписа на својим кућама и дућанима: суседи, и публика, не би их трпели, јер је укус за све што се тиче језика општи. Човек из народа, проста девојка, радничка жена, сви осећају да учење језика више свега оличава културу, и човек је изненађен кад чује да цео свет говори с природном лакоћом, а ипак у изразима тачним и одабраним. Истина је да француска школа даје темељну наставу из граматике, лексикологије и синонимије, и да многобројна дела и речници за ширење језика по народу одржавају и допуњују знања код одраслих. Није чудновато што из француског језика, који не само има сјај унутрашњих, битних особина, но којим рукује артистички један осетљив народ, избија једна чар која уздиже престиж Француске и прибавља њеној књижевности знатну раширеност и наклоност у образованим срединама свију земаља.

„Што се тиче књижевности, она потпуно заслужује уважење које јој је од увек указивано у свету. Више но и једна друга, она има карактер дубоке хуманости и универсалности, бирајући предмете, ситуације, проблеме и изражајна средства тако да очарава читаоце свих географских ширина, и да не губи много у преводу. Познавалац људског срца, префињен врло развијеном социалном средином, дивећи се сјајној лепоти, филантроп по темпераменту, француски писац се уздигао изнад гомиле предрасуда и искључивих гледишта, у његову стилу и његову начину излагања открива се савршена јасноћа, и он зна да нас занесе високим мислима и племенитим нагонима. Отуда француски песници и писци не застаревају. Благородне трагедије Корнејеве и Расинове нису ништа изгубиле од своје емотивне моћи, у пркос праšине два века; комедије Молиерове пуне и данас позоришне дворане, и филозофске приче Волтерове читају се, колико ради форме толико и ради садржине, готово колико и приче Анатола Франса. Нема сумње, све није морално у француској књижевности; али кад се изузму извесни производи ниске спекулације, треба бити штедљив у прекорима те врсте. Исто онако као што се ми не љутимо што Французи и други становници јужних земаља показују у природним стварима одсуство предрасуда које, у супротности с енглеском целомудреношћу, чини готово пријатан утисак, исто тако не треба да будемо кивни на њихове писце што не виде моралност у прикривању стварности. Ги де Мопасан није писао своје реалистичне новеле за децу, и Зола, у својим сликама људских беда и страсти, имао је виши циљ но да голица чула читалаца који још нису у добу пубертета. Дима и Сарду излажу у својим брачним драмама социалне проблеме који интересују модерно време. Ако Француз не воли да прави наивну добродетелну литературу, он није, на против, никад груб у својим изразима, он уме да ублажи шкакљиве ситуације и чак, својим духом, да уздигне неморалне ствари изнад чисто сенсуалне атмосфере.“

СТАРА И НОВА ПЕДАГОГИЈА

Извод из једног чланка В. Вандервеста, у часопису *Белгијска смошра* (Revue belge):

Садашњост продужује прошлост, чији је наследник. То је једна истина, које је се добро сетити кад се проучавају тенденције савремене педагогије. У тежњама васпитача XX века, лако је наћи идеје које су, у више или мање далеко доба, објавиле славне претече.

Г-ђа Монтесори, на пример, даје васпитању двоструки циљ: нормално развијање индивидуе, и спремање за живот, за средину; њен програм обухвата рационална физичка вежбања, и њена метода почива на идеји школа у природи. Међутим, има већ одавно како су стари Грци држали да човек треба да буде *пре свега* добра животиња. Наши данашњи педагози траже да човек буде у исти мах добра животиња и

образована особа, кадра да заузме у друштву место које јој је одређено. Али још у XVI веку Монтењ је говорио да „није доста челичити душу, треба челичити и мишиће“; и у његовим жалбама на методе и дисциплину налазе се већ обећања за наше дечје вртове и наше школе у природи.

После Раблеа и Фенелона, после Ла Фонтена такође, ми улазимо, с Русоом, у срце педагогије, и чак у област пуерикултуре. Жан-Жак је био, као васпитач, врло дискутован, и с разлогом; али ако је његов систем само теоријски и неприменљив, принцип његова система је одличан, и *Емил* сугерира многе занимљиве идеје. Русо хоће заистински добру, слободну и искрену душу, очигледну наставу пре него ли књишка знања, потпуну физичку културу, игре, чист зрак. Али зар то нису идеје водиље модерне педагогије?

Свима овим педагозима може се замерити да су се ограничили на то да дискутују злоупотребе свога времена, уместо да изнесу какав васпитни систем који се може применити. Јер они нису нимало познавали науке које ми данас имамо, на пример биологију и психологију, које су основ педагогије. Требала су открића XIX века и радови научника нашег времена, па да педагогија нађе солидан и плодан терен.

с. п.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Јов. Ђ. Јовановић, *Мешодика машерњег језика у народној школи*, Београд, 1923. Стр. 156.

Ми досада нисмо имали књигу која би учитељима давала упутства за предавање српског језика у основној школи. У опште, литература дидактичких дела на српском језику врло је оскудна. Штампани чланци и расправе из области специалне дидактике, који су растурени по педагошким листовима и часописима, немају велике вредности, пошто су махом рађени без већег удубљивања у садржину предмета и без шире научне подлоге. *Посебна дидактика* Г. Д. Рајичића је добра, али елементарна књига, која је намењена ученицима учитељских школа у циљу опште оријентације у области методике. Уз то, од ње је изишао само један део, док други, важнији, који треба да обухвати, између осталог, наставу матерњег језика, није још угледао света. Други наши истакнутији дидактичари, као што су Г. Г. Аџић и Миодраговић, нису писали систематске научне методике. Свакојачко је овакво стање ствари и дало повода Г. Јовановићу да предузме један посао веће размере, т.ј. да изради, на подлози темељнијег научног проучавања, методике свих предмета у

основној школи. Најпре је дао *Методику рачунске наставе*, која је претпрошле године доживела друго издање. Сада издаје *Методику матерњег језика*. Тиме је дидактичка литература наша добила два систематска дела за два најважнија предмета у народној школи.

Ова *Методика матерњег језика* рађена је на истој основици као и *Методика рачунске наставе*. И у њој се претресају питања о историји, значају, избору, распореду и обради градива српског језика. На крају се и у овој *Методици*, као и у *Методици рачунице*, налази једно практично предавање које треба да послужи као образац угледног предавања из дотичног предмета. Најзад се у једном и у другом делу налази српска и страна литература којом се писац служио, али која и читаоцу може корисно послужити за специалну студију рачунске и језичне наставе.

Општи утисак који се добија при читању ове *Методике*, јесте утисак једне темељне и солидне књиге. Писац, очевидно, врло добро познаје предмет о коме расправља; познаје га не само теоријски већ и практички. Дело је одиста срећна комбинација теоријске аргументације и практичне изводљивости. Писцу је било могуће да одржи ову равнотежу између теорије и праксе, свакојако зато што је и сам, најпре као наставник у основној, а потом у учитељској школи, био у могућности да стекне драгоцену искуство за верификацију оних теорија које је пропагирао са катедре учитељске школе. Отуда ову књигу с коришћу може читати не само учитељ, већ и професор.

Према плану пишевом да методика матерњег језика буде на челу једне серије методика свих наставних предмета, ова *Методика* има један одељак који говори о методици у опште, о њеном задатку и подели, као и о начину њеног предавања у учитељској школи.

Судећи по обилности и по стручности материала који је унео у своју књигу, писац је, изгледа, писао своју *Методику* не за ученике учитељских школа, већ за учитеље који желе да прошире своје методичко знање, стечено у школи. При свем том, књига се, уз елиминирање детаља, свакако може корисно употребити и као школска књига. У том случају, партије које расправљају о постанку и развоју говора у опште, о развоју нашег језика, методичком развоју наставе језика, могле би се без икакве штете изоставити из једног уџбеника.

Оно што ову књигу чини достојном учитељске пажње, то је, између осталог, и савесна и свестрана обрада извесних питања која су до сада била тако рећи потпуно занемаривана. У том погледу вреди истаћи питање о предавању српског језика у тзв. утравистичким школама, тј. у школама у којима дечји матерњи језик није у исто време и државни језик. Ту се директној методи даје она вредност коју она у истини заслужује кад је реч о учењу страног језика. При том се износи упутство за рад у таквим школама у довољној опширности. Проматрајући садашњи

програм наставе српског језика у основној школи, Г. Јовановић, међу осталим умесним напоменама, сасвим оправдано указује прстом на анахронизам учења словенског читања у данашњим нашим основним школама. „Ако је — каже Г. Јовановић — познавање словенских писмена у старије време због извесних разлога могло и имати свога оправдања, данас, при сасвим измењеним приликама, зацело томе више нема места“. Поред методе срицања, зглашавања и нормалних речи, које су познате свима нашим учитељима, аутор упознаје читаоце и са мање познатим методама, као што су: фонетичка, феномимичка, фонографичка, и др. Подвргавајући их критици сваку понаособ, он се изјашњава за методу нормалних речи. Питања о вежбању ученика у самосталном исказивању мисли, о испитивању круга дечјих мисли, завођењу школског реда и упознавању ученика, узета су у претрес са свом збиљом и трезвеношћу. Имајући на уму сав значај тих проблема, који на први поглед изгледају безначајни, писац се не устеже да — кад треба — заузме одлучан став у одбрану освештаних принципа школског рада, па ма колико некимати принципи изгледали традиционални и застарели. То је један доказ више да се ствари овде расправљају реалистички, с наслањањем на интелегентно резонување, а не шимерички, с наслањањем на сумњиву идеологију неких ултра-модерних педагога. Заиста, сваки читалац који је једном радио са децом у школи, мораће се сложити са критиком коју Г. Јовановић упућује на адресу Г-ђе Монтесори и „школе рада“. „Новачења Г-ђе Марије Монтесори — каже Г. Јовановић — која су без великог размишљања и критичког критериума прихваћена на Западу, морају се спотаћи о неумитну стварност дечје природе и природе школског рада. Принципи „слободног запта“, „слободне радљивости“ и васпитачеве пасивности, како их Монтесори проповеда, морају наићи на потпун слом при првом разредном предавању. Ови њени принципи у пракси су неизводљиви, и заједница која не би почивала на реду, представљала би једну бесловесну гомилу или разуздану руљу.“ На другом месту, али у истом смислу, критикујући неке методичаре који би хтели да при писменим саставима учитељ дигне руке од исправљања задатака и ученичке припреме за писмено излагање, вели даље: „Ми налазимо да би оваква „Слободна Школа“ и оваква „Школа Рада“, или како се још не зову сва та произвољна навачења наших дана, одвела ученике у такву моралну и интелектуалну анархију, да би се после за сузбијање њено морали употребити десетоструки напори“.

Највећи део књиге, више од половине њене, посвећен је обради елементарне наставе матерњег језика. Кад се има на уму да се у нижим разредима елементарне наставе заиста поставља темељ за сваку наставу, а нарочито за наставу матерњег језика, онда је ова пажња према елементарној настави разумљива. Ту се опширно излаже значај и улога очигледне наставе у учењу језика, општа припрема за читање и писање,

инструктивно се износе захтеви добрих буквара, одлике добрих читанака, обрада букварских слова, итд. Очигледна настава је један наставни принцип, а не засебан наставни предмет, како то неки дидактичари схватају. При анализи говорних елемената не треба ићи — како се то обично ради — од реченице на гласове, пошто је тај пут заобилазан, апстрактан и компликован, већ ваља говорне елементе упознавати краћим путем: од речи ка гласу. Подела речи на слоге у општој припреми се сасвим одбацује, пошто ученици нису способни да тачно разликују слоге од гласова. Упознавање са реченицом и слоговима долази тек онда када се почне учити писање. Тако се у општој припреми истичу три главне радње: именовање предмета, разликовање речи од слике и предмета, упознавање гласова.

При читању неких места осећа се сугестиван утицај писца. Питање о односу између латинице и ћирилице и питање о упрошћавању облика великих писмена из наше азбуке, заиста су интересантна. Оснивањем наше нове државе истакнут је принцип равноправности двеју азбука — ћирилице и латинице, — и упознавање деце са обема азбукама врши се још у основној школи. Као што аутор примећује, било би од интереса да се експерименталним путем утврди која би од ових двеју обука добила првенство у погледу лакоће писања и читања. Не мање занимљив је покушај упрошћавања великих слова према облицима малих слова, покушај који је још 1907 године први извео проф. Лука Зрнић у *Просветном Гласнику*. Не треба много наглашавати добитак у снази и времену који би се постигао кад би се типови великих писаних слова свели на типове малих рукописних слова. Ако ништа друго, било би омогућено истовремено учење обеју врста слова, што би несумњиво олакшало писање и учитељу и ученицима.

Примедбе које би се могле учинити овој ваљаној књизи, не би могле умањити њену стварну вредност. Остављајући на страну неке грешке које пажљив читалац може сам исправити („станице“ место „ситнице“, „подражавају“ м. „подржавају“, „предања“ м. „предавања“, итд.), ми бисмо учинили некоје примедбе друге врсте. Наиме, ми бисмо више волели да је писац посветио коју реч више обради писмених састава, декламавања, граматике и краснописа. Речено је, до душе, оно што је потребно рећи једном учитељу, али кад се узме у обзир да ова књига није намењена само учитељским кандидатима, већ и стручним ширим круговима, онда би се могла пожелети мало шира обрада тих грана матерњег језика. За књигу ове врсте, која скоро до ситница претреса елементарну наставу, мало је, мислимо, седам листова за наставу декламавања, састава и граматике. Могло би се још поставити питање да ли су категорије децејег развика, онакве какве их Штерн излаже (супстантивни, акциони, релациони и квалитетски стадиум посматрања) дефинитивно утврђене. Ми мислимо да би се о том питању могло дискутовати,

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

онако исто као што би се могло дискутовати и питање да ли се културно-историјски ступњеви, као главни принцип у избору наставног градива, могу применити у оној прецизности и апсолутности у којој то захтевају неки дидактичари. Но то су питања која имају бар за сада више теоријски него практички карактер, и која према томе — још недовољно испитана на светлости експерименталне дидактике — не могу ни у овој *Методици* добити ону дефинитивност коју би читалац можда желео.

Ово дело Г. Јовановића, како по обилности његове садржине, тако и по начину излагања, несумњиво представља знатан добитак за нашу педагошко-дидактичну литературу. У њему ће учитељи наћи поузданог и интелигентног вођу за свој рад у школи.

д. п.

Ivo Juras: *Zemljopis Jugoslavije, kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*. Zagreb, 1922. Hrv. štamp. zavod.

Г. В. Станојевић објавио је у *Jugoslavenskoj Njivi* (књ. II, бр. 1) приказ Јурасова Земљописа. Али због извесних потребних допуна уз овај Станојевићев приказ, надам се да неће бити непотребно да и овај допунски приказ буде штампан. Две врсте допуна и поправака имам да упутим. Једне се тичу Станојевићева погледа на методе географске наставе у нас и допуна наше школске географске литературе, а друге се односе на детаљну вредност Јурасова материјала, који је он унео у свој уџбеник.

У нашој поратној географској литератури Станојевић је без сумње превидео баш најбоље наше домаће географске публикације. Он је, на сваки начин, требао истаћи А. Мелика и Т. Радивојевића као писце озбиљна положаја (ако је овај израз еквивалент њиховим вредностима), поред Ф. Лукаса и Модестина.

За методу Јурасова излагања Станојевић каже да је индуктивна и да се „особито јасно запажа у другом дијелу књиге (господарска и посебна географија)“. Одмах морам додати да сам узалуд тражио у одређеном делу Јурасова уџбеника ту индуктивну методу, и добро је што је нисам нашао, а врло је добро и то што је Јурас није ни могао употребити, јер, прво, за ученике ниже гимназије, којима је овај уџбеник намењен, не пристаје та метода, која у овом специјалном случају захтева од ученика извесна претходна знања јестественичка и хемијска, и, друго, наши географски уџбеници не могу још бити потпуно писани индуктивном методом, док се наставни план у нашим гимназијама не измени у томе смислу. Стара је жеља, данас стицајем прилика још више појачана, да се национална група предмета што више истакне у свима нашим школама. Отуда ни чланак Д. И. Ђорђевића, који В. Станојевић особито истиче, у колико се односи на ово питање, није ништа ново. Тај

чланак је Станојевић погрешно разумео: он је писан само за предавање географије у VIII разреду, јер је она од 1921 год. добила своје засебно место међу предметима најстаријег разреда гимназијског и реалног. Отпада, према овоме, примедба да „ни сами стручњаци нијесу у свима питањима (о методи и саставу наших географских уџбеника), па чак ни кардиналнима, сугласни“. И још једна примедба писцу реферата. „Хисторијски приказ Југославије“ који је дошао, по њему, баш на своје место у овоме уџбенику, није то што је Станојевић желео. Ово што је Јурас дао у почетку своје књиге, јесте пре историја постанка Југославије, не историја Срба, историја Хрвата и историја Словенаца. Неумесно је што Станојевић тражи да и Устав буде унет у уџбеник: малим ученицима то није потребно.

Станојевић прима да је Јурас потпуно задовољио и успео са овим уџбеником, али није рекао јесу ли и подаци у уџбенику поуздани. Мени ће бити дужност — то је главно што ме нагони да допуним приказ Станојевићев — да то овде кажем, прелазећи тако на садржину дела. На сваки начин, одмах морам истаћи да овај Земљопис заслужује особиту наклоност, тим пре што је његов писац Далматинац. Већ по садржају своје, по плану и распореду географског материјала, овај уџбеник приказује собом једну пријатну новост међу географским уџбеницима нашим; овим пак никако не смем рећи да је дело и приближно Меликовом близу. Ја не знам Лукасово, нити познајем довољно Модестиново дело, али ће Јурасово свакојако бити иза одговарајућег Радивојевићевог, које је несумњиво иза Меликовог.

Противно досадашњим уџбеницима, Јурас је добру трећину у своје уџбенику дао физичкој географији, другу антропогеографији и етнографији, а трећа говори о општем географско-топографском прегледу покрајина из којих је Југославија састављена. И то ми се врло свиђа. Али оно без чега Јурас није могао бити, јесу извесне погрешке, које желим да у друго издање не уђу, те их овде износим. У наменклатури треба: Бевђелија, Ниче, Нередска (стр. 12.), Ђердап, Велики и Мали, и у њему Казан (стр. 16.), Радовљица, Палић (стр. 17.), Постојинска Јама (стр. 19.), Требишњица (стр. 23.), Сињајевина (стр. 25.), Рашка (стр. 26.), Радика, Неродимка (стр. 27.), Жежевац (стр. 28.), Осоговс, Чемерник (стр. 29.), Крупањ (стр. 49.), Ужице, - а, - у (стр. 50.), Динара (стр. 81.), Војловица (стр. 95.), Костолац (стр. 99.), Врање (стр. 100.), Ђотина (стр. 109.), Кавадарце (стр. 115.), Пљевља, - ваља, - вљима (стр. 115.). Друга врста погрешака тиче се извесних непотребности за уџбеник. Такве би биле: на стр. 13. о упоредним површинама европских држава; на стр. 39. о статистици и пописима становништва; на стр. 53. о цркви, не о религијама. У трећој су врсти оне грешке за које је писац узимао градиво из дела другог или којег још даљег реда. Такве су: на стр. 19. о црвеници у долинама и пониквама коју је ветар нанео; на стр. 19.

дефиниција карсних поља; на страни 22., Његош планина нема такве особине и нарочите вредности; на стр. 23. није поуздано да Требишњица тече и кроз Крупу у Неретву и кроз Ријеку у Грузу; на стр. 24. граница централне висије кречњачке нова је; на стр. 25. Требевић и Пештер нису планине; неће бити још поуздано тачно да су Проклетије највише динарске планине и да иду до 2650 м.; на стр. 27., на Косову има правога развођа, само је оно у равници; на стр. 29., Врла не увире у Лесковачком Пољу у Јуж. Мораву, нити се од Врле пружа Осоговски скуп; на стр. 29. је могло бити поменуто и Нишко Поље, Врањско Поље, Изморник. У притоке Ј. Мораве баш су могле бити поменуте и Власина, Нишава, Моравица, Ветерница и Пуста Река.

Ситним погрешкама, које ће, надам се, и писац лако уочити, није место овде. Оне нису такве да мењају много данашње научне појединости у географији.

Радује ме да је за ово мало времена после ослобођења и уједињења национална географија добила толико ручних и школских књига, и релативно добрих; у боље долази свакојако и ова Јурасова. Ако би и ова, и оне остале, добила и свој географски атлас, постигло би се толико у овој настави да би она дошла у најомиљеније, према томе и у најуспешније.

Е. Ј. ЦВЕТИЋ

Основи Педагогике, од Д-ра Павла Чубровића, Београд, 1922.

(Крај)

Јер ако моралне навике, — чија синтеза по писцу чини вољу чо-векову, а та воља чини друштвену срећу — „имају у убеђењу сталног свог критичара у нашој свести“ (149), тако да је расуђивање регулатор мењања навика и вољних радњи у опште (150), и ако, даље, промене социалних односа имају за последицу мењање васпитног циља и мењање навика, тако да не можемо радити искључиво по навикама, које могу бити корисне у једном, а штетне у другом времену (150), онда васпитању воље и интелигенције треба придати већу вредност него образовању знања, која, по Г. Чубровићу, даје настава, и навика које се стварају непосредним утицањем на вољу. Условљено ступњем интелектуалног развитка васпитача и васпитаника, образовање моралног карактера — које је у овом систему резултат убеђења, које се опет ствара наставним градивом и вежбањем (125) — има да буде секундарно, а васпитање ума, и то не само наставом већ и другим средствима, примарно. А васпитање интелигенције, као и васпитање воље, може бити посредно и непосредно. Стога нема разлога ограничити појам непосредног васпитања само на васпитни процес којим се тежи формирању васпитаникове воље. Шта више, непосредно васпитање ума, у првом реду савлађивање тешкоћа мишљењем, као што је решавање проблема, —

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

оно што Г. Чубровић и не помиње, — било би важније, ако се, на интелектуалистичком становишту, призна зависност карактера од интелекта (Н. М. Поповић). У том случају утицање на стварање моралног карактера било би посредно, пошто би било условљено развијањем ума. Међутим, Г. Чубровић говори о вољи не као свесној способности која се развија мењањем, већ као о способности којој треба одредити „један правац непроменљивог кретања“ (121). Рећи да навике одређују правац вољних радњи (140), значи не увиђати главну разлику између једних и других: док су прве нехотичне, механичке, без учешћа свести, друге су хотимичне, немеханичке, свесне. Ако се навике вежбањем и понављањем стварају и утврђују, те у току развића наслеђем прелазе с нараштаја на нараштај, јављајући се у облику нагона и више мање нужним начином (123, 124), онда тим самим престају бити вољне радње. Стога је боље рећи за навике да се утврђују, а не развијају (140). Али, за Г. Чубровића, навике су и свесне снаге. Јер, на једном месту, у одељку о љубави према свом народу „као навици друштвеног реда,“ он каже: „Те навике према свом народу, треба да буду такве да оне свесно и несвесно гоне појединца да се бори за опстанак и развитак свог народа“ (165.) На другом месту — да наведемо још један пример — Г. Чубровић вели да се навикавањем развија морални појам права, а тако исто унутрашња слобода. На против, навикавање води механизирању, а не развијању. Г. Чубровић признаје да се наша воља путем навика механизира; па ипак, он ће речи навика дати шире значење, тврдиће да ће навика расуђивања свагда бити носилац самоиницијативе и спречиће механизирање човечје воље. У ствари, та навика расуђивања била би несвесна свесна акција! А друштво би, по Г. Чубровићу, било срећно када би сваки појединац имао све оне навике које желимо постићи путем продуктивног рада и непродуктивног физичког занимања, „јер би навике такога појединца гониле на такве вољне радње које, као такве, чине срећу појединца и целине“ (141). Та непрецизност у изражавању код Г. Чубровића доста отежава разумевање његовог дела. Иначе, Г. Чубровић има потпуно право кад тврди да је нужно при стварању навика јачати расуђивање о значају друштвеног реда, условима његовог постанка, начинима и погодбама његових промена. (Разуме се да се мишљење снажи не само ситематским већ и ненамерним радњама). Расуђивањем ученици стичу појам о друштвеном реду, сматрају га као нешто нужно, али не као нешто непроменљиво, не као своје дело које могу одржавати, допуњавати и мењати.

У вези с тим, важан је и захтев да у васпитаницима треба гледати мале грађане и спремати их да разумеју шта је њихово право, а шта дужност, да их треба васпитати тако да у законима, у којима су обухваћена права и дужности, гледају регулаторе друштвених односа, да делају по њима и мењају их, ако су рђави (167). Само, и ту нисмо мишљења да

треба ученике „навикавати да по навици“, како се изражава писац, „чине оно што им је право и дужност“; циљ васпитања је у том погледу да се код васпитаника развије свест о њиховим правима и дужностима тако да своје дужности врше свесно и своја права траже свесно: само онда су могуће социалне реформе, могућан напредак друштва; у колико је јача свесна акција, у толико је брже напредовање, како у индивидуалном тако и у социалном животу. Поред тога, о националном јединству, као једној од најважнијих погодби успеха народног образовања, требало је више говорити, а не само казати неколико реченица. У том правцу било би најглавније развијање националне свести. Најкраће речено, треба непрекидно гонити ученике да размишљају о ономе што раде. Због тога је требало јаче истаћи да, у колико наставно градиво не буде обухватило сазнање природе, треба обратити више пажњу на то да ученици доносе правилне судове и вежбају се у опште у суђењу које води истини, моралу и лепоти. Осим тога, писац је могао у кратко изложити сва главна средства за развијање способности мишљења код ученика.

Из тога се види да би идеја размишљања могла бити главна мисао у *Основима Педагогије* Г. Чубровића, те би васпитање ума заузело, у њима, највише места. На жалост, писац није ту важну идеју довољно развио и консеквентно спровео у свом систему, због тога што се ставио на једно уско гледиште при одређивању васпитног циља и, уз то, покушао да га образложи и психолошким извођењима која стоје у опреци са интелектуалистичком теоријом. Тако ће он, на страни 152, тврдити с правом да се развијањем свести о значају рада за друштвени живот уништавају многе старе предрасуде, искорењују многе рђаве навике. Мало после, то потврђује речима „да оно што одређује циљ моралне воље јесте интелигенција, и да се у интелектуалним снагама и моралним осећањима састоји права човечја вредност која се испољава моралном вољом“. Одмах затим писац вели да је морална воља немогућа без моралних осећања и моралних принципа који произилазе из осећања. Стога је квалитет наставног градива одређен квалитетом осећања која прате представе; осећања показују стварну вредност тог градива с погледом на васпитни циљ (72); на основу њих се врши субординација логичких појмова (знања) по вредности, а из те субординације излази логичка оправданост вољних радњи, чиме се одређује садржина појма дужности (44); отуда опет настава има задатак да све представе доведе у логичке везе из којих ће произилазити принципи за делање, који, са осећањима, која прате такве везе представа, осигуравају стварање јаке и одређене моралне воље. Осећања која се асоцирају за чврсто повезано градиво, јаче утичу на психички живот, јаче опредељују вољу, и њихов правац кретања је одређенији! (91) Осећања утичу на мишљење да се донесе један моралан суд (68).

Да је посветио највећу пажњу формалном образовању, образовању свесних снага — и то не само наставом него и другим средствима — а мање се задржао на навикама, Г. Чубровић би знатно више допринео развијању васпитања код нас, јер би стајао на сигурнијем и за васпитавање целисходнијем филозофском гледишту по коме је биће стварности у непрекидном мењању, тако да у васпитању најглавније место припада свесним снагама, као факторима тог мењања.

Основни васпитни погледи Г. Чубровића нису довољно широки; то доказују и други недостатци његове књиге. Простор нам допушта да их саопшtimo само неколико. Пре свега, потребно је било изнети опширне карактеристике свих фаза младости, и из резултата биолошких испитивања извући педагошке консеквенце, а не ограничити се већином на психолошке особине и дати при том неке површне генерализације. Одељку о мењању психичког живота, услед придоласка и потрошње ученикове енергије, требало је додати део о факторима економије и технике школског рада или учење у опште. Г. Чубровић нам није ни саопштио те факторе, и ако су резултати експерименталне психологије у том правцу од највеће важности за васпитање. Поред тога, наука о школском васпитању не да се замислити без детаљног претресања општег васпитног значаја појединих школских предмета. Кад је већ говорио о земљорадничким и индустријским радовима као васпитним средствима којима се школа служи, писац је могао третирати општу педагошку вредност свих школских предмета од којих многи развијају свесну активност. Пошто је енергија мишљења већа кад је мишљење спојено са моторним елементима — један од принципа америчког васпитања — то се не сме previdети значај вежбања моторне активности за развијање способности мишљења када се испитује важност физичког продуктивног рада. Осим навикавања на узајамну помоћ, преимућство вежбања радом је и јачање самопоуздања. Према томе, стварати узајамне помоћи и онде где те помоћи нема, као што хоће Г. Чубровић, значи губити из вида значај самосталне акције, и искуства за развитак индивидуалности. Тачно је да се вежбањем у заједничком раду развија увиђавност код ученика и ствара навика да у срећи целине гледа своју срећу и у раду на друштвеном добру своје добро; али морамо, осим тога, имати једнако пред очима и то да самостално савлађивање тешкоћа при раду има велики педагошки значај — ако васпитању није само задатак стварање корисних друштвених чланова већ и развијање индивидуалности које условљава социални прогрес. Јер „у сваком друштву постоји проналазачка и стварачка класа како људи тако и жена према непроналазачкој класи, и класи која само прима“ (Емерсон). Та мисао имала би да буде једна од идеја водиља у васпитању. Г. Чубровић стоји на правилном гледишту кад истиче свест као главни основ успеха социалног рада, — те је задатак васпитања развијање свести васпи-

таникове о значају поделе рада и међусобној условљености чланова социалне заједнице, упознавање са социалном борбом и обраћање пажње на заједничку друштвену акцију и солидарност у правцу општих социалних интереса; али он иде далеко кад тражи једнаке прилике живота које утичу на једнакост мисли и осећања и вољних радњи (149) — тако да је резултат тога осећање солидарности и тежња за заједничком друштвеном срећом, — јер тиме опет занемарује развитак индивидуалности. Поред тога, даје прво место продуктивном раду, и ако „непродуктивни“ духовни рад проширује наше сазнање, и ако је енергија духа највећа економија рада у животу. Препоручује да у ђачким установама треба пустити васпитанике да се слободно крећу и сами изводе такве организације, али не испитују васпитни значај тих организација, као и осталих слободних вежбања за развитак творачких способности код ученика. Развијање наших оригиналних снага, интелигенције и воље, јесте циљ наставе у ширем смислу, а не само давање довољне количине знања и развијање моралних, естетичких, интелектуалних и социалних осећања, као што тврди писац (187). Поред тога, настава има задатак да ствара и добре навике код ученика, што је, по Г. Чубровићу, циљ непосредног васпитања у ужем смислу. Мишљење Г. Чубровића да се похвале и награде избаце из школе, па и из куће, није психолошки оправдано: похвале и награде подстичу утакмицу у школи, као и у друштвеном животу, те су једно од главних средстава напретка. Шта више, баш један од најважнијих услова успеха у слободним вежбањима било би давање свих врста похвала, а одбацивање грдњи и слабих оцена. Да при похвалама и наградама треба пазити на то да се не даје маха буђењу негативних особина, као што су сујета и завист, ваља, наравно истаћи. Али Г. Чубровић, који с правом вели да треба развијати код васпитаника свест о дужности, да оно што ради ради из убеђења, о томе не говори, ма да су то ствари на којима се мора дуже задржати, баш на становишту социалне педагогике. Из истог разлога писац је могао посветити већу пажњу борби у разним животним областима, пошто је она једна од главних погодби напретка. Износећи добре стране заједничког васпитања са социолошког гледишта, Г. Чубровић је занемарио слабе стране тог васпитања и добре стране појединачког васпитања. Он није додирнуо питање да ли ученик постиже боље успехе у школи или код куће, тј. кад ради у разреду са својим друговима или кад је сам. Заједничке особине родовског карактера нису довољан разлог да треба свуда спровести коедукацију. На послетку, како је књига поглавито намењена учитељским редовима, то би било корисно навести, на крају, литературу на коју се писац у извесним случајевима наслањао: на тај начин би се, несумњиво, изазвао код студената јачи интерес за поједине васпитне проблеме.

Основи Педагогике Г. Д-ра П. Чубровића су непотпуни; нема у њима многих врло важних ствари, и ако има доста градива. Поред тога, неки одељци су могли бити краћи, многа извођења изложена концизније и избегнуте неправилности у језику, чије би набрајање заузело овде прилично простора. Писано једноставним, не много интересантним стилем, без довољно живости и гипкости, са доста понављања, а мало вариација, ово дело је изложено опасности да не буде примљено онако како заслужује својим позитивним особинама. Јер, упоређено са осталим књигама које су се досад јавиле у нашој васпитној литератури, оно, свакако, представља једну добит. Има у њему добрих идеја и лепо обрађених питања. Тако је карактеристика младости, истина кратка, али тачна; прилично је обрађен увод у Методологију, као и одељак о типичности у психичким процесима (изузев неколико места); изнесени су јаки разлози за заједничко васпитање; задатак наставе, у погледу знања и суђења, тачно је одређен; добро изложени формални ступњеви, као и монолошка, диалогска и развојна метода и васпитни разлози који говоре против прве и друге, а за трећу методу; добра је критика наставног плана и програма; врло добро обрађен је одељак о земљорадничким и индустријским радовима; разумних погледа има у делу о расуђивању о значају рада и у одељку о навикама друштвеног рада; у последњем, четвртном, одељку о дисциплини, особито су добро обрађена питања о васпитачевом ауторитету, љубави ученика, заповести и репресивним средствима.¹⁾

слободан поповић.

БЕЛЕШКЕ

Рђави изгледи за учишће у Лондону. — До сада смо више пута читали како енглески учитељи изводе у својим школама педагошке огледе и долазе до корисних нових резултата, а ту скоро видимо у *Тајмсовом Васишном Додашку* да је и енглеско Министарство Просвете добило вољу за експерименте, само што побуде за то нису нимало педагошке, него чиста и јасна потреба да се штеди. Један од тих експеримената у томе је што ће управитељи основних школа, ако немају више од 250 ђака у старијим одељењима, добити по десет часова

¹⁾ Наведени радови:

Д-р Вићентије Ракић, *Функција васпишања у живошу. Просветни Гласник*, XXXVIII, св. 6.

Karl Groos, *Seelenleben des Kindes*, 1913.

Д-р Никола М. Поповић, *Интелекаш и воља. Мисао*, IV, 1 и 2.

Р. В. Емерсон, *Управљање живошом*, у преводу И. Секулић, 1923.

Д-р. В. Ракић, *Образовање воље. Мисао*, III, 1 и 2.

недељно да раде са децом, и тиме ће потреба постављања нових учитељских снага знатно да се смањи. Ако се у исти мах повећа број ђака у појединим разредима, као што је у пројекту, онда ће Министарство моћи да уштеди заиста лепу своту.

По статистици недавно објављеној видимо већ свеже резултате тога економског експеримента: у току последња три месеца 1922 иступило је из учитељске службе — због старости, слабости или других разлога — свега 196 учитеља и управитеља, а примљено је у службу само шест нових кандидата. Таква изгледа статистика у Лондону, а нешто слично томе и по осталим местима у Енглеској.

Продужне школе у Енглеској. — Занимљиво је пратити судбину ових школа са обавезном и бесплатном наставом за девојчице и дечаке од 14—18 година, ако, по свршеној основној школи, не намеравају ступити у гимназију или у какав технички завод. Завео их је бивши Министар Просвете, Фишер, својом Уредбом од 1918, којом је допунио Школски закон од 1902. С једне стране, те продужне школе биле су поздрављене радосно, и жалило се само што оскудна материјална средства не дају могућности да се отворе свуда него само у Лондону и Бермингаму; с друге стране опет, бунили се родитељи што ће им се деца задржавати од посла и губити зараду, пошто је Уредба прописивала да се у школи проведе сваке седмице бар трипут по пола дана. Међутим, у току 1922 искрсле су нове материјалне тешкоће и принудиле Министарство да укине и оне продужне школе које су, и ако за кратко време, веома успешно вршиле своју функцију у Лондону и Бермингаму. И тада, цело јавно мњење — иначе тако ретко једнодушно — сложено се било дигло да спасе те продужне школе. Осетили су корист од њих и ђаци и родитељи и послодавци, али влада је пронашла да одвећ скупо стају, и пред тим фактом морао је да падне сваки други разлог.

Но ако је Министарство Просвете избрисало из свог буџета трошкове за продужне школе, установа ипак није пропала, као што би се извесно догодило у нашој земљи. Државу је заменила приватна иницијатива, и до сада у Лондону је отворено једанаест продужних школа за 18.000 ђака. Ипак, то је мало када се зна да је у продужним школама у Лондону било 46.957 девојчица и дечака у току школске године 1921-1922.

Настава је, дакако, бесплатна, а рачуна се да ће се за оних једанаест школа из приватних извора издати 80.000 фуната. Ђаци могу долазити у школу од 9 часова пре подне до 5 после подне. У распореду су ови предмети: енглески, француски, математика (нарочито трговачки рачуни), природне науке, техничко цртање, рад у дрвету и металу, домаће газдинство и физичке вежбе. Ко хоће, може да учи вођење књига, стенографију и писање машином.

У изгледу је да ће и друга места, по угледу на Лондон, још у току ове школске године отворити потребан број продужних школа приватном иницијативом.

Школа и учење. — Велики напор новатора — пише у једном чланку Швајцарски учитељски лист (Schweizerische Lehrerzeitung) — управљен је противу школе за учење, Lernschule, и мора се признати да је досада знање било главни циљ васпитача, у пркос противних савета Русоа, Песталоција, Хербарта. Образовати дух, способности, то је садањи циљ

васпитања. Али да ли се може развити способност а да се не води рачуна о самој садржини наставе; размишљању, уобразиљи, потребна је солидна основа. Знање, и према томе учење, потребни су као средство сваког интелектуалног рада, или рада који тражи интелектуалан напор. Школа треба, дакле, — у пркос свих реформи, и са свима напретцима који развијају ученикову личност — да остане школа учења у извесној мери.

Коедукација. — На последњем интернационалном конгресу средњешколске наставе — који се држао у Луксембургу месеца августа — дискутовано је више питања о једнакости диплома, о интернационалној измени кореспонденције или ученика, о женском васпитању и о реформи средњешколске наставе. Нарочито су два последња питања била повод за живе дискусије.

Под именом женског васпитања, дискутовало се нарочито о коедукацији. За ту васпитну методу било је на конгресу присталица и противника. На крају, ни једни ни други нису превагнули, пошто је конгрес водио рачуна о различитом карактеру сваке земље.

Ево, у осталом, каква је резолуција усвојена о томе: „Интернационални конгрес средњешколске наставе мишљења је да је питање коедукације *ствар националног шемперамента*. Он изражава жељу да настава девојака буде, *колико је год то могуће*, поверена женском особљу; али да се ипак, у свакој вароши у којој би постојао завод за мушку средњешколску наставу, а не би било завода за женску децу, допусти заједничка настава.“

Као што се види, конгрес се трудио да задовољи у својој резолуцији и опозицију једних и оправдане тражбине других.

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге послане Уредништву:

Француске речи распоређене логичким редом. За школску и приватну употребу. Израдио Д-р Карло Мајер, професор гимназије у Келну. Према програму за наше гимназије прерадио Ј. М. Стевовић. Друго, поправљено издање. — Београд, издавачка књижара Бранислав Церовић-Ајхштет, 1923. С. 114, цена 12 д.

Милан Шевић, *Српска читанка* за средње школе у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Књига прва: за I разред, Одобрена од Министарства Просвете. Треће издање. — Београд, издање књижарнице Рајковића и Ђуковића, 1923. С. 169 + V, цена ?

Иван Матић, *Na krvavih poljanah.* Trpljenje in strahote z bojnih pohodov bivšega slovenskega planinskega polka. — V Ljubljani, založila Učiteljska tiskarna, 1922. — С. 270 и 25 слика. Цена (везано) 32 д.

Уредник,
СВЕТИСЛАВ ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5, Београд.

Државна Штампарија
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца,
Београд.

